

1ο Διεθνές Μουσικολογικό Συνέδριο

Η Ψαλτική Τέχνη ως Αυτόνομη Επιστήμη:
Επιστημονικοί Κλάδοι – Συναφή Επιστημονικά
Αντικείμενα – Διεπιστημονικές Συνεργασίας,
Διαθεματικότητα και Διάδραση

29 Ιουνίου - 3 Ιουλίου 2014, Βόλος

Τόμος Περιλήψεων

1^ο Διεθνές Διεπιστημονικό Μουσικολογικό Συνέδριο

**Η Ψαλτική Τέχνη ως Αυτόνομη Επιστήμη: Επιστημονικοί Κλάδοι -
Συναφή Επιστημονικά Αντικείμενα - Διεπιστημονικές Συνεργασίες,
Διαθεματικότητα και Διάδραση**

29 Ιουνίου - 3 Ιουλίου 2014, Βόλος

Τόμος Περιλήψεων

**Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Βόλου
Τομέας Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας**

tomeaspsaltikis@gmail.com

Η Ψαλτική Τέχνη ως Αυτόνομη Επιστήμη: Επιστημονικοί Κλάδοι – Συναφή Επιστημονικά Αντικείμενα – Διεπιστημονικές Συνεργασίας, Διαθεματικότητα και Διάδραση

Πρακτικά 1ου Διεθνούς Μουσικολογικού Συνεδρίου 29 Ιουνίου - 3 Ιουλίου 2014, Βόλος

Τόμος Περιλήψεων

Επιμελητές έκδοσης: **Κωνσταντίνος Καραγκούνης και Γεώργιος Κουρουπέτρογλου**
kxkaragounis@gmail.com koupe@di.uoa.gr

Ιστοσελίδα: <http://speech.di.uoa.gr/IMC2014/>

Οργάνωση: Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Βόλου
Τομέας Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας
tomeaspsaltikis@gmail.com
www.tomeaspsaltikis.gr

ISBN-13: 978-618-80811-5-4

Αντί προλόγου

Το προκείμενο τευχίδιο περιέχει τα βιογραφικά των εισηγητών και τις περιλήψεις των εισηγήσεων του 1^{ου} Διεθνούς Διεπιστημονικού Μουσικολογικού Συνεδρίου του Τομέα Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου. Το Συνέδριο πραγματοποιείται στο Συνεδριακό Κέντρο της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδας και Αλμυρού, στα Μελισσιάτικα Βόλου, από τις 29 Ιουνίου ως τις 3 Ιουλίου 2014, υπό την αιγίδα της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος και Αλμυρού και με την ευγενική υποστήριξη του Δήμου Βόλου. Το θέμα του Συνεδρίου είναι «Η Ψαλτική Τέχνη ως Αυτόνομη Επιστήμη: Επιστημονικοί Κλάδοι – Συναφή Επιστημονικά Αντικείμενα – Διεπιστημονικές Συνεργασίες, Διαθεματικότητα και Διάδραση»

Στόχος του Συνεδρίου είναι η αντιμετώπιση της Ψαλτικής Τέχνης (της Βυζαντινής, μετα-Βυζαντινής, νεότερης και σύγχρονης εκκλησιαστικής μουσικής της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας) ως αυτόνομης επιστήμης και η αναγνώριση της αναγκαιότητας για προσδιορισμό και αποδοχή των επιστημονικών της κλάδων, των συναφών επιστημονικών αντικειμένων και των σχετικών προς αυτήν επιστημών. Στο Συνέδριο συμμετέχουν 65 επιστήμονες με ισάριθμες εισηγήσεις. Οι εισηγήσεις καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα προσεγγίσεων στην Ψαλτική, όπως ενδεικτικά της Θεολογίας, της Φιλοσοφίας, της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, της Φιλολογίας, της Ιστορίας, της Παιδαγωγικής, της Ψυχολογίας, της Ιατρικής, της Ακουστικής και των Φυσικών Επιστημών, των Μαθηματικών, της Πληροφορικής, και φυσικά της Μουσικολογίας.

Ο Τομέας Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου άρχισε να λειτουργεί τον Σεπτέμβριο του 2013. Η δημιουργία του ήταν η φυσική συνέχεια μιας σειράς μουσικολογικών εκδηλώσεων που είχαν πραγματοποιηθεί τα προηγούμενα χρόνια μέσα από το πλαίσιο του Συνδέσμου Ιεροψαλτών Βόλου και της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος και Αλμυρού.

Στους βασικούς στόχους του Τομέα περιλαμβάνονται η μουσικολογική έρευνα όλων των μορφών μουσικής που σχετίζονται με τη θρησκευτική λατρεία, και ιδιαίτερα της Ψαλτικής του Ορθόδοξου Χριστιανισμού και της λεγόμενης Βυζαντινής παράδοσης, όπως και οι προσπάθειες διάσωσης, υποστήριξης και διάδοσης της σχετικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Στην πορεία της επίτευξης αυτών των στόχων, προβλέπονται δράσεις όπως η πραγματοποίηση συνεδρίων, εκδόσεων και εκπομπών, η λειτουργία δικτυακών τόπων, η εκπόνηση μουσικολογικών μελετών, η διενέργεια σεμιναρίων και προγραμμάτων ενημέρωσης κλπ. Διευθυντής του Τομέα είναι ο Κωνσταντίνος Χαριλ. Καραγκούνης, επίκουρος καθηγητής της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Αθηνών.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Γρηγόριος Θ. Στάθης, Όμοτιμος Καθηγητής Βυζαντινής Μουσικολογίας του Τμήματος Μουσικῶν Σπουδῶν τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Αθηνῶν - Διευθυντής τοῦ Ιδρύματος Βυζαντινῆς Μουσικολογίας τῆς Ιερᾶς Συνόδου τῆς Ἑκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΜΕΛΗ

Μαρία Άλεξάνδρου, Ἐπίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Μουσικῶν Σπουδῶν, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

π. Σπυρίδων Άντωνίου, Ἐπίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Ποιμαντικής Θεολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Θωμᾶς Αποστολόπουλος, Ἐπίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Μουσικῶν Σπουδῶν, Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Αθηνῶν

Αθανάσιος Βουρλῆς, Όμοτιμος Καθηγητής, Θεολογικὴ Σχολή, Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Αθηνῶν

Δημήτριος Γιαννέλος, Καθηγητής, Τμήμα Μουσικῶν Σπουδῶν, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Έμμανουὴλ Γιαννόπουλος, Ἐπίκουρος Καθηγητής, Ανωτάτη Ἑκκλησιαστικὴ Ακαδημία «Βελλᾶς» Ιωαννίνων

Κων/νος Χαροίλ. Καραγκούνης, Ἐπίκουρος Καθηγητής, Ανωτάτη Ἑκκλησιαστικὴ Ακαδημία Αθηνῶν

Γεώργιος Κουρουπέτρογλου, Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Πληροφορικῆς καὶ Τηλεπικοινωνῶν, Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Αθηνῶν

Γρηγόριος Κωσταράς, Όμοτιμος Καθηγητής Φιλοσοφίας, Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Αθηνῶν

Σταύρος Ι. Μπαλογιάννης, Όμοτιμος Καθηγητής Νευρολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

π. Νεκτάριος Πάροης, Ἐπίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Μουσικῆς Ἐπιστήμης καὶ Τέχνης, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Ιωάννης Πλεμμένος, Ἐρευνητής, Κέντρο Ἐρεύνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, Ακαδημία Αθηνῶν

Μιχαὴλ Στρουμπάκης, Ἐπίκουρος Καθηγητής, Ανωτάτη Ἑκκλησιαστικὴ Ακαδημία Ἡρακλείου

Για την πραγματοποίηση του Συνεδρίου εργάστηκαν:

Επιστημονική και γενική διεύθυνση:

Κωνσταντίνος Χ. Καραγκούνης

Γενική γραμματεία:

Κωστής Δρυγιανάκης

Μεταφράσεις:

Παναγιώτης Αγγελακόπουλος

π. Γρηγόριος Έντουαρντς

Εύα Μανίνη

Ζωή Ναούμη

Κωνσταντίνος Σαΐτης

Κερασία Σιάρα

Ξανθούλα Παπαπαναγιώτου

Αχιλλέας Τίγκας

Επιμέλεια εντύπων:

Κωστής Δρυγιανάκης

Κωνσταντίνος Καραγκούνης

Χρήστος Κοτόπουλος

Φιλοκτήμων Σταμόπουλος (ΙΜΔ)

Επιμέλεια ιστοσελίδας συνεδρίου:

Κωνσταντίνος Καραγκούνης

Προβολή και επικοινωνία:

Νίκος Βαραλής (Ορθόδοξη Μαρτυρία ΙΜΔ)

Βαλίλα Γιαννουτάκη (ΑΘΣΒ)

Κωστής Δρυγιανάκης

π. Επιφάνιος Οικονόμου (Γραφείο Τύπου ΙΜΔ)

Μαρία Σπανού (Δήμος Βόλου)

Γραμματεία:

Βαλίλα Γιαννουτάκη (ΑΘΣΒ)

Σοφία Κουνάβη (ΑΘΣΒ)

Κλαίρη Νικολάου (ΑΘΣΒ)

Τεχνικός τομέας:
Ηλίας Κατοίκος (ΙΜΔ)

Μαγνητοσκόπηση – Φωτογράφηση:
π. Καλλίνικος Γεωργακόπουλος (ΙΜΔ)
π. Νικόλαος Κουμπαρούλης (ΙΜΔ)

Συντονισμός φιλοξενίας:
π. Αλέξιος Αλεξόπουλος
Δ.Ο.Ε.Π.Α.Π. – Δη.Πε.Θε. Βόλου
Κερασία Σιάρα

Μόνιμο και έκτακτο προσωπικό του Συνεδρικαού Κέντρου Θεσσαλίας

Χορηγοί:
Ιερά Μητρόπολις Δημητριάδος και Αλμυρού
Δήμος Βόλου
Σύνδεσμος Ιεροψαλτών Βόλου «Ιωάννης ο Κουκουζέλης»
Ενόρια Αγίου Μοδέστου Μελισσιάτικων

Περιεχόμενα

Περιλήψεις Κεντρικών Ομιλιών

Κωνσταντίνος Χαριλ. Καραγκούνης: Η Ψαλτική Τέχνη ως Αυτόνομη Επιστήμη: Επιστημονικοί Κλάδοι – Συναφή Επιστημονικά Αντικείμενα – Διεπιστημονικές Συνεργασίες, Διαθεματικότητα και Διάδραση	10
Γεώργιος Κουρουπέτρογλου, Χαράλαμπος Παπαδάκος, Γαβριήλ Καμάρης, Γεώργιος Χρυσοχοϊδης και Ιωάννης Μουρτζόπουλος: Αξιολόγηση της αποδεκτής ακουστικής αντήχησης της Βυζαντινής Ψαλτικής σε Ναούς	11
Σταύρος Μπαλογιάννης: Η φιλοσοφία της Βυζαντινής Μουσικής υπό την οπτικήν γωνίαν των Νευροεπιστημών	13
Διονύσιος Μπιλάλης-Ανατολικιώτης: Η Ψαλτική ως λειτουργικό βίωμα. (Η διαθεματική σύνδεσης της Ψαλτικής με τον κλάδο της πρακτικής Θεολογίας)	14
Δημήτριος Νεραντζής: Συγκριτικές προσεγγίσεις στην παλαιά και νέα σημειογραφία. Ζητήματα ερμηνείας της Βυζαντινής Μουσικής	15
Μιχάλης Στρουμπάκης: «Από χορού μετά των βαστακτών»: Η αξιοποίηση των επιμέρους κλάδων της Βυζαντινής Μουσικολογίας στη διδασκαλία και την πρακτική έκφραση της Ψαλτικής Τέχνης. Η σύζευξη Θεωρίας και Πράξης στο Πρόγραμμα Ψαλτικής της ΑΕΑΗΚ	16

Περιλήψεις Εργασιών Συνεδρίου

Μαρία Αλεξάνδρου: Ο Μαϊστωρ των μαϊστόρων μέσα από τον καθρέφτη της Προθεωρίας της Παπαδικής	18
Μαρία Αλεξάνδρου - Ομάδα Παλαιογραφίας Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ.: Βυζαντινή μουσική για στρατιωτικούς αγίους	19
Θωμάς Αποστολόπουλος: Παρατηρήσεις περί Διδακτικής της Ψαλτικής, οργανολογίας και θεωρίας διαστημάτων στο 'Παναρμόνιον' του Κ. Ψάχου	29
Κωνσταντίνος Βαγενάς: Η κατ' έννοιαν μελοποιία - ερμηνεία των 'Υμνων: Ιστορική επισκόπηση και σύγχρονη πραγματικότητα	21
Ανδρέας Γιακουμάκης: Δημοτική Παραδοσιακή μουσική: Διάδοση και πρακτική εφαρμογή νεώτερων ανακαλύψεων στον τομέα της Δημοτικής Παράδοσης	22
Εμμανουήλ Γιαννόπουλος: «Εάν μη εύσημον λόγον δώτε πώς γνωσθήσεται το λαλούμενον;» Η γλώσσα και η μουσική στην λατρεία του Θεού	23
Ντουσάνκα Γιελενκόβιτς Βίντοβιτς: (Δημόσια) Γυναικεία Θέση στην Ορθόδοξη Μουσική στη Σερβία	24
Βασιλική Γούση: Ανάλυση μέλους: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις	25
Κωστής Δρυγιανάκης: Όψεις της Ψαλτικής στον ψηφιακό κόσμο	26
π. Γρηγόριος Έντουαρντς: Εκκλησιαστική Μουσική και Ιεραποστολή	27
Χαρίλαος Κ. Καραγκούνης: Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος. Ένας Πηλιορείτης Μουσικοδιδάσκαλος και Βυζαντινός Μελουργός. Βίος και Έργο	28
Χρήστος Καρύδης: Προληπτική Συντήρηση Εκκλησιαστικού Αρχειακού Υλικού	29
Σβετλάνα Κουγιουμτζίεβα: Οι Ελληνο-Σλαβικές σχέσεις στην Ψαλτική Τέχνη: Η περίπτωση του Σεραφείμ Μητροπολίτη της Βοσνίας	30
Γεώργιος Κουρουπέτρογλου και Γεώργιος Χρυσοχοϊδης: Εναρμόνιση Φωνοσυντονισμών στην Βυζαντινή Ψαλτική / Formant Tuning in Byzantine Chanting	31

Αντώνιος Κωνσταντινίδης και Αθανάσιος Στογιαννίδης: Λογιοσύνη και παράδοση, παιδαγωγικές όψεις και διδακτικά προβλήματα της Ψαλτικής τέχνης	33
Γεώργιος Κωνσταντίνου: Η διαστηματική προσέγγιση του Δευτέρου ήχου στην εκκλησιαστική μελοποιία	36
Σπυριδούλα Κωσταρά: Η Ψυχολογία της αισθητικής Επικοινωνίας	37
Γρηγόριος Κωσταράς: Ωραίον και Άγαθόν	38
Δημήτριος Λέκκας: «Ανοίξω το στομα μου...» Ποσοτική Προσωδία, Ειρμολογικόν Γένος, Ψαλτική Χοραρχική Χειρονομία: Κοινή Συστηματική Θεώρηση	40
Ιορδάνης Κρασμίροβ Μπάνεβ: Το ανατολικό άσμα και η επιστημονική του προσέγγιση: δυνατότητες και όρια	41
π. Αλέξανδρος Μπαρνέα: Η Εκκλησιαστική Μουσική της Βυζαντινής Παράδοσης. Στήριξη και ένδυμα για τον Λειτουργικό – Δογματικό λόγο. Μια Θεολογική Άποψη	42
Γκόρντανα Μπλαγκόγιεβιτς: Η Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική ως πεδίο Εθνολογικής και Ανθρωπολογικής Μελέτης	43
Μπλάνκα Μπογκούνοβιτς και Μαρίνα Μάρκοβιτς: Σερβικό Μέλος: Η διάσταση του αυτοσχεδιασμού στη διαδικασία της «προσαρμογής»	44
Αντώνιος Μποτονάκης: Αξιοποίηση νέων τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (Τ.Π.Ε.) στη διδακτική διαδικασία της Ψαλτικής Τέχνης στο Πρόγραμμα Ψαλτικής της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Ηρακλείου Κρήτης	46
Αλεξάνδρα Μπούντου: Η διαδικασία τυποποίησης της Εκκλησιαστικής Μουσικής της Βυζαντινής Παράδοσης στην Ρουμανία	47
Ζαμφίρα Ειρήνη Ντανίλα: Παρατηρήσεις στην προσαρμογή στη Ρουμανική γλώσσα των ύμνων του 3ου τόμου της Ανθολογίας του Νεκτάριου Φρίμου	48
Μπασσίρ Φουάντ Οστά: Το Λειτουργικό Μέλος των Μελχιτών: φόρμες και μουσικές δομές. Προφορική και γραπτή παράδοση	49
Παναγιώτης Παναγιωτίδης: Ενδείκνυται στην ψαλτική τέχνη η χρήση των συνθέτων ρυθμικών ποδών στα συλλαβικής μορφής μελωδήματα;	50
Δήμος Παπατζαλάκης: Καταλογογράφηση των μουσικών συνθέσεων του Παναγιώτη Χρυσάφη του νέου για το Στιχηράριο του Νέου Καλλωπισμού, βάσει των ευρισκομένων αυτογράφων του	51
Μιλτιάδης Παππάς: Η βιβλιογραφία της Ελληνικής Εκκλησιαστικής Μουσικής. Σημείο αναφοράς - προοπτικές - οργάνωση - αξιολόγηση	52
π. Νεκτάριος Πάρης: Η εκτέλεση της Ψαλτικής κατά τον Στυλιανό Χουρμούζιο	53
Ιβάνα Πέρκοβιτς: Η μουσική στη σερβική ιερή μεσαιωνική λογοτεχνία	54
Ανδρέας Πετράκης: Η καταγραμμένη μουσική έκφραση του Βασιλείου Νικολαΐδου στα Εωθινά Δοξαστικά του Ιωάννου Πρωτοψάλτου	55
Ιωάννης Πλευμένος: Εκκλησιαστική μουσική και λαογραφική έρευνα: η αναθέρμανση μιας παλιάς σχέσης	56
Κωνσταντίνος Σαΐτης: Κυριαζής Δασκαλούδης, ο μελουργός	57
Ιωάννης Σαμψάκης: Επαγγελματική φωνή και διαταραχές φωνήσεως σε επαγγελματίες χρήστες φωνής	58
Κωνσταντίνος Σιάχος: Repertorium γραφέων ελληνικών μουσικών κωδίκων	59
Αντριάν Σιρμπού: Το κάθισμα-προσόδομοιο «Τον τάφον Σου Σωτήρ», του Mihalache Bucureșteanul (χφ Λαύρας Ζ26) - Μία σημαντική διαφωνία μέσα σε ένα Κάθισμα που ανήκει στο Δίφωνο Πρώτο Ήχο (νάος)	60
Σπυρίδων Σκόρτσης: Ο ήχος της προσευχής στον σύγχρονο Ορθόδοξο Ιερό Ναό	61
Δημοσθένης Σπανουδάκης: Νευρομουσικολογία και Ψαλτική Επιστήμη. Μια διεπιστημονική προσέγγιση με πολλαπλά οφέλη	62
Γρηγόριος Θ. Στάθης: Ορθογραφία Ίσου - Ολίγου - Οξείας	63

Χάρης Συμεωνίδης: Η διακοσιοστή επέτειος της μουσικής μεταρρύθμισης, ως έναυσμα για την επαναδιατύπωση της Θεωρίας της Ψαλτικής τέχνης	65
Αγαμέμνων Τέντες: Προτάσεις για μία διεπιστημονική προσέγγιση της καθ' ημάς μουσικολογίας βάσει προσφάτων τάσεων στην διεθνή έρευνα των επιστημών περί τον άνθρωπο	66
π. Μάριος Τεπελέα: Απόψεις σχετικά με τη μουσική και τη λατρεία στον πρώιμο Χριστιανισμό	67
Αχιλλέας-Απόστολος Τίγκας: Διαπολιτισμικές σχέσεις των ψαλτών της Κωνσταντινούπολης κατά την Μεταβυζαντινή περίοδο	68
Αριάδνη Τσαλούχου: Συναισθήματα και αρετές στη Βυζαντινή Μουσική. Η διερεύνηση της συνάφειας ή και της αλληλοσυμπλήρωσης με την Θετική Ψυχολογία. Η επίδραση στην καθημερινότητα του ανθρώπου	69
Ειρήνη Τσουντίνοβα: Άκουσμα και μνήμη ενός τόπου: Ηχητικός χάρτης νησιώτικων μοναστηριών του Ρωσικού Βορρά	70
Σβετλάνα Φιλαρέτοβα: Η Ψαλτική στις Ρωσικές Στρατιωτικές Σχολές: Παρελθόν και παρόν	71
Δημοσθένης Φιστουρής: Η τέχνη του ψάλλειν και τα ζητήματα τεχνικής της φωνής	72
Γεώργιος Χατζηθεοδώρου: Παλαιοί Δωδεκανήσιοι Εκκλησιαστικοί Μουσικοί	73
Μανταλίνα Ανναμαρία Χοτοράν: Το Βυζαντινό Ψαλτικό Άσμα στη δημιουργία του Πώλ Κονσταντινέσκου	74

Περιλήψεις Κεντρικών Ομιλιών

Η Ψαλτική Τέχνη ως Αυτόνομη Επιστήμη: Επιστημονικοί Κλάδοι – Συναφή Επιστημονικά Αντικείμενα – Διεπιστημονικές Συνεργασίες, Διαθεματικότητα και Διάδραση

Κωνσταντίνος Χαριλ. Καραγκούνης*

kxkaragounis@gmail.com

Η επιστήμη της μουσικολογίας, αναπτύχθηκε τις τελευταίες δεκαετίες στον ελλαδικό χώρο σύμφωνα με το πνεύμα και τις αντιλήψεις των εισηγητών αυτής, ότι η μουσική είναι μία, αυτή είναι η λεγόμενη Ευρωπαϊκή Μουσική, η οποία έχει χαρακτήρα ευγενή και οποιαδήποτε άλλη μουσική έκφραση αποτελεί κατώτερη τέχνη, ανάξια λόγου, πολύ περισσότερο, ανάξια μελέτης και επιστημονικής διερεύνησης. Υπό αυτό το πρίσμα, η Βυζαντινή Μουσική, όπως και γενικότερα, κάθε παραδοσιακή μουσική έκφραση, αντιμετωπίζεται, ακόμη σήμερα, τόσο από την ελληνική πολιτεία, όσο και από την μουσικολογική επιστημονική κοινότητα, ως μία δευτερεύουσα, αδιάφορη τέχνη, για την οποία οι Έλληνες μουσικοί αρκεί να έχουν κάποια εγκυκλοπαιδική γνώση. Το 1ο Διεθνές Διεπιστημονικό Μουσικολογικό Συνέδριο του Τομέα Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου φιλοδοξεί να αναδείξει την Εκκλησιαστική Μουσική ως έναν σπουδαίο αυτόνομο μουσικό πολιτισμό, να αναγνωρίσει και προβάλει τις υπεράνθρωπες προς αυτόν το σκοπό προσπάθειες, που κατέβαλαν έως τώρα οι δάσκαλοι των σύγχρονων μουσικολόγων της Ψαλτικής Τέχνης, να προσδιορίσει επίσημα τους επιστημονικούς κλάδους και τομείς της λεγόμενης Βυζαντινής Μουσικολογίας, να ενθαρρύνει διεπιστημονικές συνεργασίες, προκειμένου η μεν Ψαλτική να αποκτήσει νέα εργαλεία μελέτης και έρευνας, προερχόμενα από άλλους επιστημονικούς χώρους, οι δε λοιπές επιστήμες να ανακαλύψουν την Ψαλτική ως ένα νέο πεδίο δράσης ή και ως ένα νέο πολύτιμο εργαλείο στην προώθηση των δικών τους ερευνών. Όσον αφορά δε την διαθεματικότητα και την διεπιστημονικότητα, για τις οποίες πολύς λόγος γίνεται την τελευταία δεκαετία, ας σημειωθεί ότι ήταν ανέκαθεν αυτονόητες στον κύκλο των διδασκάλων και μελετητών της Εκκλησιαστικής Μουσικής, εφόσον ποτέ δεν σκέφθηκαν να τη θεωρήσουν ανεξάρτητη από τις άλλες εκκλησιαστικές τέχνες και λειτουργικές επιστήμες, ακόμη και από αυτή την Δυτική Μουσική.

* Ο Κωνσταντίνος Χαριλ. Καραγκούνης γεννήθηκε στην Ανακασιά του Βόλου το 1965. Σπούδασε Θεολογία στο Α.Π.Θ. και απεφοίτησε το 1987, ενώ από το 1981 είναι πρωτοψάλτης ιερών ναών των Μητροπόλεων Δημητριάδος και Λαρίσης. Την εκκλησιαστική μουσική διδάχθηκε από τους Πρωτοψάλτες Ιωάννη Σχώρη, Χρύσανθο Θεοδοσόπουλο και Χαρίλαο Ταλιαδώρο, Σπυρίδωνα Περιστέρη και Λάζαρο Κουζινόπουλο, Εμμανουήλ Χατζημάρκου και Περ. Μαυρουδή. Διετέλεσε μέλος του Χορού Ψαλτών «Οι Μαΐστορες της Ψαλτικής Τέχνης». Το 2000 ανακυρήθηκε Διδάκτωρ Βυζαντινής Μουσικολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών με καθηγητή τον Γρ. Θ. Στάθη. Το 1998 διορίστηκε στη Μέση εκπαίδευση, όπου και υπηρέτησε ως το 2013. Διετέλεσε επίσης συνεργάτης του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ. Τον Ιούλιο του 2010 εξελέγη ομόφωνα Επίκουρος Καθηγητής Βυζαντινής Μουσικής της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Αθηνών, όπου και διδάσκει σήμερα. Έχει πλούσιο συγγραφικό και εκδοτικό έργο, ενώ έχει λάβει μέρος ως εισηγητής και ως μέλος Επιστημονικών και Οργανωτικών Επιτροπών σε πολλά επιστημονικά συνέδρια στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Από το 2013 είναι διευθυντής του Τομέα Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου. Από τις άλλες του δραστηριότητες, αξίζει να σημειωθεί η ίδρυση του Συλλόγου «Έρευνας, Διάσωσης, Ριζικής Αποκατάστασης της Μουσικής των Ελλήνων (Ε.Δ.Ρ.Α.Μ.Ε.) Παν.Αχειλάς», του οποίου διετέλεσε πρόεδρος επί πολλά έτη. Τέλος, διετέλεσε επί 5 θητείες Τακτικό Μέλος του Δ.Σ. του Ιδρύματος Βυζαντινής Μουσικολογίας.

Αξιολόγηση της αποδεκτής ακουστικής αντήχησης της Βυζαντινής Ψαλτικής σε Ναούς

Γεώργιος Κουρουπέτρογλου*, Χαράλαμπος Παπαδάκος[#], Γαβριήλ Καμάρης^{*}, Γεώργιος Χρυσοχοΐδης[†] και Ιωάννης Μουρτζόπουλος[○]

koupe@di.uoa.gr

Η Βυζαντινή Ψαλτική είναι τυπικά μονοφωνική φωνητική μουσική που χαρακτηρίζεται αφενός από μουσικές φράσεις μακράς διάρκειας και αφετέρου από κλίμακες, οι οποίες συχνά περιέχουν διαστήματα μικρότερα από το ημιτόνιο που εμφανίζεται στη δυτική μουσική. Οι Βυζαντινοί ναοί χαρακτηρίζονται συνήθως από ιδιαιτέρως διάχυτα πεδίο και εξαιρετικά μεγάλες τιμές του χρόνου αντήχησης. Έτσι, η ακουστική αντήχηση του ναού αποτελεί αδιάσπαστο στοιχείο του ακουστικού χαρακτήρα των Βυζαντινών ψαλμών. Σε αυτή την εργασία, διερευνάται η αντιληπτική προτίμηση των χαρακτηριστικών της αντήχησης σε Βυζαντινά ψαλτικά αποσπάσματα. Εξομοιώνονται καταστάσεις αντήχησης σε τυπικούς ναούς με διαφορετικό εσωτερικό όγκο, χρόνο αντήχησης και απόσταση πηγής (ψάλτη) / δέκτη (ακροατή), χρησιμοποιώντας τη συλλογή «Δαμασκηνός». Τα αποτελέσματα προέκυψαν από πειράματα ακρόασης με χρήση της στατιστικής μεθόδου αξιολόγησης της προτίμησης σε ομάδα από 15 ακροατές. Τα αποτελέσματα αναδεικνύουν την προτίμηση αποδοχής των ακροατών σε σχέση με την καταλληλότητα διαφόρων παραμέτρων ή και συνδυασμών παραμέτρων της αντήχησης, όπως π.χ. η τιμή του χρόνου αντήχησης σε σχέση με τις διαστάσεις ή και τη θέση ακρόασης μέσα στο ναό.

* Ο Γεώργιος Κουρουπέτρογλου είναι πτυχιούχος Φυσικός και κάτοχος Διδακτορικού Διπλώματος στις Τηλεπικοινωνίες και την Επεξεργασία Σήματος. Μέλος του Τομέα Επικοινωνιών και Επεξεργασίας Σήματος του Τμήματος Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Επικεφαλής του Εργαστηρίου Φωνής και Προσβασιμότητας. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα εστιάζονται στην περιοχή των Φωνητικών Διεπαφών Χρήστη και της Προσβασιμότητας σε συστήματα Πληροφορικής, σαν μέρος του γενικότερου τομέα της Αλληλεπίδρασης Ανθρώπου-Υπολογιστή, με έμφαση σε: Φωνητική Διαλογική Αλληλεπίδραση Ανθρώπου-Υπολογιστή, VoiceWeb, Φωνητικοί Πράκτορες, Τεχνολογίες Πρόσθασης, Επεξεργασία Φωνής: Ανάλυση και Σύνθεση Ομιλίας και Τραγουδιού, Μουσική Πληροφορική: Ανάλυση Τραγουδιστικής Φωνής, Εικονικά Μουσικά Όργανα, Σύνθεση και Ανάλυση Βυζαντινής Ψαλμωδίας. Ο Γεώργιος Κουρουπέτρογλου έχει συμμετάσχει ενεργά σε ένα σημαντικό αριθμό χρηματοδοτημένων ερευνητικών έργων της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και εθνικών. Υπήρξε επίσης αξιολογητής και μέλος ομάδων εργασίας και τεχνικών επιτροπών σε διάφορα προγράμματα και ερευνητικά έργα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

[#] Ο Χαράλαμπος Παπαδάκος απέκτησε το δίπλωμα του Ηλεκτρολόγου Μηχανικού και Τεχνολογίας Υπολογιστών από το Πανεπιστήμιο Πατρών το 2009. Η διπλωματική του εργασία αφορούσε στη «Μίξη Πηγών Ήχου με Χρήση Μοντέλων Αντιληπτότητας». Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα αφορούν στη μετατροπή ακουστικής σε ηλεκτρική ενέργεια, στη συλλογή ενέργειας, σε πιεζοηλεκτρικούς μετατροπείς για εφαρμογές ήχου καθώς επίσης και στην ακουστική χώρων. Είναι μέλος του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας.

[○] Ο Γαβριήλ Καμάρης γεννήθηκε στη Λάρισα το 1984. Απόφοιτος του Τμήματος Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Τεχνολογίας Υπολογιστών της Πολυτεχνικής Σχολής της Πάτρας, εκπόνησε διπλωματική εργασία με τίτλο

“Μελέτη Ακουστικής κλειστών χώρων, με έμφαση στην ηχώ” στο εργαστήριο του καθηγητή Ιωάννη Μουρτζόπουλου και συνεχίζει το ερευνητικό του έργο στον τομέα της ακουστικής. Παράλληλα αφιερώνει το χρόνο του στη μουσική, παίζοντας τσέλο, στην ποδηλασία και σε άλλες τέχνες.

▽ Ο Γιώργος Χρυσοχοϊδης είναι κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου *MSc* στον τομέα της Ψηφιακής Επεξεργασίας Σήματος του τμήματος Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και εκπονεί την διδακτορική του διατριβή στο ίδιο τμήμα. Σαν ελεύθερος επαγγελματίας έχει εργαστεί στον τομέα της ανάπτυξης εφαρμογών, καθώς και ως σύμβουλος πληροφορικής σε ελληνικές και ξένες επιχειρήσεις. Από το 2005 είναι μέλος της Ομάδας Επεξεργασίας Σήματος και Ομιλίας του τμήματος Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών του Εθνικού και Καποδιστριακού και Εθνικού Πανεπιστημίου Αθηνών όπου και εργάζεται από τότε συμμετέχοντας σε αρκετά προγράμματα. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα μεταξύ άλλων περιλαμβάνουν τους τομείς της επεξεργασίας και αναγνώρισης ομιλίας, ανάλυση και σύνθεση τραγουδιστικής φωνής και ειδικότερα Ψαλτικής φωνής, καθώς και επεξεργασία φυσικής γλώσσας και μηχανική μάθηση.

◦ Ο Ιωάννης Μουρτζόπουλος έλαβε πτυχίο *BSc* από το Πανεπιστήμιο του Κόβεντρυ και πτυχία *MSc* και *PhD* το 1980 και 1985 αντίστοιχα από το Ινστιτούτο Ήχου και Δονήσεων (*ISVR*) του Πανεπιστημίου Σαουθάμπτον. Από το 1986 εργάζεται στο Τμήμα Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Τεχνολογίας Υπολογιστών του Πανεπιστημίου Πατρών όπου σήμερα είναι Καθηγητής με γνωστικό αντικείμενο «Ηλεκτροακουστική και Ψηφιακή Τεχνολογία Ήχου». Το 2000 διετέλεσε επισκέπτης καθηγητής στο Ινστιτούτο Ακουστικής Επικοινωνίας στο Πανεπιστήμιο του Μπόχουμ στη Γερμανία. Έχει συμμετάσχει σε πολλά εθνικά και Ευρωπαϊκά προγράμματα, έχει διοργανώσει συνέδρια και σεμινάρια και έχει συνεργαστεί στην υλοποίηση συσκευών ψηφιακού ήχου. Έχει επίσης συγγράψει και παρουσιάσει περισσότερες από 150 επιστημονικές εργασίες σε περιοδικά και συνέδρια. Για το ερευνητικό του έργο, το 2006 του έχει δοθεί ο τίτλος *Fellow* από τον οργανισμό *Audio Engineering Society*. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα καλύπτουν περιοχές της ψηφιακής επεξεργασίας ηχητικών σημάτων και της ακουστικής. Έχει επίσης εργαστεί στην περιοχή της μοντελοποίησης αντιληπτικών μηχανισμών ακρόασης ειδικά για ηχητικές εφαρμογές καθώς και σε θέματα καταστολής παραμορφώσεων σε ηχητικά σήματα. Πρόσφατα ασχολείται και με θέματα απευθείας ακουστικής μετατροπής για ψηφιακά σήματα ήχου και με τεχνικές μετάδοσης ηχητικών δεδομένων. Είναι μέλος του επιστημονικού οργανισμού *Audio Engineering Society*, διατελώντας αντιπρόεδρος του αντίστοιχου Ελληνικού Τμήματος, καθώς και του Ελληνικού Ινστιτούτου Ακουστικής όπου είναι μέλος του Διοικητικού του Συμβουλίου.

[Η παρούσα έρευνα έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο – Ε.Κ.Τ.) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Έκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (Ε.Σ.Π.Α.) – Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: Θαλής – Ε.Κ.Π.Α. – «Ερασιτέχνης: Επεξεργασία, Ανάλυση, Σύνθεση και Αναζήτηση Περιεχομένου για Πολυμεσικές Βάσεις Παραδοσιακής Μουσικής και Χορευτικών Εγγραφών», ΟΠΣ 375435.]

Η φιλοσοφία της Βυζαντινής Μουσικής υπό την οπτικήν γωνίαν των Νευροεπιστημών

Σταύρος Μπαλογιάννης*

sibh844@otenet.gr

Η Βυζαντινή μουσική είναι μια ειρηνική, πνευματική ψαλμωδία, που στόχο της έχει την ανύψωση της ανθρώπινης ψυχής από τον γήινο κόσμο στον ουράνιο. Προκαλώντας το πνεύμα της γαλήνης, της απάθειας, της ηρεμίας, της αποτελεσματικής ενδοσκόπησης, της πραγματικής ενόρασης και αυτογνωσίας, η Βυζαντινή μουσική, σε μια αρμονική σύμπραξη με την βυζαντινή εικονογραφία, γίνεται μια οδός εξαγνισμού της ψυχοσωματικής ολότητας της ανθρώπινης ύπαρξης. Στο ανθρώπινο μυαλό, που υποφέρει υπό την συνεχή παρεμβολή της μοντέρνας αισθησιακής κοσμικής μουσικής και την επιθετικότητα, την ανησυχία, την θλίψη, τον ανταγωνισμό, την κυριαρχία, τα απαιτητικά και αναπόφευκτα αδιέξοδα, η Βυζαντινή μουσική είναι το πιο κατάλληλο φάρμακο για την αποκατάσταση της εσωτερικής ισορροπίας και την εναρμόνιση των ανώτερων πνευματικών κέντρων. Στη θέση της εσωτερικής ακαταστασίας, που κάποιες φορές ωθεί σε πραγματικό κομφούζιο τα ανθρώπινα αισθήματα, η Βυζαντινή μουσική είναι ικανή να εισάγει τις μοναδικές αξίες της μετάνοιας, της ταπεινότητας, του αίνου, της ευχαριστίας και της ευγνωμοσύνης, εγκαθιδρύοντας πραγματικά την πολύτιμη αξία της εσωτερικής αρμονίας. Στο ανομοιόμορφο και ενίστε κατακερματισμένο ψυχολογικό υπόβαθρο του ανθρώπου της εποχής μας, που ασφυκτιά από τη ματαιότητα και υπό το βάρος των συνεχών πικρών σαρκικών και εφήμερων ευδαιμονικών επιδιώξεων, η Βυζαντινή μουσική προσφέρει έναν μυστικό θησαυρό γεμάτο πνευματικό άρωμα, ευτυχία και εξύψωση, μεταμέλεια, χαροποιό πένθος, ηρεμία, ειρήνη και φως. Καταλαβαίνοντας το μήνυμα της Βυζαντινής μουσικής, η ανθρώπινη ψυχή μπορεί να δεχτεί το αιώνιο μυστήριο του αχανούς ελέους και της αγάπης του Θεού, το θαυμαστό φως της Αναστάσεως και τον προορισμό στην αιωνιότητα.

* Ο ομότιμος καθηγητής Νευρολογίας Σταύρος Μπαλογιάννης γεννήθηκε στην Θεσσαλονίκη. Αποφοίτησε από την Ιατρική σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στη Νευρολογία, στην Νευροπαθολογία, στην Νευρωτολογία και την Νευροανοσολογία στο Α.Π.Θ., στο Νευρολογικό Ινστιτούτο του Λονδίνου, στο Πανεπιστήμιο του Louvain, στο Πανεπιστήμιο της Πεννσυλβανία, στο Πανεπιστήμιο του Harvard και στο Πανεπιστήμιο του Yale. Στα ερευνητικά του ενδιαφέροντα περιλαμβάνονται η νευροηθική, η νευρογλωσσολογία, η φιλοσοφία των νευρολογικών επιστημών, η εφαρμογή των μαθηματικών στις νευρολογικές επιστήμες, η σχέση της νευρολογίας με την τέχνη. Είναι μέλος 55 επιστημονικών συλλόγων στην Ελλάδα και το εξωτερικό, επίτιμο μέλος της Ακαδημίας της Ελληνικής Αεροπορίας, πρόεδρος της εταιρείας για τη θελτιώση της ζωής ασθενών με χρόνιες νευρολογικές ασθένειες, πρόεδρος του Ορθόδοξου Ιατρικού Συνδέσμου για την υγεία και την ιατρική εκπαίδευση στην Αφρική. Υπήρξε επισκέπτης καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Tufts, στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης και στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (Φιλοσοφική και Θεολογική σχολή). Είναι συγγραφέας 28 βιβλίων για την νευρολογία, τη νευροπαθολογία και την νευροψυχολογία και 680 άρθρων, σχετικών με νευρολογία, νευροπαθολογία, νευροανοσολογία και νευροηθική, που δημοσιεύτηκαν σε Ελληνικά και διεθνή επιστημονικά περιοδικά. Υπήρξε διευθυντής του Α' Τομέα Νευρολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης επί μία εικοσαετία και διευθυντής του ερευνητικού ινστιτούτου για τη νόσο Αλτσχάιμερ.

**Η Ψαλτική Τέχνη ως λειτουργικό βίωμα.
(Η διαθεματική σύνδεσις της Ψαλτικής με τον κλάδο της πρακτικής Θεολογίας)**

Διονύσιος Μπιλάλης - Ανατολικιώτης*

symbole@mail.com

Η Ψαλτική η Εκκλησιαστική Μουσική ως στρατευμένη τέχνη και ως ελεύθερη επιστήμη (ερμηνεία όρων). Η καίρια συμβολή της στο λειτουργικό βίωμα. Η Ψαλτική ως μουσική επένδυσις του ανθρωπίνου λόγου και των θείων μηνυμάτων, και οι σχέσεις που απορρέουν με την επιστήμη της Φιλολογίας. Ο κλάδος της Πρακτικής Θεολογίας και η συμβολή του στο λειτουργικό βίωμα. Σημεία συνδέσεως με την Ψαλτική. Το Τυπικόν ως μεθόριον Ψαλτικής και Λειτουργικής. Ψαλτική και Λειτουργική - Τελετουργική. Διαθεματική σύνδεσις της Ψαλτικής με την Υμνολογίαν και την Ομιλητικήν. Η αναβάθμιση της Ψαλτικής ως αυτόνομης επιστήμης προάγει και τους άλλους επιστημονικούς κλάδους και αναδεικνύει την πρωτοπόρο και πολλαπλή προσφορά του ελληνικού πνεύματος στο παγκόσμιο επιστημονικό και πολιτισμικό γίγνεσθαι.

* Ο Διονύσιος Μπιλάλης Ανατολικιώτης είναι διδάκτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνῶν, τυπικολόγος - βυζαντινομουσικολόγος, επιμελητής συντάξεως του Τυπικού της Εκκλησίας της Ελλάδος, πτυχιούχος του τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, διπλωματούχος ελληνικής (βυζαντινής) μουσικής του Ωδείου «Ρωμανός ο Μελωδός» Αμφιάλης Πειραιώς, απόφοιτος της 4ης τάξεως του Εκκλησιαστικού Λυκείου Πατρών, επιμελητής εκδόσεων (φιλολογικώς και εκδοτικώς) και συγγραφεύς. Έχει εργαστεί στην δημόσια και ιδιωτική εκπαίδευση διδάσκοντας μουσική, εκκλησιαστικό τυπικό, καθώς και θεολογικά και φιλολογικά μαθήματα. Διετέλεσε βασικός συνεργάτης σε εκδοτικούς οίκους και εφημερίδες, ψάλτης σε ναούς και μοναστήρια της Αττικής και άλλων περιοχών, μέλος εκκλησιαστικών χορωδιών, συνεργάτης εκπομπών στο κρατικό και ιδιωτικό ραδιόφωνο, και από το 2003 διευθυντής της περιοδικής εκδόσεως «Συμβολή (εις την τάξιν της Ορθοδόξου Εκκλησίας)» με κύριο αντικείμενο το εκκλησιαστικό τυπικό και λειτουργικά θέματα. Αρθρογραφεί από το 1985 σε διάφορα έντυπα, από δε το 2001 και στο διαδίκτυο, και έχει δημοσιεύσει περισσότερα από 250 άρθρα. Συμμετέχει κατά καιρούς σε πανελλήνια και διεθνή συνέδρια και σε επιστημονικές ημερίδες ή σεμινάρια ως μέλος ή εισηγητής, και ως προσκεκλημένος ομιλητής σε λειτουργικές συνάξεις, επιστημονικούς κύκλους, και άλλες εκδηλώσεις. Μέχρι σήμερα έχουν εκδοθεί περισσότερα από 50 έργα του.

Συγκριτικές προσεγγίσεις στην παλαιά και τη νέα σημειογραφία. Ζητήματα ερμηνείας της Βυζαντινής Μουσικής Δημήτριος Νεραντζής*

Με την επικράτηση της Νέας Μεθόδου στις αρχές του 18^{ου} αιώνα, οι δυο δάσκαλοι, ο Γρηγόριος Πρωτοψάλτης και ο Χουρμούζιος Χαρτοφύλακς ανέλαβαν το τεράστιο όγκο της μεταγραφής των μαθημάτων. Παρά τον αρχικό ενθουσιασμό και την ταχύτατη διάδοσή της, η νέα σημειογραφία αντιμετώπισε αντιδράσεις από επιφανείς πρωτοψάλτες και θεωρητικούς, όπως ο Μανουήλ Πρωτοψάλτης, ο Κωνσταντίνος Πρωτοψάλτης, ο Αντώνιος Λαμπαδάριος, ο Απόστολος Κώνστας και ο Ιατροφιλόσοφος Στεφανίδης. Πράγματι, στις μεταγραφές των δυο δασκάλων παρατηρούνται πολλές διαφορές μεταξύ τους, ως προς την αναλυτική καταγραφή της ενέργειας πολλών χαρακτήρων που καταργήθηκαν, ενώ σε πολλά σημεία ήταν αδύνατο να αποδοθεί επακριβώς η ζώσα προφορική ψαλτική παράδοση. Με τη νέα σημειογραφία, διευκολύνθηκε το σύστημα της διδασκαλίας της Βυζαντινής Μουσικής, αλλά η ψαλτική άρχισε σταδιακά να χάνει τη μυσταγωγία της τέχνης της. Ειδικότερα δε κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, με πρόσχημα την καταγραφή της ζώσας παράδοσης, οι πολυάριθμες εκδόσεις, που κυκλοφόρησαν κατά διαστήματα, με αναλυτικές καταγραφές θέσεων και πολυποίκιλες μελωδικές γραμμές, επηρέασαν πλήθος ιεροψαλτών που άρχισαν να εγκαταλείπουν τα κλασικά βιβλία. Το φαινόμενο αυτό οδήγησε σε αυθαίρετες ερμηνείες και μια σταδιακή περιθωριοποίηση των αυστηρών παραδοσιακών ψαλτών, λόγω ελλείψεως γραμματικής παρά το σχετικό θεωρητικό εγχειρίδιο του Απόστολου Κώνστα που είχε κυκλοφορήσει 15 χρόνια πριν από την μεταρρύθμιση της Νέας Μεθόδου. Ευτυχώς, χάρη στη διδασκαλία αλλά και τις ηχογραφημένες ερμηνείες του Ιακώβου Ναυπλιώτη, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, αλλά και των μετέπειτα διαδόχων του, η ζώσα ψαλτική παράδοση διατηρήθηκε έως τις μέρες μας στους κόλπους της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας. Η παρούσα εισήγηση στα περιορισμένα χρονικά πλαίσια μιας παρουσίασης, σκοπεύει να θέσει ορισμένα ζητήματα ερμηνείας και απόδοσης της παλαιάς σημειογραφίας του Πέτρου Λαμπαδαρίου, αφενός με βάση τα μουσικά κείμενα δια χειρός Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος και Γρηγορίου Πρωτοψάλτου, και αφετέρου με γνώμονα τις προσταγές της διασωθείσας ψαλτικής παράδοσης που δεν πρέπει να αλλοιώνεται, καθώς κληροδοτείται προφορικά από γενιά σε γενιά.

* Ο Δημήτρης Εμμ. Νεραντζής γεννήθηκε στα Φυτά της Χίου, το 1937. Κατά τη διάρκεια των γυμνασιακών του σπουδών στην πόλη της Χίου, διδάχτηκε τα πρώτα μαθήματα Βυζαντινής Μουσικής από το μουσικοδιάσκαλο και γιατρό Μιχ. Περπινιά. Μετά το πέρας του εξαταξίου Γυμνασίου, μετέβη στην Αθήνα, όπου και σπούδασε Βυζαντινή Μουσική στο Ελληνικό Ωδείο. Την εποχή εκείνη, εποχή σταθμό για την μετέπειτα εξέλιξή του, γνώρισε τον αείμνηστο δάσκαλό του Αθανάσιο Παναγιωτίδη. Δίπλα στον Αθανάσιο Παναγιωτίδη μαθήτευσε για αρκετό διάστημα (μέχρι το θάνατο του δασκάλου, το 1990), μιγήθηκε στο Πατριαρχικό ύφος και στα μυστικά της ερμηνείας του Βυζαντινού μέλος. Ο Δημήτρης Νεραντζής, ως πρωτοψάλτης, έψαλλε επί σειρά ετών σε πολλούς ναούς, από τον Ιερό Ναό Αγίου Ανδρέου Πατρών, στο Ιερό Καθεδρικό Ναό Αγίου Γεωργίου Βροντάδου Χίου, στο Μητροπολιτικό Ναό Αγίου Αθανασίου Αμαλιάδος, στο Μητροπολιτικό Ναό Αγίου Μηνά Ηρακλείου Κρήτης και τέλος στο Πανελλήνιο Ιερό Ίδρυμα Ευαγγελιστρίας Τήνου. Το 1993, ο Παναγιώταρος Οικουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαίος του απένειμε το οφίκιο του «Άρχοντος διδασκάλου του

Αποστόλου της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας».

«Άπο χοροῦ μετὰ τῶν βαστακῶν»: Η αξιοποίηση των επιμέρους κλάδων της Βυζαντινής Μουσικολογίας στη διδασκαλία και την πρακτική έκφραση της Ψαλτικής Τέχνης. Η σύζευξη Θεωρίας και Πράξης στο Πρόγραμμα Ψαλτικής της Α.Ε.Α.Η.Κ.

Μιχάλης Στρούμπακης*

m.stroumbakis@gmail.com

Η παρούσα εισήγηση έχει σκοπό να παρουσιάσει τον τρόπο με τον οποίο αξιοποιούνται τα δεδομένα των μουσικολογικών σπουδών και ερευνών στο πρόγραμμα Ψαλτικής της Α.Ε.Α.Η.Κ. με βασικό άξονα την αρμονική σύζευξη Θεωρίας και Πράξης και γνώμονα το φυσικό χώρο του ψάλτη, το Αναλόγιο. Η εισήγηση παράλληλα παρουσιάζει τη φιλοσοφία που διέπει τη διδασκαλία και προτείνει ένα μοντέλο που μπορεί να εφαρμοστεί σε ανάλογες περιπτώσεις.

* Γεννήθηκε στη Χίο (1971) και είναι Επίκουρος Καθηγητής Ιστορικής Βυζαντινής Μουσικολογίας στην Ανώτατη Εκκλησιαστική Ακαδημία Ηρακλείου Κρήτης. Σπούδασε Θεολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1993) και Βυζαντινή Μουσική στο Ωδείο Ν. Σκαλκώτας (Αθήνα), απ' όπου απέκτησε το Δίπλωμά του (1992). Απέκτησε το Δίπλωμα Ειδίκευσης (Master) στην Εκκλησιαστική Ιστορία (2001) στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και κατόπιν αναγορεύθηκε Δρ. Θεολογίας με μουσικολογική κατεύθυνση στο ίδιο Πανεπιστήμιο (2007). Κατά την περίοδο των σπουδών του συμμετείχε ως ενεργό μέλος της Ελληνικής Βυζαντινής Χορωδίας και των «Μαιστόρων της Ψαλτικής Τέχνης», ενώ ασχολήθηκε με τη μουσική καλλιγραφία. Από το 2000 συμμετέχει σε συνέδρια και άλλες παρουσιάσεις. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στην Ιστορία της Μουσικής, τη Μορφολογία, την Υμνολογία και την Παλαιογραφία. Είναι συνεργάτης της Μ.Ο.Χ.Ε. (Μεγάλης Ορθόδοξης Χριστιανικής Εγκυκλοπαιδείας). Από το 2011 είναι μέλος του I.S.O.C.M. (International Society of Orthodox Church Music) και από το 2013 είναι μέλος του Δ.Σ. του Σωματείου Ιεροψαλτών Ηρακλείου «Άγιος Ανδρέας Κρήτης». Είναι Πρωτοψάλτης του Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου Νέου Κόσμου Ηρακλείου Κρήτης.

Περιλήψεις Εργασιών Συνεδρίου

Ο Μαϊστωρ τῶν μαϊστόρων μέσα από τον καθρέφτη της Προθεωρίας της Παπαδικής

Μαρία Αλεξάνδρου *

malexand@mus.auth.gr

Ανάμεσα στους θεματικούς κύκλους της Βυζαντινής Μουσικολογίας που εξελίχθηκαν ραγδαίως από την δεκαετία του 1980 μέχρι σήμερα, η θεωρία της Ψαλτικής κατά την Παλαιά Μέθοδο κατέχει μια σημαντική θέση. Η έρευνα γύρω από τα παλαιά θεωρητικά είναι τόπος συνάντησης διάφορων επιστημών όπως της παλαιογραφίας της ελληνικής γλώσσας και της βυζαντινής μουσικής, της μουσικολογίας, της βυζαντινής φιλολογίας και της θεολογίας. Η παρούσα εισήγηση καταπιάνεται με την μορφή του κορυφαίου συνθέτη της υστεροβυζαντινής εποχής, Αγίου Ιωάννου του Κουκουζέλη. Ξεκινώντας από την Προθεωρία του χειρογράφου των Ακολουθιών Ε.Β.Ε. 2458 και προχωρώντας σε άλλες βυζαντινές και μεταβυζαντινές πηγές, η εισήγηση παρουσιάζει έναν ανοιχτό κατάλογο των μουσικοθεωρητικών έργων του μεγάλου διδασκάλου (Μέγα Ίσον, τροχοί, δένδρο και ασκήσεις παραλλαγής, Θεοτόκε παρθένε, μέθοδος καλοφωνίας). Ανιχνεύεται η πολλαπλή συμβολή του Αγίου Ιωάννου του Κουκουζέλη στη συστηματοποίηση και διδασκαλία της οκταχιάς, των μουσικών θέσεων και της χειρονομίας, καθώς και στην εξέλιξη του μουσικοθεωρητικού στοχασμού γενικότερα. Μέσα από τα διάφορα κομμάτια που παρουσιάζονται, θίγονται θέματα που αφορούν στρατηγικές έκδοσης μουσικοθεωρητικών κειμένων διαγραμμάτων και διδακτικών ποιημάτων (προσεγγίσεις φιλολογικές και μουσικολογικές), καθώς και ζητήματα που αφορούν την ιστορία της διάδοσης και την ιστορική πρακτική εκτέλεσης του μουσικοθεωρητικού έργου του μεγάλου μελουργού της Παλαιολόγειας Αναγέννησης.

* Η Μαρία Αλεξάνδρου γεννήθηκε το 1969 στο Βουκουρέστι. Ξεκίνησε τις σπουδές της στην Μουσική Παιδαγωγική στο Κρατικό Ωδείο "Ciprian Porumbescu" στην γενέτειρά της, και συνέχισε στην Μουσικολογία, με Λατινικές και Βυζαντινές σπουδές στο Πανεπιστήμιο της Βόννης, καθώς και Βυζαντινολογία στο Πανεπιστήμιο της Κοπεγχάγης, με τους καθηγητές J. Raasted και Chr. Troelsgard. Ο διδακτορικός της τίτλος στο Πανεπιστήμιο της Κοπεγχάγης (το 2001), αφορά στην παλαιογραφία της Βυζαντινής Μουσικής. Κατά την διάρκεια των σπουδών της πήρε υποτροφία από το Studienstiftung des Deutschen Volkes, και η μεταδιδακτορική της έρευνα στην Ελλάδα υποστηρίχθηκε από το ίδρυμα Alexander von Humboldt. Από το 2002 διδάσκει Βυζαντινή Μουσική στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ως επίκουρος καθηγήτρια. Έλαβε μέρος σε περισσότερα από 40 συνέδρια και έδωσε διαλέξεις και master classes σε διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες. Η επιστημονική της εργασία περιλαμβάνει 3 βιβλία και περί τα 40 άρθρα, τα οποία κυρίως αφορούν στην Παλαιογραφία, την Ανάλυση, την Ιστοριογραφία και την διδακτική της Βυζαντινής Μουσικής. Το 2006, ίδρυσε το τμήμα Βυζαντινής Μουσικής Παλαιογραφίας της Σχολής Μουσικών Σπουδών του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, το οποίο σκοπό έχει να μυήσει νέους μαθητές στην ενδελεχή μελέτη της Βυζαντινής Μουσικής Παλαιογραφίας. Έχει πάρει διάφορες διακρίσεις για το επιστημονικό και διδακτικό της έργο.

Βυζαντινή μουσική για στρατιωτικούς αγίους

Μαρία Αλεξάνδου - Ομάδα Παλαιογραφίας Βυζαντινής Μουσικής*

malexand@mus.auth.gr

Με αφετηρία το βιβλίο του Christopher Walter «Warrior Saints in Byzantine Art and Tradition» (2003), θα παρουσιαστούν μορφές μεγάλων αγίων όπως ο Άγιος Δημήτριος, ο Άγιος Γεώργιος, οι Άγιοι Θεόδωροι, ο Άγιος Μηνάς κ.ά., ως προς τον τρόπο με τον οποίο αυτοί εξυμνούνται στη βυζαντινή μελουργία και υμνογραφία. Το υλικό προσεγγίζεται διεπιστημονικά και διακαλλιτεχνικά, με σκοπό την ανάδειξη του σχετικού ρεπερτορίου, την διαχρονική εξέλιξη επιλεγμένων κομματιών και, γενικότερα, τη διαδικασία διαμόρφωσης ακροαματικών εικόνων ('aural icons': E. Williams) για τη συγκεκριμένη κατηγορία αγίων, σε βάθος αιώνων.

* Η Ομάδα Παλαιογραφίας Βυζαντινής Μουσικής ιδρύθηκε το 2006 και λειτουργεί ως ένα μικρό εργαστήριο, που συμπληρώνει το μάθημα Παλαιογραφίας Βυζαντινής Μουσικής στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Έχει χαρακτήρα εκπαιδευτικό και ερευνητικό και σκοπό της έχει τη διεύρυνση και εμβάθυνση γνώσεων σχετικά με την παλαιά βυζαντινή παρασημαντική και την αναζήτηση νέων προσεγγίσεων στη διδασκαλία Παλαιογραφίας της Βυζαντινής Μουσικής και την ετοιμασία μελλόντων επιστημών στον τομέα αυτό. Ταυτόχρονα, η Ομάδα είναι ανοιχτή και προς την κοινωνία, όλοντας να φέρει την ομορφιά του βυζαντινού μουσικού θησαυρού και προς το ευρύτερο κοινό. Η Ομάδα συνεργάζεται με παραδοσιακούς ψάλτες και με διάφορα άλλα σχήματα. Μέχρι σήμερα πραγματοποίησε σειρά εισηγήσεων και εργαστηρίων σε διεθνή συνέδρια στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, καθώς και σε masterclasses βυζαντινής μουσικής, συναυλίες και διάφορες άλλες παραστάσεις. Υπεύθυνη της Ομάδας είναι η Μαρία Αλεξάνδρου, επίκουρη καθηγήτρια του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

**Παρατηρήσεις περί διδακτικής της Ψαλτικής,
οργανολογίας και θεωρίας διαστημάτων
στο 'Παναρμόνιον' του Κ. Ψάχου**

Θωμάς Αποστολόπουλος*

athom@sch.gr

Από τις απόπειρες κατασκευής μουσικών οργάνων τα οποία θα βοηθούσαν στην διδασκαλία των διαστημάτων της Βυζαντινής Μουσικής ξεχωρίζει η κατασκευή ενός οργάνου κατά παραγγελίαν του Κ. Ψάχου στις αρχές του 20^{ου} αιώνα με το όνομα «Παναρμόνιον όργανον». Πρόκειται για ένα αερόφωνο πληκτροφόρο όργανο στα πρότυπα του εκκλησιαστικού οργάνου. Από τις δύο εκδοχές του που κατασκευάστηκαν στη Γερμανία σώζεται στο Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας η μικρή έκδοση με τις δύο οκτάβες. Ο Κ. Ψάχος δημοσίευσε αναλυτική περιγραφή των διαστημάτων του οργάνου. Τόσο από τις πληροφορίες του Ψάχου, όσο και από την παρατήρηση στο ίδιο το όργανο, συνάγονται ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις για τα οργανολογικά χαρακτηριστικά του οργάνου, την καταλληλότητα και παιδαγωγική αξία του, ενώ οι συγκεκριμένες επιλογές του Κ. Ψάχου για τα διαστήματα δίνουν αφορμή να διερευνηθούν οι τάσεις της εποχής για την διαλεύκανση των ζητημάτων της ελληνικής αρμονικής θεωρίας, θέμα που εξακολουθεί να απασχολεί μουσικολόγους και μουσικούς.

* Ο Θωμάς Αποστολόπουλος γεννήθηκε το 1963 στα Ριζώματα Ημαθίας. Έχει πτυχίο Νομικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1985) και μεταπτυχιακό τίτλο στον Τομέα Ιστορίας, Φιλοσοφίας και Κοινωνιολογίας του Δικαίου (ΑΠΘ 1990). Έχει Πτυχίο (1984) και Δίπλωμα Βυζαντινής Μουσικής (1992). Είναι διδάκτωρ του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών (1997), όπου και εξελέγη ως επίκουρος καθηγητής (Απρίλιος 2009) για το γνωστικό αντικείμενο: «Βυζαντινή Μουσική και μουσικές παραδόσεις της Ανατολικής Μεσογείου», και διδάσκει από το 2011 σχετικά μαθήματα και θεωρία της Ψαλτικής Τέχνης. Έχει διδάξει επίσης στα Μουσικά Σχολεία Θεσσαλονίκης και Γιαννιτσών, στην σχολή παραδοσιακής μουσικής «Εν Χορδαίς», στο Τμήμα Μουσικής και Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και σε πολλές άλλες περιπτώσεις σεμιναρίων σε ωδεία, σχολές θυζαντινής μουσικής, προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης κλπ. Έχει δημοσιεύσει τα αυτοτελή βιβλία: «Ο Απόστολος Κώνστας ο Χίος και η συμβολή του στη θεωρία της Μουσικής Τέχνης», Αθήνα 2002 (διδακτορική διατριβή) και «Η εκκλησιαστική Μουσική στο Εκκλησιαστικό Δίκαιο», Θεσσαλονίκη 1999. Έχει επιβλέψει δισκογραφικές εκδόσεις (Εν Χορδαίς, Πανεπιστήμιο Αιγαίου κλπ). Άλλες δημοσιεύσεις του αφορούν στην «εξήγηση» και μεταγραφή από την παλαιά στενογραφική μέθοδο της θυζαντινής μουσικής, την παραδοσιακή Ελληνική δημοτική μουσική, τη λόγια μουσική της Πόλης, θέματα ιστορίας, θεωρίας, μορφολογίας και οργανολογίας.

Η κατ' έννοιαν μελοποιία – ερμηνεία των ύμνων: Ιστορική επισκόπηση και σύγχρονη πραγματικότητα

Κωνσταντίνος Βαγενάς*

kwnstantinos.b@gmail.com

Το ζητούμενο της κατ' έννοιαν ερμηνείας ή εκ νέου μελοποίησης των ύμνων της Εκκλησίας μας αλλά και της κατ' έννοιαν μελοποίησης νέων μουσικών συνθέσεων προκύπτει από την ανάγκη διατήρησης της αρχής πως «η μουσική είναι το ένδυμα του λόγου» και δεν μπορεί παρά να τον υπηρετεί. Ταυτόχρονα, όμως, και η ίδια η μουσική και ειδικά η μελοποιία διέπεται από εσωτερικούς, ενίστε αυστηρούς κανόνες οι οποίοι θα πρέπει να γίνονται σεβαστοί. Οι όποιες μεταβολές σε υπάρχουσες μουσικές συνθέσεις, εφόσον κρίνονται αναγκαίες, θα πρέπει να επιφέρονται με ιδιαίτερη προσοχή, προϋποτιθεμένης της τελείας γνώσεως των κανόνων αυτών, ώστε λόγος και μέλος να συνυπάρχουν αρμονικά χωρίς να αλληλούπονομεύονται. Η εισήγηση, σύμφωνα με τους δύο άξονες γύρω απ' τους οποίους περιστρέφεται, μελετά την συναλληλία λόγου και μέλους στην υμνογραφία από την ίδια την ταυτόχρονη σύνθεσή τους μέχρι τις ημέρες μας και επιχειρεί να δώσει κατευθυντήριες γραμμές διαχείρισης του προβλήματος από τους σύγχρονους μελοποιούς αλλά και τους απλούς ψάλτες.

* Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1989. Είναι πτυχιούχος του τμήματος Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Ε.Κ.Π.Α. και διπλωματούχος Βυζαντινής Μουσικής από το Ωδείο Σκαλκώτα (τάξη Λυκούργου Αγγελόπουλου). Είναι καθηγητής φιλολογικών μαθημάτων σε φροντιστήρια Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Είναι πρωτοψάλτης και χοράρχης της χορωδίας του Ι. Ν. Αγ. Σπυρίδωνος Παγκρατίου. Ασχολείται επίσης με την λαϊκή και παραδοσιακή μουσική (παίζει μπουζούκι, τζουρά, κιθάρα, ταμπουρά) και με την πολυφωνική εκκλησιαστική μουσική, ιδίως με το έργο του Ιωάννη Σακελλαρίδη. Έχει υπό συγγραφή μελέτη με θέμα «Ιωάννης Σακελλαρίδης: η ζωή και το έργο» και το μουσικό πολύτομο έργο «Ι. Σακελλαρίδη, Άπαντα τα Εκκλησιαστικά σε βυζαντινή και ευρωπαϊκή σημειογραφία».

**Δημοτική Ελληνική μουσική:
Διάδοση και πρακτική εφαρμογή νεώτερων ανακαλύψεων
στο Πρόγραμμα Σπουδώντης ΑΕΑΗΚ**

Ανδρέας Γιακουμάκης*

angiak@yahoo.gr

Από τον Ιούλιο του 2011 έχω την τιμή να ερευνώ την συλλογή του Παύλου Γ. Βλαστού που φυλάσσεται στο Ιστορικό Αρχείο Κρήτης στα Χανιά. Μέρος της συλλογής αυτής αφορά το Δημοτικό τραγούδι, το οποίο καταγράφεται με Βυζαντινή μουσική σημειογραφία από τον Π. Βλαστό κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Ένα μικρό κομμάτι της έρευνας αυτής έφθασε στους φοιτητές της Α.Ε.Α.Η.Κ. του προγράμματος Ψαλτικής μέσω του μαθήματος της «Δημώδους Ελληνικής Μουσικής» του Ε' και ΣΤ' εξαμήνου σπουδών. Το θέμα της εισήγησής μου αφορά αυτήν ακριβώς την εκπαιδευτική διαδικασία που ακολούθησα μέχρι την τελική ηχογράφηση σε ψηφιακό δίσκο και την παρουσίασή του σε μουσική εκδήλωση με χορωδία και ορχήστρα αποτελούμενη από φοιτητές της Α.Ε.Α.Η.Κ. Πόθος και στόχος του εισηγητή είναι να αναδειχθεί το πώς έγινε η μετάβαση από την έρευνα και την θεωρία στην πρακτική εφαρμογή από τους ίδιους τους φοιτητές, δίνοντάς τους νέα εφόδια, ειδική κατάρτιση και – ευχής έργον! – νέα οράματα και φιλοδοξίες.

* Ο Ανδρέας Αθ. Γιακουμάκης γεννήθηκε στην Κρήτη το 1962. Φοίτησε στη Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή Αθηνών. Είναι πτυχιούχος της Ανωτέρας Εκκλησιαστικής Σχολής Αθηνών και της Θεολογικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Κατέχει πτυχίο Ιεροφάλτου από το Ωδείο Αθηνών και δίπλωμα Βυζαντινής Μουσικής από το Ωδείο «Ν. Σκαλκώτας». Παράλληλα, είναι υποψήφιος διδάκτωρ στο τμήμα Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου. Από το σχολικό έτος 1990-91 και εξής υπηρέτησε ως καθηγητής μουσικής στα μουσικά γυμνάσια Παλλήνης και Ρεθύμνου, ενώ από το ακαδημαϊκό έτος 1997-98 έως σήμερα διδάσκει ως καθηγητής μουσικής στην Ανώτατη Εκκλησιαστική Ακαδημία Ηρακλείου Κρήτης και είναι εκλεγμένο μέλος Ε.Δ.Π. Διαδέτει πλούσιο διδακτικό έργο και αξιόλογη καλλιτεχνική δραστηριότητα ως διευθυντής Βυζαντινών και Παραδοσιακών χορωδιών, με τις οποίες έχει να επιδείξει και δισκογραφικό έργο με γνώμονα πάντα την καταγραφή, έρευνα και διάσωση των εν λόγω μουσικών ιδιωμάτων. Έχει συγγράψει βιβλία με τους παρακάτω τίτλους: «Συστηματική Διδασκαλία της Βυζαντινής Μουσικής» (2002, Εκδόσεις Δόμος), «Ο Ακάθιστος Ύμνος» (2011, Εκδ. Εταιρείας Ελληνικής Γλώσσας και Μουσικής) και «Θούρια στην Κρήτη του 19ου αιώνα από τη συλλογή του Παύλου Βλαστού» (2013, Εκδ. Ιστορικού Αρχείου Κρήτης). Έχει δημοσιεύσει άρθρα και μελέτες σε επιστημονικά περιοδικά και έχει λάβει μέρος ως εισηγητής σε διεθνή και άλλα μουσικολογικά συνέδρια. Εξασκεί την Ιεροφαλτική τέχνη από το 1981, αρχικά σε Ιερούς Ναούς των Αθηνών και από το 1993 έως σήμερα στον Ιερό Ναό του Αγίου Τίτου Ηρακλείου Κρήτης. Είναι έγγαμος και πατέρας τριών παιδιών.

«Εὰν μὴ εὕσημον λόγον δῶτε, πῶς γνωσθήσεται τὸ λαλούμενον;» Η γλώσσα και η μουσική στην λατρεία του Θεού

Εμμανουήλ Γιαννόπουλος*

emmgiann@gmail.com

Η ψαλτική είναι μια αδιαίρετη ενότητα λόγου και μέλους. Η μουσική υπάρχει για να προβάλλει τον λόγο των υμνογραφημάτων ως εμμελές κήρυγμα, να εκφράσει μελωδικά τα νοήματα των ύμνων. Η δε εκφωνητική, μέση φωνή, υπάρχει για να αναδεικνύει εμφαντικότερα το νόημα των Ευαγγελικών και Αποστολικών αναγνωσμάτων. Τα παραπάνω καθορίζουν και την αποστολή των εκκλησιαστικών μουσικών όχι απλά ως ειδικών στην τέχνη των ήχων, αλλά ως μυστών και διακόνων της εκκλησιαστικής τελετουργίας σε επίπεδο γλώσσας, ύμνων, τάξεως, νοήματος των τελουμένων, λειτουργικής στάσης και μέλους. Στην εισήγηση με τον παραπάνω τίτλο γίνονται επισημάνσεις και αναφορές προς την κατεύθυνση αυτή με πρακτικό προσανατολισμό, αλλά και με βάση επιστημονικές έρευνες.

* Ο Εμμανουήλ Στ. Γιαννόπουλος είναι διδάκτορας του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών, με επιβλέποντα καθηγητή τον Γρηγόριο Θ. Στάθη. Είναι επίσης πτυχιούχος των τμημάτων Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού και Θεολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Το μεταπτυχιακό του εκπονήθηκε στο Τμήμα Ποιμαντικής Θεολογίας του ίδιου πανεπιστημίου, στο γνωστικό αντικείμενο της Λειτουργικής και της Χριστιανικής Αρχαιολογίας και τέχνης και υπεύθυνο καθηγητή τον αείμνηστο κορυφαίο λειτουργιολόγο Ιωάννη Φουντούλη. Διδάσκει στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών της Σχολής Καλών Τεχνών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, στο οποίο έχει εκλεγεί λέκτορας (2009), μαθήματα σχετικά με την Βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική. Τον Ιούνιο του έτους 2010 εξελέγη επίκουρος καθηγητής στην Ανώτατη Εκκλησιαστική Ακαδημία (ΑΕΑ) Βελλάς Ιωαννίνων – Πρόγραμμα Εκκλησιαστικής Μουσικής και Ψαλτικής. Δίδαξε ακόμη επί πολλά έτη (2000 – 2011) κατ' ανάθεσιν στο Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ. τα μαθήματα Εισαγωγή στην εκκλησιαστική μουσική και Θέματα Ψαλτικής Τέχνης. Είναι συγγραφέας πολλών επιστημονικών βιβλίων, άρθρων, μελετών, καταλόγων χειρογράφων ψαλτικής και είναι επίσης τακτικός εισηγητής σε διεθνή μουσικολογικά και άλλα συνέδρια στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Το κύριο βάρος της επιστημονικής του έρευνας δίδεται στην χειρόγραφη παράδοση της Ψαλτικής, από τη συστηματική μελέτη της οποίας προκύπτουν πλήθος στοιχείων για την ιστορία, τη μορφολογία, την εξέλιξη και διάδοση κ.λπ. της σπουδαίας αυτής τέχνης του ορθόδοξου πνεύματος και του ελληνικού πολιτισμού. Δίδαξε από το έτος 1988 έως το 2013 και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ συνεχίζει την θητεία του και στο Δημοτικό Ωδείο Θεσσαλονίκης όπου από το έτος 1994 κ.ε. πολλοί μαθητές του έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους στην Ψαλτική Τέχνη. Έχει διακονήσει ως ιεροψάλτης σε ναούς της Θεσσαλονίκης και από το έτος 1998 είναι πρωτοψάλτης του περικαλλούς βυζαντινού ιερού ναού των Αγίων Δώδεκα Αποστόλων στην ίδια πόλη.

**Η (δημόσια) γυναικεία πλευρά
της Ορθόδοξης Θρησκευτικής μουσικής στη Σερβία
Ντουσάνκα Γιελένκοβιτς - Βίντοβιτς**

dusankajelenkovic@gmail.com

Η σύγχρονη μουσική παραγωγή στη Σερβία, ιδίως η χορωδιακή πρακτική και ερμηνεία, έχουν επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από το αυξανόμενο ενδιαφέρον για την Ορθόδοξη Θρησκεία και την πνευματικότητα κατά τη διάρκεια των τελευταίων δύο δεκαετιών. Οι εκκλησιαστικές χορωδίες έχουν γίνει πιο ενεργές, με πολλές από αυτές να μπαίνουν στο συναυλιακό χώρο, ενώ έχουν ιδρυθεί νέα σύνολα με ρεπερτόριο κυρίως ή αποκλειστικά εκκλησιαστικής ή Θρησκευτικής μουσικής. Οι περισσότερες τέτοιες χορωδίες διευθύνονται από γυναίκες. Σε αυτή τη μελέτη θα διερευνηθούν οι τρόποι με τους οποίους η εκκλησιαστική και η Θρησκευτική μουσική προσλαμβάνεται και διαδίδεται στη σημερινή Σερβία, μέσα από την ανάλυση των προσωπικών απόψεων των (γυναικών) διευθυντριών χορωδιών σχετικά με την πνευματικότητα και την ορθόδοξη εκκλησιαστική και Θρησκευτική μουσική, τις πολιτικές τους σχετικά με το ρεπερτόριο, την ορατότητα του έργου τους στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, καθώς και τις κοινωνικές και πολιτισμικές τάσεις που αντικατοπτρίζονται σε διάφορες πτυχές της σύγχρονης χορωδιακής πρακτικής και ερμηνείας της Θρησκευτικής μουσικής. Παράλληλα με αυτά, θα δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στα αναγνωρισμένα φεστιβάλ Θρησκευτικής μουσικής, όπως το "Horovi među freskama" (Χορωδίες μεταξύ τοιχογραφιών). Χρησιμοποιώντας την διεπιστημονική προσέγγιση που ενσωματώνει στοιχεία από διάφορους επιστημονικούς κλάδους όπως η κοινωνιολογία, οι πολιτιστικές και Θρησκευτικές σπουδές και η μουσικολογία, η μελέτη αυτή θα δείξει τις πτυχές στις οποίες η εργασία των διευθυντριών χορωδιών δίνει στοιχεία τόσο για το ρόλο των γυναικών όσο και για το ενδιαφέρον για την εκκλησιαστική και τη Θρησκευτική μουσική στη σύγχρονη Σερβική κοινωνία.

* Μουσικολόγος, αποφοίτησε το 2013 από το Τμήμα Μουσικολογίας του Πανεπιστήμιο Τεχνών στο Βελιγράδι, όπου σήμερα είναι υποψήφια διδάκτορας. Κατά τη διάρκεια των σπουδών της έλαβε μια σειρά κρατικών υποτροφιών και βραβείων. Έχει συμμετάσχει σε συνέδρια στο Βελιγράδι και το Νόβι Σαντ (Σερβία) και έχει δημοσιεύσει άρθρα για τη σερβική και τη γαλλική μουσική. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν τη μελέτη της συσχέτισης ανάμεσα στην πολιτική, την ιστορία και το κοινωνικο-πολιτιστικό υπόβαθρο και την παραγωγή μουσικής. Έχει δείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την σύγχρονη Σερβική μουσική που εμπνέεται από την ορθόδοξη θρησκεία και την πνευματικότητα, την οποία και ερευνά στο διδακτορικό της. (Ελληνική μετάφραση: Κωνσταντίνος Σαΐτης.)

Ανάλυση μέλους: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις

Βασιλική Γούση *

vgousi@yahoo.gr

Η ανάλυση ενός μέλους αποτελεί ανεξάντλητο πεδίο διερεύνησης, αλλά και έμπνευσης και γόνιμου στοχασμού. Προσεγγίζοντας και εντρυφώντας στα πεδία έρευνας διαφόρων επιστημών εντυπωσιάζεται κανείς, καθώς εντοπίζει κοινές συνιστώσες, μεθοδολογικές τεχνικές, αρχές φιλοσόφησης κ.α., που προσαρμοσμένες στα δεδομένα των αρχών της ψαλτικής τέχνης ανοίγουν ορίζοντες για μία πολυεδρική και ατέρμονη ενατένιση της άπειρης θέας της μουσικής δημιουργίας. Η παρούσα ανακοίνωση μεταφέρει τη δυνατότητα συσχέτισης διαφόρων επιστημονικών θεωρήσεων με θέματα μελοποιητικής ανάλυσης της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής, καθώς και τα προκύπτοντα οφέλη μιας τέτοιας αναζήτησης. Συμβάλλει δε ουσιαστικά στην ανάπτυξη προβληματισμού όσον αφορά στη θεώρηση της ψαλτικής τέχνης ως αυτόνομης επιστήμης, στη διεπιστημονική προσέγγισή της, και σε ο,τι αυτές συνεπάγονται.

* Η Βασιλική Γούση γεννήθηκε στο Βόλο. Αποφοίτησε με βαθμό «Άριστα 20» από το Μουσικό Γυμνάσιο Βόλου και εισήχθη με 19.503 μόρια -4η- στη Σχολή Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών, από την οποία απεφοίτησε 1η, με «Άριστα 9,56». Ολοκλήρωσε με «Άριστα 10» παμψηφεί το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας του Α.Π.Θ. με ειδίκευση στη Βυζαντινή Μουσικολογία και την Ψαλτική Τέχνη, με υποτροφία του Ι.Κ.Υ. Είναι κάτοχος Πτυχίου Πιάνου («Άριστα 10» παμψηφεί και ειδική διάκριση δεξιοτεχνίας) και Διπλώματος Πιάνου («Άριστα 10» παμψηφεί και Α' βραβείο) από το Ελληνικό Ωδείο, Διπλώματος Βυζαντινής Μουσικής από τη Σχολή της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος («Άριστα 10» παμψηφεί) και Πτυχίων Ανωτέρων Θεωρητικών. Έχει βραβευτεί κατ' επανάληψιν σε πανελλήνιους μουσικούς και λογοτεχνικούς διαγωνισμούς. Έχει διδάξει σε σχολεία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και στο Πειραματικό Μουσικό Σχολείο Αθηνών. Διηγήθηκε την Ορχήστρα του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έχει συμμετάσχει σε πολυάριθμα συνέδρια μουσικολογικού περιεχομένου στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Είναι υποψήφια διδάκτωρ στη Σχολή Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ., με υποτροφία Αριστείας από την Επιτροπή Ερευνών του ίδιου Πανεπιστημίου.

Όψεις της Ψαλτικής στον Ψηφιακό κόσμο

Κωστής Δρυγιανάκης*

cdrygianakis@gmail.com

Η εμφάνιση της τυπογραφίας και αργότερα της δισκογραφίας είναι φανερό ότι αύξησαν την ισχύ των διοικητικών κέντρων, θέτοντας την ψαλτική σε μια τροχιά ομογενοποίησης. Η διάδοση της θεσμικής εκπαίδευσης ενίσχυσε περαιτέρω αυτή την διαδικασία. Η ανάπτυξη της ψηφιακής τεχνολογίας στο ξεκίνημα του 21^{ου} αιώνα μοιάζει να ανατρέπει αυτούς τους όρους, δίνοντας νέες δυνατότητες στους μεμονωμένους θεράποντες της ψαλτικής και αποδυναμώνοντας έτσι τα κέντρα, διευκολύνοντας την πρόσβαση στα ιδιωτικά αρχεία ηχογραφήσεων και ανοίγοντας τον δρόμο για μια προσέγγιση της ψαλτικής «από κάτω». Τι σημαίνουν έννοιες όπως η συλλογική νοημοσύνη και τα ομότιμα δίκτυα για την έρευνα πάνω στην ψαλτική; Ποιες αστοχίες των παλαιότερων χρόνων έρχεται να διορθώσει η νέα τεχνολογία; Πρόκειται για μια επιστροφή σε προ-νεωτερικούς όρους λειτουργίας της ψαλτικής ή ακριβώς το αντίθετο; Αυτά τα ερωτήματα θα επιχειρήσει να εξερευνήσει η προκείμενη εισήγηση.

* Ο Κωστής Δρυγιανάκης γεννήθηκε στο Βόλο το 1965. Σπούδασε Φυσική στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης αλλά στη συνέχεια ασχολήθηκε με τη μουσική (κυρίως στους τομείς της παραγωγής δίσκων και συναυλιών, των εφαρμογών υπολογιστών για μουσική και, αργότερα, τη μουσική δημοσιογραφία). Από το 1987 είναι επίσης δραστήριος ως συνθέτης, με 8 δίσκους και μουσική για θέατρο και ντοκιμαντέρ. Σήμερα είναι μέλος του Τομέα Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου και συνεχίζει μεταπτυχιακές σπουδές στην Κοινωνική Ανθρωπολογία στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Εκκλησιαστική μουσική και ιεραποστολή

π. Γρηγόριος Εντουαρντς*

fr.gregory.edwards@gmail.com

Εξ' αρχής, η εκκλησιαστική μουσική αποτέλεσε αναπόσπαστο κομμάτι της Χριστιανικής λατρείας, η οποία, για τον Ορθόδοξο συνιστά το θεμέλιο της πίστης. Καθώς ο π. Γεώργιος Φλορόφσκι δεν κουράζεται ποτέ να μας υπενθυμίζει, «νόμος της προσευχής είναι ο νόμος της πίστης». Αν και, κυρίως για λόγους ιστορικούς, οι Ορθόδοξες Εκκλησίες έχουν εκτεταμένα αγνοήσει την ιεραποστολή τους τελευταίους αιώνες, αυτή, επίσης –όπως μας υπενθυμίζουν οι σύγχρονοι θεολόγοι όπως ο Γιαννουλάτος, ο Βρια και ο Βασιλειάδης, μεταξύ άλλων– συνιστά εγγενές μέρος της Χριστιανικής πίστεως, κάτι που βρίσκεται στην καρδιά της ύπαρξης της Εκκλησίας. Η Εκκλησιαστική μουσική και η ιεραποστολή, συνεπώς, έχουν συνυπάρξει στην Εκκλησία για 2000 χρόνια. Αυτή η εισήγηση θα απεικονίσει την σχέση αυτή, αναδεικνύοντας το πώς οι ιεραποστολικές προσπάθειες έχουν αξιοποιήσει, αναπτύξει και/ή προσαρμόσει την μουσική της Εκκλησίας, έτσι ώστε να «ενσαρκώνει» τον Χριστό ξανά και ξανά σε κάθε χώρο και χρόνο. Τέλος η εισήγηση θα παρουσιάσει και θα αναλύσει αρκετά διαφορετικά παραδείγματα από τις σύγχρονες ιεραποστολές στην Βόρειο Αμερική.

* Ο πατήρ Γρηγόριος Έντουαρντς, Δρ. Θεολογίας, γεννήθηκε στη Βιρτζίνια των ΗΠΑ το 1978. Ήταν βαπτισμένος και μεγάλωσε ως Αγγλικανός. Στο πανεπιστήμιο Brown στο Providence, την πρωτεύουσα του Rhode Island, υπό την καθοδήγηση της καθηγήτριας Susan Ashbrook Harvey, μίας φημισμένης ακαδημαϊκού στον τομέα της αρχαίας συριακής χριστιανοσύνης, η οποία είχε ήδη ασπασθεί την Ορθοδοξία, ο π. Γρηγόριος ανακάλυψε με τη σειρά του την Ορθοδοξία το έτος 2002. Μετά από ένα έτος κατήχησης, έγινε δεκτός στην Ορθόδοξη Εκκλησία. Το 2006 ένας από τους κορυφαίους ορθόδοξους ακαδημαϊκούς της Καινής Διαθήκης, ο καθηγητής Πέτρος Βασιλιάδης, δέχθηκε τον π. Γρηγόριο ως υποψήφιο για τη διδακτορική του διατριβή στη Θεολογική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Το καλοκαίρι του 2006, η οικογένεια του π. Γρηγορίου μετακόμισε στο Πανόραμα της Θεσσαλονίκης, όπου ο ίδιος άρχισε να παρακολουθεί μαθήματα Ελληνικών στο Πανεπιστήμιο. Αφού πέρασε επιτυχώς τις εξετάσεις γλώσσας στο Πανεπιστήμιο το 2007, ο π. Γρηγόριος άρχισε επισήμως τη διδακτορική του διατριβή στη Θεολογική Σχολή. Τον ίδιο χρόνο ο π. Γρηγόριος χειροτονήθηκε διάκονος και έγινε δεκτός ως στην Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος και Αλμυρού. Ενόσω ολοκλήρωνε τις σπουδές του, ο π. Γρηγόριος συνεργάστηκε με την Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Βόλου, για την οποία μετέφρασε πολλά εκδούσεντα θεολογικά έργα. Παράλληλα επιμελήθηκε συλλογές άρθρων του Μητροπολίτη Περγάμου Ιωάννη (Ζηζιούλα) και του Χρήστου Γιανναρά, οι οποίες έγιναν δεκτές με θέρμη από το αναγνωστικό κοινό. Το 2009, χειροτονήθηκε ιερέας. Το 2012, ο π. Γρηγόριος υποστήριξε τη διδακτορική του διατριβή με τον τίτλο: «Η Διακονία των Αγίων» (Α' Κορ. 16,15). Διακονία και Μαρτυρία κατά τον Απόστολο Παύλο και η Σύγχρονη Ορθόδοξη Χριστιανική Μαρτυρία στην Βόρεια Αμερική» και έλαβε τον βαθμό «άριστα». Προϊστάμενος της Ενορίας των Αγίων Αναργύρων Πορταριάς Βόλου ορίστηκε το 2012, θέση στην οποία υπηρετεί με ζήλο μέχρι σήμερα. Συνεχίζει να συνεργάζεται με την Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Βόλου ως μεταφραστής. Τέλος, το 2014, ο π. Γρηγόριος διορίστηκε Επισκέπτης Επίκουρος Καθηγητής Ιεραποστολής (Sessional Assistant Professor of Missiology) στο Ορθόδοξο Σεμινάριο του Αγίου Βλαδιμήρου (Νέα Υόρκη).

**Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος:
Ένας πηλιορείτης μουσικοδιδάσκαλος και Βυζαντινός Μελουργός -
Βίος και Έργο**

Χαρίλαος Καραγκούνης*

harilaos2009@hotmail.com

Ο Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος, υπήρξε ένας πηλιορείτης εκπρόσωπος της Ψαλτικής Τέχνης και μελουργός κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} ως και το πρώτο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα. Ο Κοντόπουλος, διδάχθηκε την Ψαλτική Τέχνη στο Άγιον Όρος κοντά σε κάποιον Ιερομόναχο εν ονόματι Διονύσιο. Δίδαξε και μετέδωσε την τέχνη του ψάλλειν σε πολλούς και εξαίρετους μαθητές, οι οποίοι με την σειρά τους συνέχισαν το έργο του δασκάλου τους. Δεν κατείχε κάποιο Αναλόγιο σε συγκεκριμένο ναό, διότι δεν ήταν τόσο καλλίφωνος. Όμως, το γεγονός αυτό, δεν τον πτόησε να καλλιεργήσει ιδιαίτερες δεξιότητες, όπως του ότι ήταν ένας εξαίρετος μελουργός, καλλιγράφος καλαίσθητων χειρογράφων και διδάσκαλος της Ψαλτικής. Και χάρη στα τάλαντα αυτά, κληροδότησε και άφησε, στις επόμενες γενεές σπουδαστών της Ψαλτικής Τέχνης και εκκολαπτόμενων Ιεροψαλτών, μια πλούσια παρακαταθήκη εξαίσιων μελουργημάτων, Δοξαστικά, Χερουβικά, Ανοιξαντάρια σε 'Ηχο Β', τροπάρια Ν' Ψαλμού σε 'Ηχο Πλ. Α' και άλλα.

* Ο Χαρίλαος Κων. Καραγκούνης γεννήθηκε στο Βόλο στης 20 Αυγούστου του 1992. Είναι απόφοιτος του περίφημου Μουσικού Σχολείου Βόλου. Το Οκτώβριο του 2010 πέρασε στη Σχολή Καλλιτεχνικών Σπουδών και συγκεκριμένα στο Τμήμα Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής του Α.Τ.Ε.Ι. Ήπειρου που εδρεύει στην Άρτα. Είναι τελειόφοιτος και αυτή την περίοδο εκπονεί την Πτυχιακή του εργασία. Διδάχθηκε την Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική από τον πατέρα του Κωνσταντίνο Καραγκούνη, του οποίου διατελεί Δομέστικος στο Ιερό Αναλόγιο. Από τον Φεβρουάριο του 2014 είναι Διπλωματούχος της Βυζαντινής Μουσικής. Παίζει τα παραδοσιακά μουσικά όργανα Ταμπουρά, Κανονάκι και Παραδοσιακά Κρουστά.

Προληπτική Συντήρηση Εκκλησιαστικού Αρχειακού Υλικού

Χρήστος Καρύδης*

c.karydis@gmail.com

Το αρχειακό υλικό που διατηρεί ένα ιερό καθίδρυμα είναι κατασκευασμένο από διαφορετικά υλικά (χαρτί, δέρμα, ύφασμα κ.α.). Αυτά μπορούν να διατηρηθούν στην αρχική τους κατάσταση ή έστω με μια μικρή αλλοίωση, εάν ο επιμελητής της συλλογής ακολουθήσει βασικούς κανόνες της προληπτικής συντήρησης των έργων τέχνης. Το αρχειακό υλικό πέρα από τη χρήση του μέσα στην Ορθόδοξη λατρεία, αρκετές φορές φέρει ιστορική και καλλιτεχνική αξία. Η ανακοίνωση στοχεύει στη σύντομη παρουσίαση των διαφορετικών μεθόδων διατήρησης όπως είναι η συντήρηση (conservation), αποκατάσταση (restoration) και προληπτική συντήρηση (preventive conservation). Στην συνέχεια αναφέρονται τα είδη και τα κύρια αίτια των φθορών που υπόκειται το εκκλησιαστικό αρχειακό υλικό που χρησιμοποιείται μέσα στην λατρεία, δίνοντας ανάλογα παραδείγματα. Αναφορά επίσης γίνεται στην σπουδαιότητα της παθητικής διατήρησης των έργων και όχι της επεμβατικής συντήρησης. Η παρουσίαση κλείνει θίγοντας ηθικά ερωτήματα για τον τρόπο διατήρησης των σημερινών εκκλησιαστικών συλλογών στον Ελλαδικό χώρο και τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει αυτά να αντιμετωπισθούν.

* Ο Δρ. Χρήστος Χ. Καρύδης είναι διδάσκων στην βαθμίδα του Επίκουρου Καθηγητή στο Α.Τ.Ε.Ι. Ιονίων Νήσων (Κατεύθυνση Συντήρησης Πολιτισμικής Κληρονομιάς) και στην Ανώτατη Εκκλησιαστική Ακαδημία Θεοσαλονίκης (Πρόγραμμα Διαχείρισης Εκκλησιαστικών Κειμηλίων). Διδάσκει επίσης ως επισκέπτης διδάσκων στο Διατμηματικό Μεταπτυχιακό Προστασίας και Συντήρησης του Α.Π.Θ. Ως μεταδιδακτορικός ερευνητής ασχολήθηκε με την καταγραφή και προληπτική συντήρηση κειμηλίων του Αγίου Όρους σε συνεργασία με το Διαγνωστικό Κέντρο Έργων Τέχνης της Ορμύλιας και το Getty Foundation των Η.Π.Α. Είναι Πτυχιούχος (Π.Ε.) Συντήρησης και Αποκατάστασης Έργων Τέχνης του Πανεπιστημίου *De Montfort* (Αγγλία). Μετεκπαιδεύθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο στην Προληπτική Συντήρηση στο Πανεπιστήμιο του *Northumbria - Newcastle* (MA Hons), στη Συντήρηση Υφάσματος στο Κέντρο Συντήρησης Υφάσματος του Πανεπιστημίου *Southampton* (PGCE) και στην Ορθόδοξη Θεολογία στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (MA Hons). Έλαβε τον διδακτορικό του τίτλο από το Πανεπιστήμιο του *Lincoln* ως υπότροφος της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος. Διδάχτηκε την ιερά τέχνη της αγιογραφίας, την θεολογία της εικόνας και της τοιχογραφίας στην I. M. Νικαίας κοντά στους καθηγητές Δρ. Γεώργιο Κόρδη, Βασίλειο Χαρόπουλο, Δημήτριο Αλεβιζόπουλο, Σταύρο Μπαλτογιάννη και Δρ. Νίκο Ζία. Συνεργάστηκε με την 1η, 2η, 5η, 10η, 21η και 23η Εφορίες Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Εργάστηκε ως επιστημονικός σύμβουλος στην συντήρηση και μελέτη κειμηλίων του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στο οποίο μέχρι σήμερα είναι εξωτερικός συνεργάτης, στο Πατριαρχείο Ιεροσολύμων, στην I. M. Αγίου Ιωάννη Πάτμου, στο Άγιον Όρος, στην Κολομβία, την Ισπανία, το Βέλγιο, την Αγγλία και σε Μητροπόλεις του Ελλαδικού χώρου. Έχει περισσότερες από 30 ανακοινώσεις σε συλλογικούς τόμους, Διεθνή και Εθνικά συνέδρια. Είναι μέλος εκπροσώπησης του Ελληνικού Τμήματος ICOMOS στις Διεθνείς Επιστημονικές Επιτροπές Εκπαίδευσης και Πρόληψης Φθορών κ.α. Είναι συγγραφέας δύο μονογραφιών και επιμελητής - συγγραφέας της έκδοσης «Η Επιστήμη της Προληπτικής Συντήρησης: Διατήρηση και διαχείριση συλλογών» (εκδ. *Time Heritage*, 2013).

Οι Ελληνο-Σλαβικές σχέσεις στην Ψαλτική Τέχνη: Η περίπτωση του Μητροπολίτη Σεραφείμ της Βοσνίας

Σ βετλάνα Κουγιουμτζίεβα *

svetk90@hotmail.com

Ο Μητροπολίτης Σεραφείμ της Βοσνίας έγινε γνωστός από το λεγόμενο «απόσπασμα του Yale», που βρέθηκε στη βιβλιοθήκη του πανεπιστημίου του Yale από τον καθηγητή Miloš Velimirović το 1964. Το κύριο μέρος του αποσπάσματος περιλαμβάνει 13 ψαλμούς σε πρώτο 'Ηχο για τους εσπερινούς του Σαββάτου, από το ρεπερτόριο της Οκτωήχου. Το κείμενο είναι γραμμένο στα σλαβικά με ελληνικούς χαρακτήρες. Η σπουδαιότητα αυτής της ανακάλυψης έριξε ένα νέο φως στις Ελληνο-Σλαβικές σχέσεις στην ανάπτυξη της Ψαλτικής Τέχνης στις Βαλκανικές Ορθόδοξες χώρες και αποκάλυψε νέα μονοπάτια στην εξέταση της μουσικής και των μουσικών. Ο Σεραφείμ της Βοσνίας είναι ελάχιστα γνωστός στην Ορθόδοξη μουσική. Το επίκεντρο της εισήγησης είναι ένα μουσικό χειρόγραφο από τη βιβλιοθήκη της Μονής της Ρίλα (6/59), το οποίο περιλαμβάνει δύο σημειώσεις με το όνομά του. Το χειρόγραφο χρονολογείται από τον 18^ο αιώνα και είναι του τύπου του Ανθολογίου Ακολουθιών. Οι δύο σημειώσεις στις οποίες διαβάστηκε το όνομα του Σεραφείμ είναι στα σλαβικά και φαίνεται πως είναι γραμμένες από τον ίδιο. Τίθεται το ερώτημα, ποιος είναι ο Σεραφείμ και συζητείται η ψαλτική τέχνη από τον 18^ο αιώνα και τις αρχές του 19^{ου}. Αποκαλύπτονται διάφορα στρώματα του ρεπερτορίου: ένα παραδοσιακό με ανώνυμες ψαλμωδίες, ένα παλαιό στρώμα με συνθέσεις του 14^{ου} και 15^{ου} αιώνα, ένα πρώτο νέο στρώμα με κομμάτια συνθετών του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα μέχρι το 1770 και ένα δεύτερο νέο στρώμα με συνθέτες μετά το 1770. Η μουσική ανθολογία του Μητροπολίτη Σεραφείμ είναι μια ακόμη απόδειξη σχετικά με το σημαντικό ρόλο που εκείνος έπαιξε στη διαδικασία υιοθεσίας της νέας Εκκλησιαστικής Σλαβονικής γλώσσας στην ψαλτική τέχνη του δεύτερου μισού του 18^{ου} αιώνα. Μετά την έκκληση του Σεραφείμ στο Πέτρο Λαμπαδάριο να δημιουργηθεί ένα ρεπερτόριο στα σλαβικά, προέκυψαν κομμάτια για τους Εσπερινούς, τους Όρθρους και τρείς Λειτουργίες, τα οποία και χρησιμοποιήθηκαν από τους Σλάβους στη λατρεία τους.

* Η Σβετλάνα Κουγιουμτζίεβα είναι αντεπιστέλλων μέλος της Ακαδημίας των Επιστημών της Βουλγαρίας (2012) και καθηγήτρια (από το 2000) στο Ινστιτούτο Σπουδών Τέχνης στην Ακαδημία των Επιστημών της Βουλγαρίας και στην Εθνική Μουσική Ακαδημία «Prof. Pantcho Vladigerov» στη Σόφια. Είναι κάτοχος διδακτορικών διπλωμάτων στον τομέα της Ορθόδοξης μουσικής. Είναι απόφοιτος του Βουλγαρικού Ωδείου και στη συνέχεια ειδικεύτηκε στη Βυζαντινή και σλαβική μουσική στο Ινστιτούτο Μουσικολογίας του Πανεπιστημίου του Αμβούργου (1986) και στο Κέντρο Dumbarton Oaks του πανεπιστημίου του Χάρβαρντ (1994). Οι ερευνητικές της εργασίες και τα μαθήματα που διδάσκει περιλαμβάνουν Βυζαντινή μουσική και Υμνογραφία, Βυζαντινή και σλαβική μουσική και Λειτουργική, Συμβολισμό, Παλαιογραφία, Κωδικογραφία κλπ. Έχει εκδώσει 9 βιβλία και 150 άρθρα σε πολλές χώρες. Επίσης, δίνει διαλέξεις στη Βουλγαρία και στο εξωτερικό. Είναι μέλος σε πολλούς εθνικούς και διεθνείς επιστημονικούς οργανισμούς όπως στην Ένωση Βούλγαρων Μεσαιωνοδιφών, στη Διεθνή Μουσικολογική Κοινότητα, στην Ομάδα Συμβούλων της Αμερικανικής Εταιρείας για τη Βυζαντινή μουσική και την Υμνολογία, στη Διεθνή Ομάδα μελέτης της Βυζαντινής μουσικής καθώς και στη Διεθνή Κοινότητα της Ορθόδοξης Εκκλησιαστικής μουσικής.

Εναρμόνιση Φωνοσυντονισμών στην Βυζαντινή Ψαλτική
Γεώργιος Κουρουπέτρογλου και Γεώργιος Χρυσοχοϊδης
koupe@di.uoa.gr

Το φαινόμενο της προσαρμογής της φωνητικής οδού κατά τρόπο τέτοιο ώστε να ευθυγραμμίζονται οι φωνοσυντονισμοί, δηλαδή οι συχνότητες συντονισμού της φωνητικής οδού με τις αρμονικές συχνότητες του σήματος πηγής της φωνής, είναι γνωστό ως εναρμόνιση φωνοσυντονισμών (formant tuning). Η διαισθητική αυτή λειτουργία, η οποία σε μεγάλο βαθμό εξαρτάται από την κατακόρυφη κίνηση του λάρυγγα, χρησιμοποιείται από επαγγελματίες τραγουδιστές, εκτελεστές και ψάλτες από παλιά, ειδικώς σε περιπτώσεις όπου το φωνητικό σήμα πρέπει να ακουστεί μέσα σε μεγάλους χώρους (όπερες, ναούς κλπ.) ιδίως σε συνδυασμό με άλλες ηχητικές πηγές (ορχήστρες, χορωδίες κλπ.). Η εναρμόνιση φωνοσυντονισμών θεωρείται μία μέθοδος φωνητικής στρατηγικής που χρησιμοποιείται από εκπαιδευμένους φωνητικούς εκτελεστές όταν προσπαθούν να επιτύχουν ένα ιδανικό αισθητικό αποτέλεσμα ενώ ταυτόχρονα να εξοικονομήσουν ενέργεια ελέγχοντας την φωνητική προσπάθεια που καταβάλλουν. Παρόλο του η σχετική βιβλιογραφία συνεχώς εμπλουτίζεται με δουλειές που αφορούν φωνητικά είδη που συναντώνται σε διάφορες μουσικές παραδόσεις ανά τον κόσμο, το φαινόμενο δεν έχει μελετηθεί επαρκώς στο πλαίσιο της ψαλτικής τέχνης. Η παρούσα εργασία προσπαθεί να καλύψει ένα μέρος αυτού του κενού, επιχειρώντας μία πρώτη προσέγγιση και παρουσιάζει τα αποτελέσματα. Οι ηχογραφήσεις που χρησιμοποιήθηκαν για τις αναλύσεις αποτελούν μέρους του πρότυπου σώματος ηχογραφήσεων Βυζαντινής Εκκλησιαστική Φωνής «Δαμασκηνός». Συγκεκριμένα, αναλύθηκαν ηχογραφήσεις από 10 διαφορετικούς ψάλτες σε ανιούσες και κατιούσες μουσικές κλίμακες του διατονικού γένους για το φωνήν 'a'. Η μέθοδος περιλάμβανε μία ημιαυτόματη μέθοδο κατάτμησης του ηχητικού υλικού, εξαγωγή των απαραίτητων μετρήσεων χρησιμοποιώντας το λογισμικό Praat, ενώ η τελική επεξεργασία των μετρήσεων έγινε σε περιβάλλον Matlab. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι το φαινόμενο είναι υπαρκτό σε τουλάχιστον 60% των ψαλτών, αποδεικνύοντας κατ' αυτό τον τρόπο ότι η τεχνική χρησιμοποιείται στη σύγχρονη πράξη της ψαλτικής τέχνης.

* Ο Γεώργιος Κουρουπέτρογλου είναι πτυχιούχος Φυσικός και κάτοχος Διδακτορικού Διπλώματος στις Τηλεπικοινωνίες και την Επεξεργασία Σήματος. Μέλος του Τομέα Επικοινωνιών και Επεξεργασίας Σήματος του Τμήματος Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Επικεφαλής του Εργαστηρίου Φωνής και Προσβασιμότητας. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα εστιάζονται στην περιοχή των Φωνητικών Διεπαφών Χρήστη και της Προσβασιμότητας σε συστήματα Πληροφορικής, σαν μέρος του γενικότερου τομέα της Αλληλεπίδρασης Ανθρώπου-Υπολογιστή, με έμφαση σε: Φωνητική Διαλογική Αλληλεπίδραση Ανθρώπου-Υπολογιστή, VoiceWeb, Φωνητικοί Πράκτορες, Τεχνολογίες Πρόσθασης, Επεξεργασία Φωνής: Ανάλυση και Σύνθεση Ομιλίας και Τραγουδιού, Μουσική Πληροφορική: Ανάλυση Τραγουδιστικής Φωνής, Εικονικά Μουσικά Όργανα, Σύνθεση και Ανάλυση Βυζαντινής Ψαλμωδίας. Ο Γεώργιος Κουρουπέτρογλου έχει συμμετάσχει ενεργά σε ένα σημαντικό αριθμό χρηματοδοτημένων ερευνητικών έργων της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και εθνικών. Υπήρξε επίσης αξιολογητής και μέλος ομάδων εργασίας και τεχνικών επιτροπών σε διάφορα προγράμματα και ερευνητικά έργα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

▽ Ο Γιώργος Χρυσοχοϊδης είναι κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου *MSC* στον τομέα της Ψηφιακής Επεξεργασίας Σήματος του τμήματος Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και εκπονεί την διδακτορική του διατριβή στο ίδιο τμήμα. Σαν ελεύθερος επαγγελματίας έχει εργαστεί στον τομέα της ανάπτυξης εφαρμογών, καθώς και ως σύμβουλος πληροφορικής σε ελληνικές και ξένες επιχειρήσεις. Από το 2005 είναι μέλος της Ομάδας Επεξεργασίας Σήματος και Ομιλίας του τμήματος Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών του Εθνικού και Καποδιστριακού και Εθνικού Πανεπιστημίου Αθηνών όπου και εργάζεται από τότε συμμετέχοντας σε αρκετά προγράμματα. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα μεταξύ άλλων περιλαμβάνουν τους τομείς της επεξεργασίας και αναγνώρισης ομιλίας, ανάλυση και σύνθεση τραγουδιστικής φωνής, καθώς και επεξεργασία φυσικής γλώσσας και μηχανική μάθηση.

[Η παρούσα έρευνα έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο – Ε.Κ.Τ.) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (Ε.Σ.Π.Α.) – Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: Θαλής – Ε.Κ.Π.Α. – «Ερασιτέχνης: Επεξεργασία, Ανάλυση, Σύνθεση και Αναζήτηση Περιεχομένου για Πολυμεσικές Βάσεις Παραδοσιακής Μουσικής και Χορευτικών Εγγραφών», ΟΠΣ 375435.]

Λογιοσύνη και παράδοση, παιδαγωγικές όψεις και διδακτικά προβλήματα της Ψαλτικής τέχνης

Αντώνης Κωνσταντινίδης* και Αθανάσιος Στογιαννίδης[^]

antkonst@hotmail.com

Κατά τη μελέτη και σπουδή της Ψαλτικής Τέχνης παρουσιάζεται διαχρονικά ένας διπλός χαρακτήρας. Αφενός, οι ειδικότερες θεωρητικές και ιστορικές της συνιστώσες συγκροτούν μία λόγια, επιστημονική υφή, η οποία και δικαιολογεί την ύπαρξη ενός οργανωμένου εκπαιδευτικού σχεδίου για την εκμάθησή της. Αφετέρου, η διαδικασία της ερμηνευτικής μίμησης του διδασκάλου και η αφομοίωση των ερεθισμάτων του λειτουργικού περιβάλλοντος αναδεικνύουν έναν λαϊκότροπο, παραδοσιακό χαρακτήρα που στηρίζεται παιδαγωγικά στη βιωματική προσωπική σχέση του μαθητή με τον δάσκαλο του. Γι' αυτόν τον κύριο λόγο, η ύπαρξη ιστορικά σχολών, ειδικευμένων στη διδασκαλία και την εκμάθηση της θεωρίας και της τεχνικής, λειτουργούσε πάντοτε και μόνο επικουρικά προς τη μουσική εκπαιδευτική πρακτική της ζωντανής πράξης του αναλογίου. Η αντίφαση αυτή που εκπορεύεται από τον λόγιο και ταυτόχρονα παραδοσιακό χαρακτήρα της Ψαλτικής Τέχνης έχει άμεσες διδακτικές και παιδαγωγικές επιπτώσεις οι οποίες μπορούν να αντιμετωπιστούν υπό την οπτική της παιδαγωγικής επιστήμης. Η θεωρητική ανάλυση γενικότερων και ειδικότερων χαρακτηριστικών αυτού του σύνθετου όσο και ενδιαφέροντος παιδαγωγικού προβλήματος θα αποτελέσουν το αντικείμενο αυτής της ανακοίνωσης.

* Ο Αντώνης Ι. Κωνσταντινίδης, είναι διδάκτορας μουσικολογίας, εκπαιδευτικός και κριτικός μουσικής. Γεννήθηκε στην Καβάλα το 1972. Σπούδασε στα τμήματα Μαθηματικών και Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ.. Ως υπότροφος του Ι.Κ.Υ. και υπό την επίβλεψη του καθηγητή Γρηγόρη Στάθη εκπόνησε διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η ειδικότερη έρευνά του επικεντρώθηκε στη μουσικολογική μελέτη και μαθηματική τεκμηρίωση των λεπτών διαστημάτων στη θεωρία της ελληνικής μουσικής. Οι μουσικές του σπουδές περιλαμβάνουν επίσης τη θεωρία της δυτικής μουσικής (αρμονία, αντίστιξη και φούγκα), πιάνο και βυζαντινή μουσική, την οποία διδάχτηκε από τον Άρχοντα πρωτοψάλτη Χαρίλαο Ταλιαδώρο. Δίδαξε επί τετραετία Βυζαντινή μουσική και Μουσική Κριτική ως ειδικός επιστήμων στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ.. Ως μουσικοκριτικός, συνεργάστηκε από το 2000 και για μια δεκαετία, σε εθδομαδιαία βάση, με τις εφημερίδες «Μακεδονία της Κυριακής» και «Θεσσαλονίκη». Η ως τώρα δραστηριοποίησή του καταμετράει εκατοντάδες μουσικοκριτικά σημειώματα συναυλιών, οπερατικών παραστάσεων, σκηνικών παραγωγών, ηχογραφήσεων και κείμενα προβληματισμού. Το 2003 εκλέχθηκε τακτικό μέλος της Ένωσης Ελλήνων Μουσικών και Θεατρικών Κριτικών. Υπηρετεί στην δημόσια εκπαίδευση ως καθηγητής μουσικής στο Μουσικό Σχολείο Θεσσαλονίκης.

[^] Ο Αθανάσιος Στογιαννίδης γεννήθηκε στην Καβάλα το 1977. Σπούδασε Θεολογία στο Τμήμα Θεολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης απ' όπου και αποφοίτησε τον Ιούνιο του 1999 με βαθμό «άριστα» (9, 48). Κατόπιν συνεχίζοντας τις σπουδές του στο Α.Π.Θ. ειδικεύθηκε στην Παιδαγωγική με σύμβουλο Καθηγητή τον Ιωάννη Κογκούλη, λαμβάνοντας τον αντίστοιχο μεταπτυχιακό τίτλο ειδίκευσης τον Απρίλιο του 2003 με βαθμό «άριστα» (9, 93). Παράλληλα πραγματοποίησε ανεξάρτητη τριετή επιστημονική

έρευνα στο Ινστιτούτο Θρησκευτικής Παιδαγωγικής του Τμήματος Ευαγγελικής Θεολογίας του Πανεπιστημίου της Βόννης, κατά τα έτη 1999 - 2002. Η έρευνα αναφερόταν στη σύγκριση θεωριών της παιδείας που θεμελιώνονται στην ορθόδοξη και στην προτεσταντική παιδαγωγική ανθρωπολογία. Η έρευνα αυτή κατέληξε στη συγγραφή διδακτορικής διατριβής με τίτλο «Σύγκριση θεωριών της παιδείας. Μία έρευνα για τη σχέση ανάμεσα στην Προτεσταντική και την Ορθόδοξη Θρησκευτική Παιδαγωγική». Η εν λόγω διατριβή εκπονήθηκε με σύμβουλο καθηγητή τον Michael Meyer-Blanck και κρίθηκε με βαθμό «*magna cum laude*» (άριστα), ενώ η προφορική εξέταση αξιολογήθηκε με βαθμό «*summa cum laude*» (άριστα με διάκριση). Τον Απρίλιο του 2003 έγινε η αναγόρευση του σε διδάκτορα του Πανεπιστημίου της Βόνης. Τον Ιούλιο του 2008 αναγορεύθηκε διδάκτορας της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, αφού υπέβαλε διατριβή με θέμα: «Η Διδασκαλία των Συμβόλων της Ορθόδοξης Καθολικής Εκκλησίας – Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση». Η Διατριβή αξιολογήθηκε με βαθμό «άριστα» (σύμβουλος καθηγητής Ιωάννης Κογκούλης). Υπηρέτησε, κατόπιν εξετάσεων του Α.Σ.Ε.Π., ως μόνιμος διορισμένος καθηγητής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης από τον Σεπτέμβριο του 2006 έως τον Ιανουάριο του 2013. Στις 17 Ιανουαρίου 2013 διορίστηκε στη βαθμίδα του Λέκτορα στο Τμήμα Θεολογίας του Α.Π.Θ. με γνωστικό αντικείμενο «Σχολική Παιδαγωγική και Διδακτική Μεθοδολογία του Μαθήματος των Θρησκευτικών». Ο Αθανάσιος Στογιαννίδης είναι κάτοχος του διπλώματος πλάνου καθώς και των πτυχίων Αρμονίας, Αντίστιξης και Φούγκας. Μιλάει, αγγλικά σε επίπεδο Cambridge First Certificate και γερμανικά απταίστως. Είναι παντρεμένος με την Αθανασία Παπαευθυμίου και έχουν μία κόρη, την Αμαλία.

Η διαστηματική προσέγγιση του Δευτέρου ήχου στην εκκλησιαστική μελοποιία

Γεώργιος Κωνστασταντίνος *

gnkonou@yahoo.gr

Μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς Νέας Μεθόδου (1814) γιὰ τὴν εύκολότερη καὶ καλύτερη προσέγγιση καὶ ἐκμάθηση τῆς μουσικῆς γραφῆς, κυρίως, μερικὰ εἰδικὰ μουσικὰ θέματα, ὥπως αὐτὸ τῆς διαστηματικῆς πορείας τοῦ Δευτέρου ήχου, προσεγγίστηκαν ως ξεχωριστὲς περιπτώσεις καὶ ενῶ ἦταν ἔξαιρεση, ἐπικράτησαν ως κανόνας γιὰ ἀρκετὸ χρονικὸ διάστημα. Μὲ τὴν εξέταση τῆς πορείας τοῦ Δευτέρου ήχου στὴν ὄλοτητά της, κυρίως μετὰ τὴ γραφὴ τοῦ Πέτρου Λαμπαδαρίου, καὶ ἀπὸ τὸ τότε πρὸς τὸ σήμερα, μποροῦμε νὰ καταλήξουμε σὲ τεκμηριωμένα συμπεράσματα ποὺ ἀφοροῦν ὅχι μόνο στὴν ἔξήγηση, ἀνάλυση καὶ κατανόηση συγκεκριμένων μουσικῶν ἐπιλογῶν, ἀλλὰ καὶ στὶς φαινομενικὰ ἀλληλοσυγκρουόμενες τοποθετήσεις ἀκόμη καὶ στὰ γραφόμενα τοῦ ἵδιου συγγραφέα. Μὲ αὐτὴν τὴ διαδικασία, τῆς Ἰστορικῆς δηλαδὴ προσέγγισης τῶν συνθέσεων, μποροῦμε νὰ κατανοήσουμε τόσο τὴ διαστηματικὴ ἔξέλιξη καὶ ποικιλομορφία τῆς πορείας τοῦ Δευτέρου ήχου ἡ ὅποια ἀπὸ τὸ διατονικὸ γένος περνᾶ στὸ χρωματισμὸ του καὶ ἀπ’ αὐτὸν στὸ χρωματικὸ γένος, ὅσο καὶ τὶς ὑπάρχουσες ἀριθμητικὲς συνιστῶσες της στὴ θεωρητικὴ της ἀποτύπωση καὶ στὴν πρακτικὴ της ἐφαρμογή.

* Ο Γεώργιος Κωνσταντίνου γεννήθηκε το 1961 στο Γαλατά Μεσολογγίου. Είναι πτυχιούχος της Μαρασλείου Παιδαγωγικής Ακαδημίας (Αθήνα 1982) καὶ του Τ.Ε.Φ.Α.Α. (Αθήνα 1987). Υπηρέτησε ως Δάσκαλος στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση (1989-2013). Είναι διπλωματούχος Βυζαντινής Μουσικής (Αθήναιον Ωδείον, Αθήνα 1980) καὶ από το 1981 είναι μέλος της Ελληνικής Βυζαντινής Χορωδίας. Συνεργάστηκε με τους ραδιοφωνικούς σταθμούς της Εκκλησίας της Ελλάδος καὶ της Πειραικής Εκκλησίας (1989 – 2011). Έψαλε σε ιερούς ναούς του Πειραιά καὶ της Αθήνας. Μετείχε με υποτροφία στο πρόγραμμα του κοινωφελούς ιδρύματος «Αλέξανδρος Ωνάσης» με θέμα «Ο Βυζαντινός Μαΐστωρ Ιωάννης ο Κουκουζέλης» (1991 – 1993). Ως δάσκαλος Βυζαντινής μουσικής δίδαξε στις Σχολές Ζωοδόχου Πηγής (1995 – 1998) καὶ της Μητροπόλεως Φθιώτιδος (2001 – 2004) με τὶς χορωδίες των οποίων ἐλαθε μέρος σε διάφορα φεστιβάλ εντός καὶ εκτός Ελλάδος, στο Ωδείο Νίκος Σκαλκώτας (1999 – 2001) καὶ στο Ωδείο Αθηνών (2002 – 2012). Είναι δημιουργός καὶ υπεύθυνος του Τμήματος Μεταπτυχιακής Επιμόρφωσης Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής (Τ.Μ.Ε.Β.Ε.Μ.) το οποίο συνεργάζεται με το Τμήμα Παιδαγωγικής της Μουσικής της Ακαδημίας Μουσικής, Χορογραφίας καὶ Καλών Τεχνών της Φιλυππούπολης (Βουλγαρία). Διδάσκει ως Επισκέπτης Καθηγητής από το 2011 το μάθημα της Ψαλτικής στα Μεταπτυχιακά Τμήματα των Μουσικών Ακαδημιών της Φιλυππούπολης καὶ του Ιασίου. Έχει λάβει μέρος σε Διεθνή Μουσικολογικά καὶ Παιδαγωγικά Συνέδρια στην Ελλάδα καὶ στο εξωτερικό. Το 1997 εξέδωσε τὸν Α' τόμο της σειράς «Θεωρία καὶ Πράξη της Εκκλησιαστικής Μουσικής». Έχει επιμεληθεί την επανέκδοση από την Αποστολική Διακονία των μουσικών έργων του Κωνσταντίνου Πρίγγου. Το 2007 εξέδωσε το Θεωρητικό Μέγα της Μουσικής του Χρυσάνθου του εκ Μαδύτων φέρνοντας στὸ φως ἑνα ανέκδοτο αυτόγραφο Θεωρητικό του. Τον Ιούλιο του 2003 παρουσίασε με επιτυχία τὴ διδακτορικὴ του διατριβή με θέμα: «Η παρασήμανση της Μουσικής Έκφρασης μετά την εφαρμογὴ της Νέας Μεθόδου γραφῆς της Εκκλησιαστικής Μουσικής (1814) σε ελληνικές καὶ ρουμανικές πηγές» καὶ ανακηρύχθηκε διδάκτωρ του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου.

Η Ψυχολογία της αισθητικής Επικοινωνίας

Σ π υ ρ ι δ ο ύ λ α Κ ω σ τ α ρ ά *

spykostara@gmail.com

Η Ψυχολογία της αισθητικής Επικοινωνίας έχει να κάνει και με την ψυχολογία του καλλιτέχνη, του ανθρώπου που ενεργά δημιουργεί εκφράζοντας το κάλλος, και με την ψυχολογία του φιλότεχνου, του ανθρώπου που παθητικά θεάται. Η αισθητική Επικοινωνία, μία από τις πάμπολλες και μη δυνάμενες, ίσως, να αριθμηθούν μορφές επικοινωνιακών σχέσεων, είναι επομένως κατά τρόπο αδιαχώριστο υποκειμενική και αντικειμενική. Η ομορφιά δεν εδρεύει μόνο στα νοούμενα ή θεώμενα αντικείμενα, αλλά και στα νοούντα ή ποιούντα (δημιουργούντα) υποκείμενα. Η αισθητική Επικοινωνία είναι ένας άλλος τρόπος ζωής, που λαβαίνει χώρα "μέσα στον κόσμο" και συγχρόνως "έξω από τον κόσμο". Είναι κάτι σαν καταφύγιο, όπου μπορεί να αποτραβιέται κανείς, να απομονώνεται. Είναι μία "φυγή μόνου προς μόνον", όπου ζει διάγοντας έναν ήσυχο πνευματικό βίο. Η αισθητική Επικοινωνία έχει πρόσωπο Ιανού: λειτουργεί, πρώτον, ως ανάπαιδα για την σκέψη και εγγύηση για την εσωτερική ρώμη και την ψυχική υγεία του "κορυβαντιώντος" σύγχρονου ανθρώπου. Από το άλλο μέρος η ψυχολογική Αισθητική είναι Επικοινωνία της καλαισθησίας και της κρίσεως. Ο καλλιτέχνης και ο φιλότεχνος κρίνουν τους εαυτούς τους και τα ποιήματα, δηλαδή αυτά που δημιουργούν σε κάθε περιοχή της Τέχνης ως έκφρασης του κάλλους. Η αισθητική Επικοινωνία οδηγεί σ' αυτό που αποκαλείται ψυχολογική αλήθεια. Γιατί πουθενά άλλού δεν αποτυπώνεται με τόση ευκρίνεια και καθαρότητα η Ψυχή, του καλλιτέχνη λ.χ. Σε μια προσωπογραφία ιστορείται με μεγάλη ένταση η εσωτερική ζωή του δημιουργού ως υποκειμένου και του παρισταμένου ως αντικειμένου. Η αισθητική Επικοινωνία αποκαλύπτει και μαζί εμπραγματώνει μερικές κύριες σχέσεις και σκοπούς όπως είναι ο σκοπός της τέρψης, της κάθαρσης των παθών, της ολοκλήρωσης της τεχνικής δραστηριότητας (π.χ. η εκτέλεση για τον μουσικό μιας μουσικής σκέψης), της τελειοποίησης ή εξιδανίκευσης (π.χ. ότι μιας λείπει από την πραγματική ζωή) και τέλος ο σκοπός της ενδυνάμωσης και ενίσχυσης του βίου. Η ψυχολογική αισθητική Επικοινωνία λειτουργεί ως "επαγγελία της ευτυχίας" και ως "κατάσταση πνεύματος μιας εορταστικής ημέρας". Μεγαλώνει στην Σιωπή και στην Μοναξιά. Είναι μια σιωπηλή επικοινωνία και συνοδεύει ευχάριστα σιωπηλούς ανθρώπους. Παράδειγμα η Προσευχή ως η ύψιστη μορφή επικοινωνίας ή μεταφυσικής σχέσης, όπου κυριαρχεί η φωνή της Σιγής. Ο Karl Jaspers παρατηρεί τόσο στην "Γενική Ψυχοπαθολογία" όσο και στην "Ψυχολογία των Κοσμοθεωριών" πως "Η σιωπή είναι το έσχατο, το υπέρτατο: Schweigen ist das Letzte"!

* Η Σπυριδούλα Γρηγ. Κωσταρά, μετά τις εγκύκλιες, γυμνασιακές και λυκειακές σπουδές της, φοίτησε, ύστερα από εισαγωγικές εξετάσεις, στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και αποφοίτησε ως πρώτη αριστούχος, λαβούσα τον υψηλότερο βαθμό από όλους τους φοιτητές όλων των σχολών. Ως αριστεύουσα σε όλα τα έτη σπουδών, ελάμβανε υποτροφία από το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών, ενώ με γραπτές εξετάσεις έλαβε την Υποτροφία του Κληροδοτήματος Παπαδάκη, επιτυχούσα πρώτη μεταξύ των φοιτητών όλων των σχολών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Μετά από τις μεταπτυχιακές της σπουδές και την κατά νόμον συγγραφή

και έγκριση της Διδακτορικής της Διατριβής με θέμα «Ψυχολογία της Συμπάθειας και της Ελκυστικότητας», υπέστη τις προφορικές εξετάσεις στην Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών (Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας) και της απενεμήθη ο τίτλος του Διδάκτορος της Ψυχολογίας με τον βαθμό «Άριστα». Άλλη παιδεία: Κατοχή της Γερμανικής και Αγγλικής Γλώσσας. Είναι αριστούχος απόφοιτη της Ανωτέρας Σχολής Πιάνου και Θεωρητικών μαθημάτων του Εθνικού Ωδείου Αθηνών. Υπήρξε Τακτικό μέλος της Χορωδίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Διδακτική δράση: Το 1990 διορίσθηκε ως Καθηγήτρια στα Αρσάκεια Σχολεία της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας. Από το 2004 διδάσκει Ψυχολογία στη Σχολή Εθνικής Ασφαλείας, μεταπτυχιακού επιπέδου. Από το 2010 διδάσκει Ψυχολογία στην Αστυνομική Ακαδημία, Σχολή Μετεκπαίδευσης και Επιμόρφωσης. Το 2007 προσελήφθη στην Ανώτατη Εκκλησιαστική Ακαδημία Αθηνών στην θέση της Επίκουρης Καθηγήτριας με τη διαδικασία που διέπει το έκτακτο Διδακτικό Προσωπικό, όπου δίδαξε μέχρι και το 2010 Ψυχολογία (Εισαγωγή στην Ψυχολογία, Ιστορία της αρχαίας ελληνικής Ψυχολογίας, Σύγχρονα ψυχολογικά ρεύματα, Ψυχολογία του Βάθους, Ψυχολογία του Διαλόγου κλπ). Τον Απρίλιο του 2010 εξελέγη παμψηφεί Λέκτορας στην Ψυχολογία της Επικοινωνίας. Τον Νοέμβριο του 2013 διορίστηκε σε κενή οργανική θέση Λέκτορα με θητεία στην Ανώτατη Εκκλησιαστική Ακαδημία Αθηνών, με γνωστικό αντικείμενο «Ψυχολογία της Επικοινωνίας». Παρακολούθησε πολλά Συνέδρια όπου συμμετείχε με ανακοινώσεις καθώς και Επιμορφωτικά Προγράμματα. Επιστημονικές εργασίες και βιβλία [1] Ποιοτική ερευνητική Μέθοδος και πραξιακή Έρευνα (Rolf Huscke: Qualitative Forschungsmethode und Handlungsforschung, Rhein Verlag, Koln 1987, μετάφραση). [2] Η Ψυχολογία της πρώτης Εντύπωσης, Διεπιστημονική Επιθεώρηση, τεύχ. 1ο Ιούνιος 1990, σσ.18-33. [3] Ψυχολογία της Συμπάθειας και της Ελκυστικότητας, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1997, 342 σελίδες. [4] Η Ψυχολογική Αγωγή των Γονέων, Ανακοίνωση στο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογίας, Αθήνα 8-12 Οκτωβρίου 1999. [5] Ο Μινώταυρος του Άγχους και του Φόβου (Συμβολή στην ψυχολογική έρευνα), Μονογραφία, Αθήνα 2006, 144 σελίδες. [6] Υπερεπιβάρυνση και Άγχος στον Χώρο Εργασίας, Μονογραφία, (Σπυριδούλας Γρηγ. Κωσταρά -S. Litzcke- H. Schuh), Αθήνα 2009, 160 σελίδες. [7] Προς τις μυστικές πηγές Θρησκείας και Τέχνης, Ανακοίνωση στην ημερίδα «Θεολογία και Τέχνη», ΑΕΑΑ, 11 Μαΐου 2010. [8] Θέματα Επικοινωνιακής Ψυχολογίας: Η Γλώσσα του Σώματος, Μονογραφία, Αθήνα 2013, 19 σελίδες. [9] Η δύναμη της Ορμής για Επικοινωνία, Helen Keller: ένα πρότυπο, Μονογραφία υπό έκδοση. [10] Η Ψυχολογία της αισθητικής Επικοινωνίας, Αθήνα 2014. Οικογενειακή κατάσταση: Η Σπυριδούλα Κωσταρά είναι έγγαμη και μητέρα δύο τέκνων, μιας κόρης και ενός ιγού.

Ωραίον καί Ἀγαθόν

Γρηγόριος Κωσταράς*

president@redcross.gr

«Ο ωραίος κάλλει, παρά πάντας βροτούς, / ως ανείδεος νεκρός καταφαίνεται, / ο την κτίσιν ωραΐσας του παντός» (από τα εγκώμια της Μ. Παρασκευής). «Το ζωντανό κάλλος είναι ασυγκρίτως ωραιότερο από το ωραιότερο έργο τέχνης και ευγενικότερο και από αυτό ακόμη το πνεύμα· διότι αποτελεί την πηγή του πρώτου και το σκοπό του δευτέρου. Εάν η ζωή ήταν ωραία, δεν θα είχεν ανάγκη πνεύματος· αν όμως ήταν πλήρης πνεύματος, θα αγωνιζόταν να γίνει ωραία». Γ. Ντιούραντ.

1. Η λατρεία του Ωραίου κάνει -φαίνεται- περιττή την λατρεία του Αγαθού. Διότι μέσα στο Ωραίο, το πνευματικό Ωραίο, περιέχεται και το Αγαθό. Η ομορφιά είναι ο ανώτατος νόμος της ζωής, η πρώτη και έσχατη Αρετή. Τότε -και έτσι- ο νους στολίζει τα πάντα! 2. Τότε η ευγενική ψυχή η ποιητική ζωγραφίζει καθαρό και ήσυχο και γερό και γεμάτο εύρωστη χαρά τον κύκλο της ζωής· τότε παρουσιάζεται λάμπουσα η δύναμη του πνεύματος, το φως της καθαρής διάνοιας, που πλημμυρίζει τα ανήλιαγα βάθη! 3. Και σκορπίζει το σκότος των ανθρωπίνων ψυχών: ανοίγει την ειλικρινή και φλογερή δίψα στις νέες αποκαλύψεις, στα νέα ρεύματα, που έτσι από το σπουδαίο διαλεκτικό τους πνεύμα έχουν αρχίσει να αντλούν οι ουρανοβάμονες ποιητές όλου του πολιτισμένου κόσμου. 4. Η ομορφιά της ψυχής, όταν γίνει στίχος ή ήχος, μπορεί να αισθητοποιήσει και του περιστεριού την τρυφερότητα και του λιονταριού την ισχύ και του νερού τον απαλό παφλασμό και της φλόγας το σελάγισμα και τον ψιθυρισμό του δένδρου, που το χορεύει ο άνεμος! 5. Το καθρέφτισμα του πνεύματος μετουσιώνεται και ουσιώνεται σε εντέλεια και αρμονία, πολυτέλεια και τέχνη και αισθητική αξιοπρέπεια. Οι στοχασμοί, στίγματα ζωντανού φέγγους, σπιθοβολούν στο σκοτάδι ελευθερώνουν από την συμβατικότητα και προκαλούν φτερωτές εκπλήξεις και σιωπηρό δέος. 6. Η ομορφιά του καθαρού λόγου συνδυάζει τον πιο γλυκό πνευματικό βίο με την σοφία και την αρετή, την ευσέβεια και την λατρεία· τόση χάρη μαζί και μεγαλοπρέπεια, τόση ποικιλία μαζί κι ευγενική λιτότητα, τόση κίνηση μαζί και ηρεμία, τόση ωραιότητα και θαλερή νεότητα, τόση σύνεση και θεία αθωότητα. 7. Επάνω στη χώρα του φθαρτού το πνεύμα υψώνει κάτι αθάνατο, νικηφόρο μέσα σε αιώνιο φως, ανώτερο από την μεταβλητότητα των Θνητών και την μικρόλογη δυστυχία της· εκλύει ουράνια πραότητα και μαζί υπέροχη σοβαρότητα, αμάραντη ομορφιά και θελκτική λάμψη. 8. Δεν πεθαίνουν της νεότητας τα όνειρα ούτε της φύσεως και της ζωής το χαμόγελο, όταν οι ανθρώπινες ψυχές δροσίζονται μέσα στο μεταφυσικό κάλλος, μέσα στο όραμα του ιδεατού, του οποίου το πνεύμα είναι θεϊκός υποφήτης και φανερωτής και εκφραστής του αοράτου μέσα στα αισθητά.

* Ο Γρηγόριος Φιλ. Κωσταράς γεννήθηκε στο Πυργί του δήμου Αγρίνιου. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και ειδικεύτηκε στη Φιλοσοφία-Ψυχολογία στα Πανεπιστήμια Αμβούργου και Κοπεγχάγης υπό την επιστημονική καθοδήγηση διαπρεπών καθηγητών όπως οι K.F. v Weizsäcker, P. Aubenque, K. Oehler, P. Hofstsätter, K. Pawlik, H. Nickel, R. Tausch κ.ά. Αναγορεύτηκε διδάκτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Αμβούργου και απεφοίτησε από την «Σχολή Ψυχολογικής

Αμύνης» του Οϊσκίρχεν. Εξελέγη Επιμελητής του Εργαστηρίου Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Εντεταλμένος Υφηγητής, Επίκουρος Καθηγητής, Αναπληρωτής και τέλος Καθηγητής. Είναι εκλεγμένο μέλος πολλών ελληνικών και ξένων επιστημονικών Εταιρειών με ευρεία συμμετοχή σε διεθνείς εκπροσωπήσεις και επιστημονικά συνέδρια. Διδακτικό έργο ασκεί όχι μόνο στη Φιλοσοφική, αλλά και σε άλλες πανεπιστημιακές Σχολές, ενώ προσκεκλημένος έχει διδάξει σε πολλά Πανεπιστήμια της αλλοδαπής και έχει μετάσχει σε μεγάλα διεθνή ερευνητικά Κέντρα. Στο συγγραφικό του έργο, εκτός από τα 46 πολυυσέλιδα αυτοτελή θιβλία του, κεντρική θέση έχουν οι διατριβές, μελέτες και ανακοινώσεις -περισσότερες από 255- οι δημοσιευμένες σε έγκυρα ελληνικά και ξένα περιοδικά. Στα πλαίσια μίας εργώδους κοινωνικής, πολιτικής και εθνικής δραστηριότητας είδαν το φως της δημοσιότητας υπέρ τα 300 άρθρα από τις στήλες των μεγαλυτέρων εφημερίδων. Το συγγραφικό του έργο -ξενόγλωσσο, ελληνιστί γραμμένο ή μεταφρασμένο- έχει μεγάλη απήχηση. Έτυχε, τέλος, πολλών τιμητικών διακρίσεων. «Το έργο του καθηγητού Γρηγ. Κωσταρά μοιάζει με δροσερή πηγή, από την οποία τρέχουν άφθονες, γάργαρες σκέψεις». R.T. Wallis (*The classical Review*, τεύχος 4, 1982) «Το έργο του καθηγητού Γρηγ. Κωσταρά διακρίνεται για το εύρος των γνώσεων, την ακρίβεια της αναλύσεως, την σαφήνεια της ερμηνείας». P. Aubenque (επιστολή προς Alexander - Humbolt - Stiftung) «Στο έργο του καθηγητού κ. Γρηγ. Κωσταρά θα βρούμε βαθείές συλλήψεις, με τις οποίες υπερβαίνει τις αντιδέσεις και φθάνει σε μία θαυμάσια σύνθεση». Fr. D' Agostino (*Rivista Internazionale di Filosofia del Diritto*, 1980) «Τα συγγράμματά του διακρίνονται για την πυκνότητα των νοημάτων, την σαφήνεια, τη μεθοδικότητα και εμβρίθεια». (Pesado en Salamanicensis 1991) «Το έργο του κ. Κωσταρά είναι σπουδαίο, πυκνό και σύνθετο· καρπός μιας πολύμοχθης και ευσυνείδητης ερευνητικής προσπάθειας». P. Henry (Rev. Beige de Philosophie et Histoire, 1981).

«Ανοίξω το στόμα μου...» Ποσοτική Προσωδία, Ειρμολογικόν Γένος, Ψαλτική Χοραρχική Χειρονομία: Κοινή Συστημική Θεώρηση

Δημήτριος Λέκκας*

dlekkas@mailink.gr

Η αρχαία στιχουργική δομείται βάσει ποσοτικής προσωδίας συλλαβημάτων, όχι σχήματος συλλαβών ή τόνων. Οι ποσότητες, στοιχείο του σημαίνοντος γλωσσογενές ρυθμικό, είναι δύο: α' βραχεία, β' φύσει – θέσει μακρά. Την κατανόηση, περιγραφή και εκφορά των ποσοτήτων επί αιώνες διαχειρίζονται θεωρητικοί της Δυτικής και εγχώριας φιλολογίας – κλασικής, μεσαιωνικής και νεότερης –, που ενσωματώνουν εκφορά στιχουργικά κεκανονισμένου λόγου δομικά μονοποσοτική, είτε επειδή η μητρική γλώσσα τους είναι φύσει τέτοια είτε επειδή η οικεία στιχουργία επιστρατεύει άσχετα δομικά χαρακτηριστικά. Σωρεία φιλολογικών σφαλμάτων έχει αγάγει την αρχαία ποιητική παράδοση σε θεσμικό αδιέξοδο κατανόησης. Η εκφερόμενη γλώσσα είναι εκπομπή σημαινόντων προφορική, ηχητική, φωνολογική, σωματική. Μόνο εκ των υστέρων γίνεται φθογγολογία, γραφή και επέκεινα αισθητική, πάντα σε πλαίσιο φόρμας εκτός σημαινόμενου. Απωθώντας σαθρούς ορισμούς, ασύστατες παραδοχές και άλλα πρωθύστερα και ανακόλουθα, η παρουσίαση επαναφέρει το θέμα σε επιστημολογικά ορθές συστηματικές βάσεις και, κατόπιν σύντομης ιστορικής γλωσσολογικής αναδρομής, καταδεικνύει πώς η ζώσα συλλαβική ισορροθμία του ειρμολογικού γένους, σε συνδυασμό με τη σωματικότητα της χοραρχικής ψαλτικής χειρονομίας, δίνει την πρώτη και μέγιστη ζώσα αφευδή μαρτυρία της αληθούς και διαρκούς βιωματικής ρυθμικότητας της ελληνικής αοιδής. Επιχειρηματολογεί ότι τον χρόνο δεν φέρουν σήμερα μονήρεις συλλαβές αλλά οιάδες συλλαβών με συγκεκριμένα ρυθμοτονικά σχήματα υποδεικνυόμενα, επιβεβαιώνει τα ευρήματά της με περαιτέρω αναγωγή στους κυριολεκτικούς πόδας της χορευτικής παράδοσης και αντλεί την κανονιστική ποσοτική απόδοση του αρχαίου αδόμενου στίχου ως ειδική εκφορά τελετουργική, διάφορη απαγγελλόμενου και πεζού σε διάρκειες και εκφορές και ποικιλότητες, με γλωσσολογική κάλυψη. Θα δοθούν αδικά και χειρονομιακά, ως εύγλωττο φαεινό παράδειγμα, ειρμολογική εκφορά της α' αδής του Ακαθίστου Ύμνου «Ανοίξω το Στόμα μου» με ισοσύλλαβη εφαρμογή του ίδιου ρυθμικού φέροντος στο άσμα ιβ' από το Άξιον Εστί του Ελύτη, και θα εκφωνηθεί ποσοτικά χορικό απόσπασμα των Ευμενίδων του Αισχύλου.

* Παιδεία: BS, Μαθηματικά, Carnegie – Mellon University· MBA, The University of Rochester· διδάκτωρ, Τμήμα Μουσικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών. Συγγραφέας και διδάσκων επί μία δεκαετία, Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Πολυετής επαγγελματική εμπειρία στα μέσα ενημέρωσης (Τρίτο Πρόγραμμα επί Χατζδάκι, ΕΤ1, ΕΡΑ2, 902 Αριστερά)· μουσικολογικά και άλλα κείμενα σε έντυπες εκδόσεις, διδασκαλία σεμιναρίων και μαθημάτων για μουσική και μαθηματικά, μεταφράσεις. Μαθητής του Καταλανού συνδέτη Λεονάρδο Μπαλάδα, έχει συνδέσει για διάφορα σύνολα· τραγούδια, δίσκοι, CD και DVD, μουσικές για θέατρο, κινηματογράφο (Βραβείο 22ου Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης), τηλεόραση, κινούμενα σχέδια, κουκλοθέατρο, θέατρο σκιών (μόνιμη πολυετής συνεργασία με τον Ευγένιο Σπαθάρη), εικαστικές και επιστημονικές εκδόσεις, μπαλέτα. Έρευνα στους τομείς της τονοτροπικής και ρυθμικής θεωρίας της μουσικής, της δομικής και ιστορικής μουσικολογίας και εθνομουσικολογίας, της λογικής, των καθαρών μαθηματικών, της κοσμολογίας και αστρονομίας, της θεωρητικής φυσικής, της γλωσσολογίας, της προϊστορίας και ιστορίας και αρχαιολογίας και της αρχαίας φιλοσοφίας σε ό,τι σχετίζεται με τη μουσική. Συνέδρια, αρχρογραφία, διαλέξεις, εκδόσεις.

Το ανατολικό άσμα και η επιστημονική του προσέγγιση: Δυνατότητες και όρια

Ιορδάνης Κρασιμίροβ Μπάνεβ *

j.banev@gmail.com

Λέμε ότι το άδειν της ορθοδόξου χριστιανικής Ανατολής είναι από μία πλευρά προφορική παράδοση και από άλλη Ψαλτική τέχνη. Εδώ η λέξη «τέχνη» δείχνει ότι περιλαμβάνει μεθόδους (π.χ. εκμάθησης). Μία μέθοδος, όμως, προϋποθέτει ύπαρξης σαφούς μεθοδολογίας και εδώ επικεντρώνω την προσοχή μου, στη μεθοδολογία ως βασικό παράγοντα της επιστημονικής ψαλτικής προσέγγισης. Από απλώς διανοητική πολυμάθεια δεν «έχω» πρόσβαση προς έναν εκκλησιαστικό ήχο. Αυτό είναι το τρανό πρόβλημα της κάθε τροπικής (modal) μουσικής, όπου οι νότες δεν έχουν ανεξάρτητη ύπαρξη και το ύψος τους αλλάζει σχετικά με το προηγούμενο ή το επόμενο φθόγγο. Στη κάθε τροπική μουσική ακριβώς η παράδοση, τα «σωστά ακούσματα» που λέμε, είναι το βασικό, εάν όχι και το μοναδικό κριτήριο που επιβεβαιώνει την αληθινότητα αυτού που ακούγεται και πρέπει να ακουσθεί. Εδώ πρόκειται για ασφαλώς αντίθετες σχέσεις μεταξύ *musicus* και *cantor*. Ο ισχυρισμός ότι μπορούμε να δώσουμε ακριβή, αντικειμενικά επιστημονική παρουσίαση των ήχων απέχει από την ρηθείσα αληθινότητα. Η επιστήμη ως γραπτός λόγος και ως σημειωτική προσπάθεια, θέλει να έχει ένα κριτήριο, κεντρικό αφετηριακό σύστημα μέσα στο οποίο το φαινόμενο της συγκεκριμένης αντικειμενικής του μελέτης να είναι αναγνωριζόμενο πάντα ως αυτό και το ίδιο. Τέτοια, όμως, επιστημονικότητα εκ των προτέρων αλλάζει το φαινόμενο και εδώ είναι το βασικό ζήτημά του μουσικολόγου – οι σχέσεις μεταξύ του διανοητικού (ρασιοναλιστικού) και του παραδοσιακού. Πώς δύναται να έχει πρόσβαση προς την πράξη, που είναι μέσα από τη (μία) παράδοση, την παράδοση του «ούτως το έλεγεν ο δάσκαλός μου». Για μένα η μεθοδολογική λύση βρίσκεται εκεί που γίνονται προσπάθειες για κράτηση ενώπιον του νοός τριών βασικών πραγμάτων 1ον) τι ως φαινόμενον ακούγεται ή, αντίστοιχα, ψάλλεται 2ον) πώς το σκεφτόμαστε 3ον) πώς μπορούμε να το αντιληφθούμε παιδαγωγικά. Μέσα από αυτή τη μεθοδολογική λογική, πρέπει να διασφαλίζεται η προσέγγιση του εν άσμασι φαινομένου και ταυτόχρονα να μην αποκρύπτεται η ορθολογιστική του αδιαφάνεια.

* Γεννήθηκε το 1974 στην Σόφια της Βουλγαρίας, όπου και εξακολουθεί να ζει με την σύζυγο του και τα δύο τους παιδιά. Έλαβε το πτυχίο Μουσικής Επιστήμης στην Εθνική Ακαδημία Μουσικής στην Σόφια. Ολοκλήρωσε τις ακαδημαϊκές του σπουδές με διπλωματική πάνω στις απόψεις του Αυγουστίνου ως προς την τέχνη, την φιλοσοφία και την θεολογία. Παράλληλα άρχισε την μελέτη της εκκλησιαστικής παρασημαντικής, και τρία χρόνια αργότερα έφθασε στον Βόλο, όπου παρέμεινε μελετώντας τον Ελληνικό τρόπο ψαλμώδησης με καθηγητή τον Μιχάλη Μελέτη. Επέστρεψε στην Βουλγαρία τον Ιανουάριο του 2004 και γράφτηκε ως μεταπτυχιακός φοιτητής στο πεδίο της μουσικής αισθητικής. Το 2010 παρουσίασε την πρώτη του διδακτορική διατριβή με θέμα «Μουσική σκέψη της αρχαιότητας και της εκκλησιαστικής εποχής». Από τότε εργάσθηκε ως επίκουρος καθηγητής και λέκτορας στην Ακαδημία, και μετά το διδακτορικό του ως συνεργάτης καθηγητής. Από τον Σεπτέμβριο του 2004 μέχρι και σήμερα είναι πρωτοψάλτης στον Ιερό Ναό της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στην Σόφια. Έκανε δύο μετεκπαιδεύσεις στο εξωτερικό, στην Οδωμανική κλασσική μουσική στο Τεχνικό Πανεπιστήμιο *Yildiz* στην Κωνσταντινούπολη, και στην «Φιλοσοφία και Μουσική παιδαγωγική», ως επισκέπτης ερευνητής στο Κολλέγιο *Balliol* του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης. Οι εκδόσεις του είναι στην Βουλγαρική γλώσσα και επικεντρώνονται στην μουσική αισθητική και φιλοσοφία. Η τελευταία του έρευνα αφορά στο ζήτημα της μουσικής ως μέσου αυτογνωσίας.

**Η Εκκλησιαστική Μουσική της Βυζαντινής Παράδοσης.
Στήριξη και ένδυμα για τον Λειτουργικό – Δογματικό λόγο.
Μια Θεολογική Άποψη**

π. Αλέξανδρος Μπαρνέα *

alexbarnea@yahoo.com

Πέραν των δύο διαστάσεων της εκκλησιαστικής μουσικής, της θεωρητικής και της πρακτικής, υπάρχει μια τρίτη διάσταση, η Θεολογική. Φαίνεται πως τελευταία, η Θεολογική διάσταση έχει παραμεληθεί, καθώς οι άλλες δύο ευνοούνται. Σ' αυτό το ζήτημα η εισήγησή μας επιχειρεί να αποτελέσει έναυσμα για την μελέτη της Θεολογικής αντανάκλασης και την αναθεώρηση της θέσης που κατέχει η Εκκλησιαστική μουσική μέσα στην Ορθόδοξη κουλτούρα.

* Γεννήθηκε στις 10 Αυγούστου 1964 στην πόλη Botosani της Ρουμανίας. Απόφοιτος της θεολογικής Σχολής της Μονής Neamt (1985). Πτυχιούχος Θεολογίας του τμήματος Ορθόδοξης Θεολογίας, του Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου (1990), μεταπτυχιακό στην Θεολογία στο Πανεπιστήμιο Βουκουρεστίου με τίτλο «Εκκλησιαστική Μουσική στην Μολδαβία τον 19ο και 20ο αιώνα» (2000). Από το 1990 – 1991, καθηγητής της Θεολογικής Σχολής της Μονής Neamt. Από το 1991 μέχρι σήμερα, βοηθός καθηγητής και από το 1997 λέκτορας του τμήματος Εκκλησιαστικής Μουσικής και Τυπικού του τμήματος Ορθόδοξης Θεολογίας Dumitru Staniloae του Πανεπιστημίου Alexandru Ioan Cuza του Ιασίου. Εκδότης δύο βιβλίων και ικανού αριθμού μελετών δημοσιευμένων σε διάφορα εξειδικευμένα περιοδικά τόσο της Ρουμανίας όσο και διεθνής. Συνεδριακές και επιστημονικές παρουσιάσεις στην Ρουμανία και το εξωτερικό (Βιέννη, Μινσκ, Αθήνα).

**Η Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική,
ως πεδίο Εθνολογικής και Ανθρωπολογικής Μελέτης**

Γκόρντανα Μπλαγκόγιεβιτς*

gblagojevic@hotmail.com

Στο επίκεντρο αυτής της εισήγησης βρίσκεται η Βυζαντινή Μουσική, ως πεδίο εθνολογικής και ανθρωπολογικής έρευνας. Από αυτή την άποψη, η μουσική ερευνάται ως πολιτισμική πρακτική, η οποία έχει επίδραση στην διαπροσωπική επικοινωνία. Ο στόχος είναι να αναδειχθούν όλοι οι πιθανοί τρόποι με τους οποίους η γνώση και η επιστημονική προσέγγιση των πεδίων της εθνολογίας και ανθρωπολογίας μπορούν να εφαρμοσθούν στην Βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική. Μελετώντας το συγκεκριμένο είδος μουσικής, είναι απαραίτητο να αντιληφθούμε ένα ευρύτερο κοινωνικό φάσμα, και ένα πολυσύνθετο δίκτυο διαφορετικών παραγόντων, οι οποίοι επηρέασαν και εξακολουθούν να επηρεάζουν την δημιουργία και την ανάπτυξή της. Η έρευνα μπορεί να διεξαχθεί σε πολλά επίπεδα, ανάλογα με το αντικείμενο που βρίσκεται στο επίκεντρο της έρευνας: οι δημιουργοί της μουσικής, η μουσική ως ακουστικό μήνυμα με ιδιαίτερο νόημα, ή οι ακροατές της ως παραλήπτες αυτού του μηνύματος. Είναι απαραίτητη η εφαρμογή κάποιας συγκριτικής μεθόδου – διαφορετικών κοινωνικών και πολιτισμικών δεδομένων – με σκοπό να γίνει αντιληπτός ο ρόλος της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής μουσικής στον διαπολιτισμικό διάλογο.

* Η Γκόρντανα Μπλαγκόγιεβιτς γεννήθηκε το 1975 στο Βελιγράδι. Απεφοίτησε από το τμήμα Εθνολογίας και Ανθρωπολογίας της έδρας Φιλοσοφίας στο Βελιγράδι, όπου επίσης έκανε το μεταπτυχιακό (2002) και το διδακτορικό της (2007). Εργάζεται στο Ινστιτούτο Εθνογραφίας της Σερβικής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών στο Βελιγράδι από το 2003. Από το 2013 εργάζεται ως ανώτερο ερευνητικό στέλεχος. Το Ακαδημαϊκό έτος 2003 – 2004 έλαβε υποτροφία από το κοινωφελές ίδρυμα Αλέξανδρος Ωνάσης. Το έτος 2006 ολοκλήρωσε τις σπουδές της στην Βυζαντινή μουσική, στην σχολή Βυζαντινής Μουσικής της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών «Ζωοδόχος Πηγή», με καθηγητή τον Κωνσταντίνο Αγγελίδη. Είναι υποψήφια διδάκτωρ, για το δεύτερο διδακτορικό της, στο τμήμα Μουσικολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Είναι μέλος της Σερβικής Εθνολογικής και Ανθρωπολογικής Κοινότητας, καθώς επίσης και της Σερβικής Μουσικολογικής Κοινότητας. Έλαβε μέρος σε διάφορα συνέδρια, κυρίως στο εξωτερικό. Εξέδωσε τρία βιβλία-μονογραφίες και συμμετείχε με επιστημονικές ανακοινώσεις σε πολλές εκδόσεις στην Σερβία και το εξωτερικό. Τα κύρια ενδιαφέροντά της είναι πάνω σε θέματα πολυπολιτισμικότητας, εθνικής ταυτότητας, τελετουργικών και θρησκευτικών πρακτικών, πολιτιστικών επαφών, εθνικών μειονοτήτων, ανθρωπολογίας του χορού, και ανθρωπολογίας της μουσικής.

Σερβικό Μέλος: Η διάσταση του αυτοσχεδιασμού στη διαδικασία της «προσαρμογής»

Μπλάνκα Μπογκούνοβιτς* και Μαρίνα Μάρκοβιτς[^]

marinajmarkovic@gmail.com

Το σερβικό μέλος, το οποίο διαμορφώθηκε στην περιοχή της Μητρόπολης Karlovci στα τέλη του 18^{ου} αι., διαδόθηκε για πολύ καιρό κυρίως μέσω της προφορικής παράδοσης, παρόλο που έγιναν πολυάριθμες προσπάθειες να καταστούν διαθέσιμες οι εκκλησιαστικές μελωδίες για λειτουργική χρήση με τη δημιουργία ποικίλων γραπτών συλλογών. Στη διαδικασία της προφορικής παράδοσης των μελωδιών που ανήκουν στο λεγόμενο Σύντομο μέλος, ύμνοι της Οκτωήχου χρησιμοποιούνται σαν βάση για το krojenje (επί λέξη «ραπτική»), που ουσιαστικά σημαίνει προσαρμογή της μουσικής σε άλλο κείμενο. Η διαδικασία του krojenje περιλαμβάνει ταυτόχρονα την αποσύνδεση των μελωδιών της Οκτωήχου από τα αυθεντικά τους κείμενα και την επισύναψη του σε κείμενα από άλλα λειτουργικά βιβλία χωρίς σημειογραφία. Εφόσον αυτή είναι μια διαδικασία προσαρμογής προϋπαρχουσών μελωδιών σε νέα κείμενα και πραγματοποιείται προφορικά, το krojenje είναι έμφυτο στον αυτοσχεδιασμό, το οποίο είναι αναπόσπαστο μέρος της δημιουργίας ενός μουσικού έργου κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης, ακόμη και στις περιπτώσεις που ένα μουσικό έργο δεν δημιουργείται εξ ολοκλήρου από αυτοσχεδιασμό, όπως στην περίπτωση των ύμνων του σύγχρονου Σερβικού μέλους. Αυτό το γεγονός πυροδότησε την διεπιστημονική -ψυχολογική και μουσικολογική- έρευνά μας με σκοπό να καθοριστεί η συνεισφορά και η σπουδαιότητα της αυτοσχεδιαστικής διαδικασίας στη διαμόρφωση των μελωδιών του σερβικού μέλους, με βάση την ανάλυση των ψυχολογικών, δηλαδή των μουσικών - γνωστικών πλευρών του αυτοσχεδιασμού που εμφανίζονται κατά τη διάρκεια της προσαρμογής. Ο κύριος στόχος είναι να απαντήσουμε στο ερώτημα πότε και σε ποιά έκταση ο τρόπος με τον οποίο η διαδικασία του αυτοσχεδιασμού θα μπορούσε να εξηγηθεί από τα υπάρχοντα γνωστικά πρότυπα του μουσικού αυτοσχεδιασμού. Αυτή η εργασία παρουσιάζει τα αποτελέσματα της ανάλυσης που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι γενικοί νόμοι της γνωστικής λειτουργίας, καθώς επίσης και οι ψυχολογικές αρχές της αυθόρμητης δημιουργικής διαδικασίας, του αυτοσχεδιασμού, που συμβαίνει και στα πλαίσια άλλων μουσικών ειδών, θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και στη διαδικασία του krojenje στο Σερβικό μέλος.

* Η Μπλάνκα Μπογκούνοβιτς είναι κάτοχος διδακτορικού διπλώματος στην Ψυχολογία, πτυχιούχος Φλάουτου, ανώτερη ερευνήτρια και εργάζεται ως Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στα γνωστικά πεδία της Ψυχολογίας, Ψυχολογίας της Μουσικής, Ψυχολογίας της Μουσικής Εκτέλεσης, Ψυχολογία του Μουσικού Ταλέντου, καθώς επίσης και στη Μεθοδολογία της Εμπειρικής έρευνας στο τμήμα της Μουσικής στο Πανεπιστήμιο των Τεχνών του Βελιγραδίου στη Σερβία, διδάσκοντας σε πτυχιακούς, μεταπτυχιακούς και διδακτορικούς φοιτητές. Έχει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην έρευνα των πεδίων της ψυχολογίας της μουσικής, των διεπιστημονικών μουσικών σπουδών και του ταλέντου στη μουσική. Η Μπλάνκα Μπογούνοβιτς είναι συγγραφέας του βιβλίου «Μουσικό ταλέντο και επιτυχία» (2008/2010) για το οποίο απέσπασε το Εθνικό Βραβείο "dr Borislav Stevanović" (2009) για τη συνεισφορά της στην Ψυχολογία στη Σερβία. Δημοσιεύει τακτικά σε διεθνή και εθνικά περιοδικά, σε διεθνή βιβλία και συνέδρια. Συνεχίζει την έρευνα στο θέμα «Το ταλέντο στη Μουσική, την Τέχνη και το Χορό» στο Ινστιτούτο Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου του Βελιγραδίου (2011 - 2014) και είναι

ερευνητική συνεργάτιδα στο θέμα «Οι ταυτότητες της σερβικής μουσικής στο παγκόσμιο πολιτισμικό πλαίσιο» για το τμήμα της Μουσικολογίας στο Πανεπιστήμιο των Τεχνών του Βελιγραδίου.

^ Η Μαρίνα Μάρκοβιτς είναι κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος, συνεργάτιδα στον κλάδο της Μουσικολογίας (γενική και εθνική μουσική) στο τμήμα Μουσικής στο Πανεπιστήμιο των Τεχνών στο Βελιγράδι καθώς και υποψήφια διδάκτορας στον ίδιο τομέα. Προς το παρόν, εργάζεται πάνω στη διδακτορική της διατριβή με θέμα «Το σερβικό μέλος στο πλαίσιο των Ρωσο-Σερβικών πολιτισμικών σχέσεων». Το κύριο ενδιαφέρον της είναι η Σερβική και η Ρωσική εκκλησιαστική μουσική, καθώς επίσης και οι διεπιστημονικές μουσικές σπουδές. Αναμείχθηκε στο ερευνητικό πρόγραμμα «Αρχεία υπό εξαφάνιση. Άφωνες Χορωδίες. Σερβικές μουσικές συλλογές από το Ζεμούν τον 19ο και τον πρώιμο 20ο αιώνα» που πραγματοποιήθηκε από τη Βρετανική Βιβλιοθήκη (Λονδίνο), το Ιστορικό αρχείο του Βελιγραδίου και το τμήμα Μουσικής του Πανεπιστημίου των Τεχνών του Βελιγραδίου (2006 – 2007). Η Μαρίνα Μάρκοβιτς είναι συγγραφέας του βιβλίου «Οι ύμνοι του Srbljak στις μονοφωνικές ανθολογίες των σερβικών ψαλμών» (2006, Βελιγράδι, εκδόσεις Signature).

Αξιοποίηση των νέων Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας (Τ.Π.Ε.) στη διδακτική διαδικασία της Ψαλτικής Τέχνης στο Πρόγραμμα Ψαλτικής της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Ηρακλείου Κρήτης

Αντώνιος Μποτονάκης

ampotonakis@gmail.com

Η συνεχής εξέλιξη της επιστήμης της Πληροφορικής έχει σαν αποτέλεσμα την έντονη προώθηση των νέων Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας (Τ.Π.Ε.) και την ευρεία αξιοποίησή τους ιδιαίτερα στο εκπαιδευτικό σύστημα, όπου η είσοδος τους θεωρείται αναγκαία και αυτονόητη. Η διδασκαλία της Θεωρίας και της Πράξης της Ψαλτικής Τέχνης στο Πρόγραμμα Ψαλτικής της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Ηρακλείου Κρήτης επιτυγχάνεται και με την ευρεία χρήση ειδικευμένων μουσικών λογισμικών Η/Υ, την απρόσκοπτη πρόσβαση σε ιστοχώρους σχετιζόμενους με το αντικείμενο της βυζαντινής μουσικής και την ηχητική καταγραφή αλλά και αναπαραγωγή μελωδικών ασκήσεων και τροπαρίων από τους ίδιους τους φοιτητές/τριες.

* Γεννήθηκε στο Ηράκλειο Κρήτης το 1976. Σπούδασε στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών απ' όπου και αναγορεύτηκε Δρ. Μουσικολόγιας. Ως σπουδαστής του Εθνικού Ωδείου Αθηνών απέκτησε πτυχία Ανώτερων Θεωρητικών της Ευρωπαϊκής Μουσικής, αλλά και το Δίπλωμα Βυζαντινής Μουσικής. Έχει πιστοποιηθεί ως Microsoft Master Instructor, σε εφαρμογές σχετικές με τα Windows και το Office, και Steinberg Cubase User, σε εφαρμογές επεξεργασίας ήχου και πολυκάναλης ηχογράφησης, από το Ινστιτούτο S.A.E. – Creative Media Education σε συνεργασία με την εταιρεία Steinberg Media Technologies. Κατά την περίοδο της πανεπιστημιακής του εκπαίδευσης υπήρξε ενεργό μέλος βυζαντινών χορών όπως οι «Μαϊστορες της Ψαλτικής Τέχνης», ο χορός «Τρίκκης Μελωδοί», ο χορός «Οι Καλοφωνάρηδες της Βυζαντινής Μουσικής» και η Βυζαντινή Χορωδία του Εθνικού Ωδείου Αθηνών. Υπήρξε σολίστ σε πολυάριθμες συναυλίες, ενώ δραστηριοποιήθηκε ως πιανίστας και ενορχηστρωτής σε μουσικο-θεατρικές παραστάσεις του θεάτρου «Το Τρένο στο Ρούφ». Διορίστηκε στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση του νομού Ηρακλείου και σχεδόν άμεσα, και για δύο χρόνια, διετέλεσε Μαέστρος της χορωδίας και του οργανικού συνόλου του Παγκρητίου Συλλόγου Κρητών Καλλιτεχνών. Στη συνέχεια, και για τρία χρόνια, δίδαξε στο Α.Τ.Ε.Ι. Ηρακλείου, στο Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής και Πολυμέσων, μαθήματα Μουσικής Τεχνολογίας, Ηχητικής Επεξεργασίας και Πολυμεσικών Εφαρμογών. Από το 2008 μέχρι και σήμερα διδάσκει με απόσπαση στην Ανωτάτη Εκκλησιαστική Ακαδημία Ηρακλείου Κρήτης μαθήματα Μουσικής Τεχνολογίας, Ηχοληψίας, Επεξεργασίας ήχου, Ευρωπαϊκής και Βυζαντινής Σημειογραφίας, και είναι συνυπεύθυνος, μαζί με τον Ανδρέα Γιακουμάκη, του χώρου ηχογραφήσεων και του στούντιο που βρίσκεται στις εγκαταστάσεις της Ακαδημίας. Έχει επιμεληθεί και επεξεργαστεί την έκδοση τριών CD (Παραδοσιακά Κάλαντα (2005), Ύμνοι και Εγκώμια της Μεγάλης Εθδομάδος (2008) και ένα μέρος του CD της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Ηρακλείου Κρήτης με βυζαντινούς ύμνους και παραδοσιακά ακούσματα). Συνεργάζεται με το Ραδιοφωνικό Σταθμό της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κρήτης, όπου επιμελείται και παρουσιάζει, σε συνεργασία με τη σύζυγο του Ελευθερία Βερυκάκη, την εκπομπή «Μουσικής Απανθίσματα», με επιλογή αποσπασμάτων Δυτικής μουσικής. Σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας και τις Περιφερειακές Διευθύνσεις Εκπαίδευσης, δίδαξε τους νεοδιόριστους εκπαιδευτικούς, Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, θέματα σχετικά με τη διδασκαλία της μουσικής (2005 – 2010). Έχει συμμετάσχει σε Συνέδρια σχετικά με την Πληροφορική, τη Μουσική Τεχνολογία και τη Μουσικολογία.

Η διαδικασία τυποποίησης της εκκλησιαστικής μουσικής της Βυζαντινής παράδοσης στην Ρουμανία

Αλεξάνδρα Μπούντου*

alexibudu@yahoo.com

Η ψαλτική μουσική της Βυζαντινής παράδοσης στην Ρουμανία είναι τόσο παλιά όσο και ο Χριστιανισμός. Τα δύο αυτά αναπτύχθηκαν παράλληλα στην χώρα μας, και υπήρξαν επί αιώνες τα κυρίαρχα γνωρίσματα των Ρουμάνων. Ωστόσο τα διάφορα ιστορικά και πολιτισμικά γεγονότα από το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και έπειτα, επέφεραν καθοριστικές αλλαγές στην κοινωνία και στον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνεται η Βυζαντινή μουσική. Οι αλλαγές αυτές τροφοδότησαν ζωηρές συζητήσεις μεταξύ των μουσικών, των ερμηνευτών και των συνθετών, οι οποίες συνεχίζονται ακόμη και στις μέρες μας. Επικεντρώνονται κυρίως στην διαδικασία της τυποποίησης, η οποία κατά την γνώμη μας βοήθησε τους Ρουμάνους να διαφυλάξουν την Βυζαντινή παράδοση, παρά την αντίθετη γνώμη πολλών ειδικών. Στόχος μας είναι να αναδείξουμε τα οφέλη αυτής της διαδικασίας, υπογραμμίζοντας την κύρια αποστολή της εκκλησιαστικής μουσικής, η οποία είναι να μεταδώσει το θρησκευτικό μήνυμα.

* Απεφοίτησε το 2006 από το τμήμα Ορθόδοξης Θεολογίας «Dumitru Staniloae» του Πανεπιστημίου «Alexandru Ioan Cuza» του Ιασίου. Το 2008 έλαβε Μάστερ στην Θεολογία από το ίδιο Πανεπιστήμιο. Το 2011 αποφοίτησε από το τμήμα Σύνθεσης, Μουσικολογίας, Μουσικής Παιδαγωγικής και Θεάτρου, τμήμα Θρησκευτικής Μουσικής, του Πανεπιστημίου Τέχνης «George Enescu» στο Ιάσιο. Από το 2009 μέχρι σήμερα είναι υποψήφια διδάκτωρ Θεολογίας στην Σχολή Ορθόδοξης Θεολογίας του Πανεπιστημίου «Babes-Bolyai» της Cluj-Napoca, και συγκεκριμένα στο τμήμα Θρησκευτικής Μουσικής και Τελετουργικού. Από το 2008 έως το 2010 συνεργάσθηκε στο ερευνητικό πρόγραμμα «Κατάλογοι Χειρογράφων Θρησκευτικής Μουσικής στην Μολδαβία, 19ος και 20ος αιώνας». Τα έτη 2006, 2008, 2010, 2012, έλαβε μέρος στο συνέδριο «Θεωρία και Ιστορία της Μονωδίας», στην Βιέννη. Το 2013 έλαβε μέρος στο 4ο Διεθνές Συνέδριο «Βυζαντινός Μουσικός Πολιτισμός».

Παρατηρήσεις στην προσαρμογή στή Ρουμανική γλώσσα, των Ύμνων του 3^{ου} τόμου της Ανθολογίας του Nectarie Frimu

Ιρίνα - Ζαμφίρα Ντανίλα *

dzamfira@yahoo.com

Ο Nectarie Frimu, επίσκοπος Τριπόλεως (+1856), γεννημένος στην Μολδαβία, είναι γνωστός στην εξειδικευμένη φιλολογία, ως μεταφραστής και συνθέτης Ρουμάνικης Ψαλτικής Μουσικής. Οι δημιουργίες του, οι οποίες είναι εξαιρετικής σπουδαιότητας, περιέχονται στην Ανθολογία Εκκλησιαστικών Ύμνων που εξέδωσε, με Χερουβικά, Τρισάγιους Ύμνους και Κοινωνικά, (όπως αναγράφεται στον τίτλο του βιβλίου), μεταφρασμένες από το Ελληνικό πρωτότυπο κείμενο και προσαρμοσμένες στην φύση της Ρουμάνικης γλώσσας.. Ψάλλονταν και εκτιμούνταν ιδιαιτέρως, ειδικά στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα το όνομα αυτού του συνθέτη σταδιακά ξεχάστηκε. Η παρούσα μελέτη σκοπό έχει να αποκαλύψει ένα μέρος από τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν στην «διαδικασία προσαρμογής στην Ρουμανική» από τον Nectarie Frimu, στις μεταφράσεις του στον 3^ο τόμο της Ανθολογίας, που περιέχει ύμνους που ακούγονται στην Θεία Λειτουργία. Οι κύριες μουσικές του πηγές για τις μεταφράσεις στην Ρουμανική είναι τα έργα των μεγάλων μεταβυζαντινών μελουργών, Δανιήλ Πρωτοψάλτου, Πέτρου Λαμπαδαρίου, Πέτρου Βυζαντίου, καθώς επίσης και εξηγήσεις των μεταρρυθμιστών Χουρμουζίου του Χαρτοφύλακος, και Γρηγορίου Πρωτοψάλτου. Ως προς το περίγραμμα της μελωδίας, ο μελουργός διατηρεί τις θέσεις του Ελληνικού μοντέλου, και όσον αφορά δε την σχέση μέλους και παραλλαγής, τα ψαλτικά μέρη προσαρμόζονται ή ακόμη αναγεννώνται περίτεχνα σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά της Ρουμανικής γλώσσας, πράγμα που προσφέρει άνεση στην εκφορά των μουσικών φράσεων. Με αυτό το μουσικό έργο, όπου τα χαρακτηριστικά της παραδοσιακής ψαλτικής μουσικής είναι εύκολα αναγνωρίσιμα, ο Nectarie Frimu, μπορεί να θεωρηθεί ως ένας κλασικός της Ψαλτικής στην Ρουμανία. Μπορεί με ασφάλεια να συμπεριληφθεί ανάμεσα στους άλλους μεγάλους θεμελιωτές της, Μακάριο Ιερομόναχο, Anton Pann, Ghelasie Bessarabian και Dimitrie Suceveanu. Ως προς το συνθετικό ύφος, μπορεί να τοποθετηθεί πλάι στον θεμελιωτή της Ρουμανικής Ψαλτικής Τέχνης, Μακάριο Ιερομόναχο.

* Γεννήθηκε στο 1970 στο Ιάσιο της Ρουμανίας. Διδακτορικό στην μουσική το 2011 στην Σχολή Καλών Τεχνών του Ιασίου "George Enescu", με διατριβή με τίτλο: «Η αξιοποίηση των Βυζαντινών και Ψαλτικών πηγών στις δημιουργίες των Μολδαβών συνθετών». Μάστερ στην μουσική στο ίδιο Πανεπιστήμιο, «Η μουσική σκέψη στον 20ο αιώνα – Σύνθεση και Προοπτική, (2003 - 2004). Μάστερ Φυσικής στο Πανεπιστήμιο "Al. I. Cuza", του Ιασίου (1994 - 1995). Έχει κερδίσει υποτροφίες από το Νέο Ευρωπαϊκό Κολλέγιο και το Ινστιτούτο Μουσικής για μετα-διδακτορικές σπουδές στο Βουκουρέστι (2012 - 2013). Βυζαντινολόγος, μουσικολόγος, λέκτορας στην Σχολή Μουσικής και Σύνθεσης, Θεωρητικών Μουσικών Σπουδών. Συμμετοχή σε εθνικά και διεθνή συμπόσια. Πάνω από 25 μελέτες και άρθρα με θέμα την μουσικολογία και την μουσική βυζαντινολογία έχουν εκδοθεί σε εξειδικευμένα περιοδικά. Εκδοθέντα βιβλία: «Ο Κατάλογος των Χειρογράφων της Θρησκευτικής μουσικής στην Μολδαβία (19ος – 20ος αιώνας)», Artes 2010 (σε συνεργασία), «Ο Λαογράφος και Βυζαντινολόγος Ιερέας Δρ Florin Bucescu – 75 χρόνια», Artes 2011 (συντονίστρια). Διευθύντρια της Εφημερίδας Βυζαντινών τεχνών, «Byzantium romanicon», και «Artes». Διευθύντρια της Ψαλτικής Χορωδίας «Floralia» του Πανεπιστημίου Enescu.

Το Λειτουργικό Μέλος των Μελχιτών: φόρμες και μουσικές δομές. Προφορική και γραπτή παράδοση

Μπασσίρ Φουάντ Οστά *

bachirosta@hotmail.com

Το λειτουργικό μέλος των Μελχιτών είναι το βυζαντινό μέλος της Εκκλησίας της Αντιόχειας, το οποίο χρησιμοποιείται και στα Ορθόδοξα και στα Καθολικά τμήματα. Σ' αυτήν τη μελέτη θα δούμε μία παρουσίαση του, ξεκινώντας από την ενότητα της μουσικής παράδοσης στην Αντιόχεια πριν το 17 - 18^ο αι., προσπερνώντας το σχίσμα στην Εκκλησία της Αντιόχειας το 1724, και αργότερα στον 20^ο αι. Μελετώντας τα χαρακτηριστικά και τις διαφορές ανάμεσα στους Ορθόδοξους και Καθολικούς Μελχίτες της Αντιόχειας, αναλύοντας την προφορική και τη γραπτή παράδοση, θα πάρουμε αποσπάσματα των χειρογράφων και των φωνητικών ηχογραφήσεων για να προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε τις όψεις αυτής της παράδοσης.

* Ο Μπασσίρ Φουάντ Οστά έδειξε ενδιαφέρον για τη Βυζαντινή μουσική από την πρώιμη εφηβεία του, οπότε και έγινε μέλος στο Ορθόδοξο Σχολείο της Εκκλησιαστικής Μουσικής της Βηρυττού, καθοδηγούμενος από τον π. Ρωμανό Γκεμπράν. Μετακόμισε στην Ελλάδα για να συνεχίσει ανώτερες σπουδές στη βυζαντινή μουσική. Έλαβε δίπλωμα από το Ωδείο Φουντούλη με καθηγητή τον Κωνσταντίνο Καραγκούνη και στη συνέχεια παρακολούθησε μεταπτυχιακό πρόγραμμα στο Ωδείο Αθηνών με επιβλέποντα το Γιώργο Κωνσταντίνου. Σήμερα διδάσκει βυζαντινή μουσική στο Εθνικό Ωδείο του Λιβάνου και στο σεμινάριο της Αγίας Άννας στο Rabweh και είναι Πρωτοψάλτης στον ενοριακό ναό των Αγίων Ιωακείμ και Άννης. Το 2007, ανέλαβε το Σχολείο του Αγίου Στεφάνου του Μελωδού, το οποίο εγκαινιάστηκε από τον αδερφό του Αλαίν, πρωτοψάλτη της Επισκοπής της Βηρυττού. Αργότερα, δημιούργησε και σχολική χορωδία που παρουσιάστηκε σε πολλές συναυλίες στο Λίβανο (συμπεριλαμβανομένων των εκκλησιαστικών φεστιβάλ της Βηρυττού το 2011 και 2012) και το εξωτερικό (καλοκαιρινή περιοδεία στη Γαλλία το 2012). Ο Μπασσίρ Οστά, επίσης, απέσπασε το πρώτο βραβείο Βυζαντινής μουσικής στο Διεθνές Φεστιβάλ InterArtia το 2009 και το 2011. Το 2013 συμμετείχε ως κεντρικός ομιλητής στο σεμινάριο «Μουσικές Δομές και Φόρμες του λειτουργικού μέλους των Μελχιτών», στα πλαίσια των ετήσιων σεμιναρίων «Προσευχή Φωνής και Ήχου», που οργανώθηκαν από το Διαπολιτισμικό Ινστιτούτο Συγκριτικών Μουσικών Σπουδών του ιταλικού Ιδρύματος Giorigo Cini. Το 2013 παρουσίασε ένα εργαστήριο για τη βυζαντινή μουσική στα πλαίσια του διεθνούς εργαστηρίου «Φωνές σε Αρμονία» στο Πανεπιστήμιο του Αγίου Πνεύματος στο Κασλίκ του Λιβάνου.

Ενδείκνυται στην ψαλτική τέχνη η χρήση των συνθέτων ρυθμικών ποδών στα συλλαβικής μορφής μελωδήματα;

Παναγιώτης Παναγιωτίδης*

panagio09@yahoo.gr

Στην παρούσα εισήγηση επιχειρούμε να αναδείξουμε την χρήση των σύνθετων ρυθμικών ποδών στην ψαλτική τέχνη, όπως αυτοί προκύπτουν στα συλλαβικής μορφής μελωδήματα. Αυτό γίνεται με την αξιολόγηση των παλαιοτέρων και νεωτέρων θεωρητικών και μουσικών εκδόσεων, αλλά και ηλεκτρονικών πηγών. Η εικόνα, όμως, που παρουσιάζεται μέσα από αυτήν την αναδίφηση, είναι ασαφής και διφορούμενη και δεν ξεκαθαρίζει εντελώς το θέμα. Έτσι, αναφερόμαστε στο κατά πόσο θα πρέπει ή όχι να γίνεται χρήση μόνον των απλών ρυθμικών ποδών στα σύντομα μαθήματα ή και των σύνθετων ποδών. Αυτό γίνεται με την βοήθεια μουσικών παραδειγμάτων, αναλύοντας την δομική μορφή διαφόρων ύμνων, δηλαδή την τονική του ποιητικού τους κειμένου, για να δώσουμε και σε μία πρώτη φάση κάποιες απαντήσεις στο ερώτημα εάν θα μπορούσαν ή όχι να χρησιμοποιηθούν οι σύνθετοι πόδες στα συλλαβικής μορφής μελωδήματα.

* Ο Παναγιώτης Παναγιωτίδης γεννήθηκε στην Μελβούρνη της Αυστραλίας όπου και περάτωσε τις εγκύκλιες σπουδές του. Διδάχθηκε την ψαλτική τέχνη από επιφανείς ψάλτες της ομογένειας και της Ελλάδος. Έλαβε το Πτυχίο Θεολογίας από την Ορθόδοξη Θεολογική Σχολή του Αποστόλου Ανδρέου στο Σύδνευ και το Μάστερ Θεολογίας από το Πανεπιστήμιο του Σύδνευ, και είναι Διδάκτωρ της Θεολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Έχει Πτυχίο Βυζαντινής Μουσικής και Δίπλωμα Βυζαντινής Μουσικής από την Σχολή Βυζαντινής Μουσικής της Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. Έλαβε μέρος ως επιστημονικός συνεργάτης σε πανεπιστημιακά ερευνητικά προγράμματα, τα οποία αφορούσαν ερευνητικό έργο σε χειρόγραφους κώδικες, παλαίτυπα βιβλία και παλαιό ηχητικό υλικό Βυζαντινής μουσικής. Δίδαξε θυζαντινή μουσική στο Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ., στο Ι.Ε.Κ. Νεαπόλεως Θεσσαλονίκης και στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Διδάσκει ως ειδικός επιστήμων στο Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και είναι χοράρχης και δάσκαλος της ψαλτικής στον νέο Ιερό Ναό της Οσίας Ξένης Χαριλάου στη Θεσσαλονίκη. Έχει εκδώσει μελέτες στην ελληνική και αγγλική γλώσσα σχετικά με την θυζαντινή μουσική.

**Καταλογογράφηση των μουσικών συνθέσεων του Παναγιώτη
Χρυσάφη του νέου για το Στιχηράριο του Νέου Καλλωπισμού, βάσει
των ευρισκομένων αυτογράφων του**

Δήμος Παπατζαλάκης*

dimospapatzalakis@yahoo.gr

Ο Παναγιώτης Χρυσάφης ο νέος είναι ο εισηγητής και ο κυριώτερος συνθέτης του Στιχηραρίου του Νέου Καλλωπισμού. Βασιζόμενος στο παλαιότερο Στιχηράριο του Μανουήλ Χρυσάφη (εποχή της Καλοφωνίας) προχώρησε στη νέα μελοποίησή του αποτυπώνοντας τη μουσική πραγματικότητα της εποχής του, καθώς ο ίδιος αναφέρει στον κολοφώνα του πρωτογράφου Στιχηραρίου του το έτος 1655 (Πατριαρχική Βιβλιοθήκη Ιεροσολύμων, Νέα Συλλογή, αρ. 4, φ. 395v-396r: "Εἶληφε τέλος ἡ παροῦσα ἀσματομελιφρυτόφθογγος βίβλος [...] αύτογραφεῖσα ἐκ τοῦ παλαιοῦ Στιχηραρίου καὶ ἴδιοχείρου γράμματος τοῦ παλαιοῦ κύρ Χρυσάφου τοῦ Ἐμμανουὴλ καὶ λαμπαδαρίου τοῦ εύαγοῦς καὶ βασιλικοῦ κλήρου ἐκτονισθεῖσα· ἀλλ' ἐν καινῷ τινι καλλωπισμῷ καὶ μελιφρυτοφθόγγοις νεοφανέσι θέσεσι, καθάπερ τὰ νῦν ἀσματολογεῖται τοῖς μελωδοῦσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει..."). Με την παρούσα εισήγηση επιχειρείται η καταλογογράφηση των συνθέσεων του Στιχηραρίου του Παναγιώτη Χρυσάφη του νέου, βάσει των ευρισκομένων αυτογράφων του. Αφού γίνει μια σύντομη περιγραφή εκάστου χειρογράφου και σύγκριση των περιεχομένων έργων, παρουσιάζεται η προτεινόμενη γενική αρίθμησή τους σε παραλληλισμό με την αρίθμηση του Christian Troelsgaard για τη Standard Abridged Version of the Sticherarion, για τον εορτολογικό κύκλο των ακινήτων εορτών (Σεπτέμβριος - Αύγουστος), και έπειτα για τις κινητές εορτές με επίκεντρο την εορτή του Πάσχα (Τριάδιο - Πεντηκοστάριο). Η έρευνα επί των αυτογράφων του Παναγιώτη Χρυσάφη του νέου, η σύγκριση των ευρισκομένων συνθέσεων και η καταλογογράφησή τους εξυπηρετεί τη διασάφηση των αυθεντικών έργων του μελωδού για το Στιχηράριο του Νέου Καλλωπισμού, το οποίο απετέλεσε τη βάση για την εξέλιξη όλων των μετέπειτα Στιχηραρίων έως τη σημερινή εποχή.

* Ο Δήμος Παπατζαλάκης είναι πτυχιούχος Θεολογίας στο τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ (2005), κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου της ίδιας σχολής στην κατεύθυνση της Βυζαντινής Μουσικολογίας (2012), με το ειδικό θέμα «Οι μεταβυζαντινοί μελουργοί της Ανατολικής Θράκης και το έργο τους (15ος - 19ος αι.)», και υποψήφιος διδάκτωρ του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Σχολής Καλών Τεχνών του ΑΠΘ. Είναι κάτοχος διπλώματος Βυζαντινής Μουσικής (1999), πτυχίου Αρμονίας (1997), ενώ έχει σπουδάσει επί σειρά ετών ακκορντέον, πιάνο, κλασικό τραγούδι, ανώτερα θεωρητικά (Αντίστιχη), ούτι και ασχολείται συστηματικά με την έρευνα της λόγιας ανατολικής μουσικής και του παραδοσιακού τραγουδιού. Είναι διευθυντής της Σχολής Βυζαντινής Μουσικής "Ιωσήφ ο Υμνογράφος" της Ιεράς Μητροπόλεως Νεαπόλεως και Σταυρούπολεως και διακονεί ως Λαμπαδάριος στον Ι. Μ. Ν. Αγίου Γεωργίου Νεαπόλεως από το 2005. Έχει συμμετάσχει σε συνέδρια και σεμινάρια και έχει δώσει διαλέξεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό (ΗΠΑ, Ρουμανία), ενώ έχει δώσει συναυλίες σε συνεργασία με μουσικά σύνολα εκκλησιαστικής αλλά και κοσμικής μουσικής σε Βέλγιο, Γερμανία, Η.Π.Α., Ιταλία, Κύπρο, Ρουμανία, Τουρκία.

Η βιβλιογραφία της Ελληνικής Εκκλησιαστικής Μουσικής. Σημείο αναφοράς - προοπτικές - οργάνωση - αξιολόγηση

Μιλτιάδης Παππάς*

papmilt@sch.gr

Στην εποχή της ραγδαίας εξέλιξης της τεχνολογίας και της ορθολογικής χρήσης της ως εργαλείο στον άνθρωπο, δεν θα πρέπει να μείνει εκτός αυτής της πραγματικότητας και η βυζαντινή μουσική, μία τέχνη, αλλά και επιστήμη, με όλα τα παρελκόμενα των δύο αυτών προσδιορισμών. Εκτός όμως αυτών, είναι γεγονός επίσης ότι οι περισσότεροι από τους ενασχολούμενους με τη βυζαντινή μουσική, έχουν περισσότερες από τις βασικές αρχές χρήσης των η/υ, καθώς και με διάφορα εργαλεία, τα οποία ευχεραίνουν την έρευνα, ή την εξαγωγή διαφόρων συμπερασμάτων. Η βιβλιογραφία είναι ένα εργαλείο που χρησιμοποιείται παγκόσμια για πολλούς και διαφόρους λόγους, κυρίως όμως για ερευνητικούς. Στη χώρα μας, η βιβλιογραφία της βυζαντινής μουσικής βρίσκεται ακόμη στα σπάργανά της καθώς και η οργάνωσή της. Επειδή ακόμη και τα Τμήματα των Σχολών που φιλοξενούν και μαθήματα Βυζαντινής μουσικής βρίσκονται σε μορφή οργάνωσης, αλλά και η παρατεταμένη οικονομική κρίση, είναι αιτία για την οποία μαστίζονται από λειψανδρία, η ανάπτυξη και η χρήση της βιβλιογραφίας με γενικά και ειδικά ευρετήρια, με τρόπο ο οποίος θα είναι εργονομικός για κάθε μελετητή, αποσιάζει παντελώς και σχεδόν όπως πάντα, επαφίεται σε ιδιωτικούς φορείς, μελετητές και γενικότερα ανθρώπους, οι προτάσσουν την αγάπη τους για το κοινό καλό των ομοτέχνων τους. Στην εισήγηση αυτή, θα γίνει μία αποτύπωση του παρόντος με τις αντίστοιχες ιστορικές καταβολές του παρελθόντος, όπως επίσης και θα υποβληθούν προτάσεις για την αποδελτίωση και περιγραφή όλων των σχετικών εντύπων, αυτοτελών εκδόσεων, άρθρων, μελετών και ανακοινώσεων στον Τύπο, ώστε με την ενσωμάτωση κάθε σχετικής πληροφορίας, να είναι δυνατή η φωτομηχανική (και ηλεκτρονική) αποτύπωση όλων των προμετωπίδων-τίτλων. Με αυτόν τον τρόπο, πέρα από το γεγονός της διευκόλυνσης στην πρόσβαση σε ό,τι υπάρχει σχετικό με τη βυζαντινή μουσική (ελληνικό και ξενόγλωσσο), δημιουργούνται οι βάσεις και προϋποθέσεις για τη μελέτη, ανάγνωση και πρόσληψη τελικά των περιεχομένων παντός σχετικού κειμένου σε έντυπη μορφή.

* Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη, είναι απόφοιτος του Πολυτεχνείου Κωνσταντινουπόλεως: του Τμήματος Θεμελιώδων Επιστημών, του Τμήματος Μουσικών Σπουδών, ως προπτυχιακές σπουδές, του Ινστιτούτου Κοινωνικών Επιστημών του Τομέα Κλασσικής και Έντεχνης τουρκικής μουσικής, ως μεταπτυχιακές σπουδές και του ιδίου Ινστιτούτου, στο Τμήμα Ιστορικής Μουσικολογίας ως διδακτορικές σπουδές. Χρημάτισε ως βοηθός ιεροφάλτης της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας επί μία δεκαετία και χειροθετήθηκε από τον Οικουμενικό Πατριάρχη με το οφφίκιο του άρχοντος α' δομεστίκου της Μ.Χ.Ε. Υπήρξε τιμητικός υπότροφος του Ι.Κ.Υ. και σήμερα εδράζει στη Θεσσαλονίκη και τελεί χρέη πρωτοφάλτου στον ιερό ναό της Αγίας Αικατερίνης. Είναι διευθυντής του μουσικού χορού «Ανατολική Μουσική Παράδοση», ο οποίος ασχολείται κυρίως με την εκκλησιαστική, αλλά και τη θύραδεν λόγια βυζαντινή μουσική (οργανική και φωνητική). Παράλληλα είναι διορισμένος καθηγητής βυζαντινής μουσικής και παραδοσιακών οργάνων στο Μουσικό Σχολείο Θεσσαλονίκης.

Η εκτέλεση της Ψαλτικής κατά τον Στυλιανό Χουρμούζιο

π. Νεκτάριος Πάρης*

nepa@uom.gr

Ο Στυλιανός Χουρμούζιος ζώντας σε μια έποχη κατά την οποία άρχιζει να άναπτύσσεται ή σύγχρονη έλληνική μουσικολογική έρευνα, στά θέματα της έκκλησιαστικής μουσικής, συμμετέχει στά μουσικολογικά δρώμενα ώς έκδότης βιβλίων έκκλησιαστικής μουσικής άλλα και ώς συνεργάτης τοῦ μουσικοῦ περιοδικοῦ «Φόρμιγξ», όπου παρουσιάζει έκτενέστερα τίς άποψεις του γιὰ τὸν ρύθμο καὶ τὰ διαστήματα τῶν κλιμάκων της έκκλησιαστικής μουσικής. Ο Στυλιανός Χουρμούζιος ύπτηρες Ἀρχων Πρωτοψάλτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου καὶ δίδαξε τήν θεωρία καὶ τήν πράξη της έκκλησιαστικής μουσικής, καὶ ἐξέδωσε ἔνδεκα μουσικά βιβλία μέ μέλη τόσο τῆς βυζαντινῆς ὅσο καὶ τῆς δημοτικῆς μουσικῆς. Ο Στυλιανός Χουρμούζιος ἀποτελεῖ σταθμὸ γιὰ τήν Ψαλτικὴ τῆς Κύπρου καὶ ώς ιεροψάλτης, μελοποιὸς καὶ θεωρητικὸς ἔφθασε σὲ ύψηλὸ ἐπίπεδο ἀποδόσεως, ἀν λάβομε ύπ' ὅψιν τίς συνθῆκες ὑπὸ τίς ὄποιες ἐργάσθηκε, άλλα καὶ τήν ὅλη περιφρέουσα ψαλτικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς του. Συνέβαλε καίρια στήν διατήρηση τῆς ψαλτικῆς τέχνης στήν Κύπρο. Εἶναι σημαντικὸ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι ὁ πρῶτος έκδότης βιβλίων βυζαντινῆς μουσικῆς στήν Κύπρο καὶ ὁ μοναδικὸς Κύπριος ψάλτης ὅποιος ἄφησε ὄγκωδες μουσικὸ ἔργο τήν περίοδο ἐκείνη (1848-1937)

* Γεννήθηκε στήν Άμμόχωστο τὸ 1956. Σπούδασε Ἡλεκτρολογία στήν Θεσσαλονίκη, ὅπου διδάχθηκε καὶ τήν Ψαλτική Τέχνη ἀπό τούς ἐπιφανεῖς διδασκάλους τῆς πόλεως Ζαχαρία Πασχαλίδη, Άθανάσιο Καραμάνη καὶ Χαρίλαο Ταλιαδῶρο. Κατά τά ἔτη 1980-82 ἐξεπλήρωσε τίς στρατιωτικές του ὑποχρεώσεις στήν Ἐθνικὴ Φρουρά Κύπρου. Κατά τά ἔτη 1982-88 διετέλεσε πρωτοψάλτης τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Κύκκου. Πτυχιοῦχος Θεολογίας (Α.Π.Θ.), παρακολούθησε μεταπτυχιακά μαθήματα Λειτουργικῆς, Κανονικοῦ Δικαίου καὶ Ψυχολογίας τῆς Τέχνης. Εἶναι διδάκτωρ Θεολογίας (Α.Π.Θ.) καὶ Μουσικῆς (DMA) (UNM Bucuresti). Δίδαξε στήν Σχολή Βυζαντινῆς Μουσικῆς τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καὶ στό Τμῆμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου. Κατά τά ἔτη 2003 – 2005 συνεργάσθηκε μὲ τὸ Παιδαγωγικό Ἰνστιτοῦτο Αθηνῶν ώς κριτής-άξιολογητής. Ἐχει δημοσιεύσει βιβλία καὶ ἀρθρα θεολογικοῦ, λειτουργικοῦ καὶ μουσικολογικοῦ περιεχομένου. Εἶναι ἐπίκουρος καθηγητής στό Τμῆμα Μουσικῆς Ἐπιστήμης καὶ Τέχνης τοῦ Πανεπιστημίου Μακεδονίας καὶ πρωτοψάλτης τῆς Πατριαρχικῆς Μονῆς τῶν Βλατάδων Θεσσαλονίκης.

Η μουσική στη Σερβική Θρησκευτική μεσαιωνική λογοτεχνία

Ι β α ν α Πέρκοβιτς *

ivanabperkovic@gmail.com

Η στροφή στις Σερβικές λογοτεχνικές πηγές, τις ιδιαίτερα πλούσιες σε μουσικές αναφορές, είναι απαραίτητη για τη μελέτη πολλών φαινομένων που σχετίζονται με τη μουσική ιστορία. Η διεπιστημονική προσέγγιση στη μουσική και τη λογοτεχνία έχει τραβήξει την προσοχή των μουσικολόγων και των φιλολόγων εδώ και πολύ καιρό, όμως αυτή η μέθοδος δεν έχει χρησιμοποιηθεί συστηματικά στη μελέτη του μουσικού πολιτισμού της μεσαιωνικής Σερβίας. Πώς θα μπορούσαν οι λογοτεχνικές πηγές να χρησιμοποιηθούν σαν ένδειξη της μουσικής πραγματικότητας εκείνης της εποχής, ιδιαίτερα στο λατρευτικό πλαίσιο; Είναι δυνατόν να διαβαστούν οι Σερβικοί βίοι των Αγίων (žitija) με σκοπό να αποκαλυφθούν, για παράδειγμα, ονόματα και χρήσεις των ύμνων, περιγραφές των τελετουργιών ή συγκεκριμένες ιστορικές προσωπικότητες που σχετίζονται με την εκκλησιαστική μουσική; Δεν αρνούμαι απαραίτητα μια τέτοια πιθανότητα, αλλά προτιμώ διαφορετικούς τρόπους κατανόησης της σχέσης της μουσικής με τη λογοτεχνία. Βασικές προϋποθέσεις βρίσκονται παράλληλα με αυτό που ο Άγιος Γρηγόριος Νύσσης (ο οποίος επηρέασε το σερβικό μεσαιωνικό πολιτισμό) χαρακτηρίζει «σημασία κρυμμένη <σε απλές μελωδίες> πίσω από τα λόγια» ή με αυτό που ο Lawrence Kramer αποκαλεί «μυθική ένωση μίας χαμηλότερης πραγματικότητας ενσαρκωμένης στη γλώσσα και μίας υψηλότερης ενσαρκωμένης στη μουσική». Με άλλα λόγια, αυτή η διεπιστημονική προσέγγιση θα βοηθήσει σε ευρύτερα θεολογικά, φιλοσοφικά και δεοντολογικά πλαίσια την κατανόηση της μουσικής, μια κατανόηση που δε θα μπορούσε να γίνει εμφανής από την στενότερη προοπτική μιας μόνης επιστήμης.

* Μουσικολόγος. Έλαβε Μεταπτυχιακό δίπλωμα το 1997 και Διδακτορικό τίτλο το 2006 από το τμήμα Μουσικής του Πανεπιστημίου των Τεχνών του Βελιγραδίου. Απασχολήθηκε στο τμήμα της μουσικής από το 1995, σήμερα στο βαθμό της αναπληρώτριας καθηγήτριας. Το κύριο θέμα της έρευνας της Ιβάνα Πέρκοβιτς είναι η σερβική εκκλησιαστική μουσική, μεσαιωνική, ρομαντική, καθώς επίσης και η σύγχρονη. Είναι συγγραφέας δύο βιβλίων, «Η μουσική της σερβικής Οκτωήχου» και «Από τον αγγελικό φαλμό στη χορωδιακή τέχνη. Η σερβική χορωδιακή εκκλησιαστική μουσική την περίοδο του Ρομαντισμού». Τελευταία εργάζεται για το καινούριο της βιβλίο πάνω στις μουσικές αναφορές στη σερβική μεσαιωνική λειτουργική ποίηση και αγιογραφία. Έχει λάβει ερευνητικές επιχορηγήσεις για τις μελέτες της στη Σόφια και στη Βιέννη. Συμμετείχε σε διάφορα ερευνητικά προγράμματα υπό την αιγίδα του σερβικού Υπουργείου των Επιστημών. Κατά τη διάρκεια του 2006 και 2007 ήταν η επικεφαλής μιας έρευνας πάνω στα υπό εξαφάνιση μουσικά αρχεία που χρηματοδοτήθηκε από τη Βρετανική Βιβλιοθήκη. Συνέχισε παρόμοιες δραστηριότητες το 2008 και το 2009 στο Ιστορικό Αρχείο στο Πάντσεβο, με την υποστήριξη της Σερβικής Χορωδιακής Εκκλησιαστικής Κοινότητας του Πάντσεβο. Ήταν η κύρια συγγραφέας και η πρώτη συντονίστρια στην ακόμη διεξαγόμενη πολυεθνική εργασία *Tempus*, το οποίο περιλαμβάνει την τριτοβάθμια εκπαίδευση στον τομέα της μουσικής με την ανάπτυξη των διεπιστημονικών προσεγγίσεων (2011). Η Ιβάνα Πέρκοβιτς είναι μέλος της Διεθνούς Μουσικολογικής Εταιρείας, ενεργή στην ομάδα *Cantus planus*, μέλος της Σερβικής Μουσικολογικής Εταιρείας (επί χρόνια πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου), μέλος της Διεθνούς Εταιρείας Ορθόδοξης Εκκλησιαστικής Μουσικής και μέλος της εκδοτικής επιτροπής του περιοδικού παραστατικών τεχνών και μουσικής *Matica Srpska*.

Η καταγραμμένη μουσική έκφραση του Βασιλείου Νικολαΐδου στα Εωθινά Δοξαστικά του Ιωάννου Πρωτοψάλτου

Ανδρέας Πετράκης*

andpetr@hotmail.com

Ο Βασίλειος Νικολαΐδης υπήρξε ίσως ο πολυυγραφότερος των Αρχόντων Πρωτοψάλτων της Μ.Χ.Ε κατά τη διάρκεια του εικοστού αιώνα. Στο συγγραφικό του έργο, έχει συμπεριλάβει τόσο κλασικά μελοποιήματα, όσο και νεώτερες συνθέσεις. Στην παρούσα εργασία, γίνεται προσπάθεια να εκτεθεί, όσο είναι δυνατό, το εξηγητικό τάλαντο του Νικολαΐδη, ο οποίος σε πολλές περιπτώσεις, αναλύει είτε τους χαρακτήρες ποιότητας (χειρονομίες), είτε τους χρονικούς χαρακτήρες (αργίες), είτε μουσικές φόρμες - θέσεις. Τα μέλη που επιλέχθηκαν είναι τα Εωθινά Δοξαστικά του Ιωάννου Πρωτοψάλτου του Νεοχωρίτου, τα οποία επικράτησαν στην ψαλτική παράδοση και διδασκαλία από το τέλος του 19^{ου} αιώνα ως τις ημέρες μας, ενώ θεωρούνται τα πλέον διαδεδομένα και βάση για οποιεσδήποτε νέες μελοποιήσεις εωθινών δοξαστικών. Σκοπός είναι να καταδειχθεί η αδιάκοπη μουσική παράδοση στην ερμηνευτική προσέγγιση των Αρχόντων της Μ.Χ.Ε., μια παράδοση που ο Νικολαΐδης θέλησε να καταγράψει, ώστε να παραμείνει και στις μετέπειτα γενιές, ούτως ώστε καθένας που θέλει να αποκτήσει γνώση την προφορικής παράδοσης της ψαλτικής της Μ.Χ.Ε., να μπορεί να μελετήσει και να ερμηνεύσει «από διφθέρας» όσα μόνο η ακουστική παράδοση διέσωσε ανά τους αιώνες και εξακολουθεί να διασώζει. Η παρουσίαση θα υποστηριχθεί από ηχητικά δείγματα.

* Ο Ανδρέας Σ. Πετράκης γεννήθηκε το 1987 στην Αθήνα και διαμένει μόνιμα στην Ελευσίνα. Είναι απόφοιτος του τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και τελειόφοιτος του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Μουσική Κουλτούρα και Επικοινωνία» των τμημάτων Μουσικών Σπουδών και Επικοινωνίας και Μ.Μ.Ε. του Ε.Κ.Π.Α. Σπούδασε επίσης Βυζαντινή Μουσική με τον Λυκούργο Αγγελόπουλο στο Ωδείο Φίλιππος Νάκας, απ' όπου έλαβε Δίπλωμα με βαθμό «Άριστα». Κατά τα έτη 2008 - 2010 έλαβε μαθήματα φωνητικής και ορθοφωνίας από τον τενόρο και καθηγητή φωνητικής Δημοσθένη Φιστουρή. Επίσης γνωρίζει πρακτικά τον ταμπουρά. Αποτελεί μέλος της Ελληνικής Βυζαντινής Χορωδίας του αείμνηστου Λυκούργου Αγγελόπουλου και της χορωδίας της Μητροπόλεως Νικαίας «Νικαίας Ψαλμωδοί» με διευθυντή τον Δημήτριο Παπαγεωργίου. Υπηρετεί ως ιεροψάλτης σε διάφορους κεντρικούς Ναούς των Αθηνών. Έχει λάβει μέρος ως ομιλητής στο Α' Συμπόσιο Σπουδαστών Βυζαντινής Μουσικής που διοργανώθηκε από την Ι. Μ. Νικαίας τον Ιανουάριο του 2012 στο Αιγάλεω και στο Ε' Διεθνές Μουσικολογικό και Ψαλτικό Συνέδριο του Ιδρύματος Βυζαντινής Μουσικολογίας που διοργανώθηκε στην Αθήνα τον Δεκέμβριο του 2012. Το ερευνητικό του ενδιαφέρον εστιάζεται στις δύο τελευταίες περιόδους του σημειογραφικού συστήματος της Ψαλτικής Τέχνης και στην επισήμανση της προφορικής παράδοσης, όπως αποτυπώνεται σε συνθέσεις και ηχογραφήσεις.

Εκκλησιαστική μουσική και λαογραφική έρευνα: η αναθέρμανση μιας παλιάς σχέσης

Ιωάννης Πλεμμένος*

jplemmenos@hotmail.com

Η εκκλησιαστική μουσική έχει καταστεί αντικείμενο της ελληνική λαογραφίας από τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα με την παρουσία του αείμνηστου πρωτοψάλτη Σπ. Περιστέρη ως μουσικού συντάκτη στο τότε Λαογραφικό Αρχείο (νυν Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας) της Ακαδημίας Αθηνών. Ο Περιστέρης περιήλθε πολλές περιοχές του ελλαδικού χώρου ηχογραφώντας σε μπομπινόφωνα εκατοντάδες εκκλησιαστικά μέλη δίπλα στα δημοτικά τραγούδια στο πλαίσιο των εντεταλμένων μουσικών λαογραφικών αποστολών του. Η προσπάθεια αυτή απόνισε μετά την αποχώρησή του αλλά το αίτημα της ηχογράφησης και μεταγραφής εκκλησιαστικής μουσικής από λαογράφους επανήλθε μετ' επιτάσεως τα τελευταία χρόνια μετά από παρακίνηση της διευθύντριας του Κ.Ε.Ε.Λ. Αικατερίνης Πολυμέρου - Καμηλάκη και υπό την επίβλεψη του επόπτη του ιδίου κέντρου ακαδημαϊκού Στέφανου Ήμμελου. Ο γράφων έχει ήδη ηχογραφήσει μεγάλο αριθμό ιεροψαλτών από διάφορα μέρη της ηπειρωτικής και νησιωτικής χώρας, οι οποίοι ανήκουν τόσο στους σπουδαγμένους όσο και στους λαϊκούς (πρακτικούς) ιεροψαλτες. Στην πρόσφατη μάλιστα εντεταλμένη αποστολή του στη Σκιάθο, εντόπισε αρκετούς καλλίφωνους ιεροψαλτες οι οποίοι διασώζουν τη λεγόμενη κολλυβάδικη παράδοση, που ξεκινά από το Άγιον Όρος και περνά μέσα από τον Παπαδιαμάντη, τον Μωραΐτιδη και τον π. Γιώργη Ρήγα. Στην παρούσα ανακοίνωση ο γράφων α) επιχειρεί μιαν αναδρομή στη σχέση εκκλησιαστικής μουσικής και ελληνικής λαογραφίας, β) αποπειράται να αποδείξει την αξία και ιδιαιτερότητα της μελέτης της εκκλησιαστικής μουσικής από την επιστήμη της λαογραφίας και γ) επιθυμεί να προσφέρει κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα από παλαιότερες και νεότερες αποστολές ερευνητών του Κ.Ε.Ε.Λ. Θίγει επίσης κάποιες ιδιαιτερες πλευρές αυτή της σχέσης, όπως το είδος της μουσικής σημειογραφίας που πρέπει να χρησιμοποιείται στη μεταγραφή εκκλησιαστικών μελών από λαογραφικές αποστολές, τον ρόλο των αυτοδίδακτων ιεροψαλτών της υπαίθρου στη διαμόρφωση και εξέλιξη του εκκλησιαστικού ρεπερτορίου και τη μεθοδολογία που πρέπει να ακολουθείται στην όλη διαδικασία της συλλογής του υλικού αυτού.

* Ο Γιάννης Πλεμμένος σπούδασε Νομικά στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και έλαβε μεταπτυχιακό και διδακτορικό τίτλο στην Εθνομουσικολογία από το Πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ στην Αγγλία. Είναι κάτοχος διπλώματος Βυζαντινής Μουσικής από το Ωδείο «Νίκος Σκαλκώτας» και έχει φοιτήσει στη Μουσική Σχολή του Συλλόγου προς Διάδοσιν της Εθνικής Μουσικής του Σίμωνα Καρά. Υπηρέτησε ως λαμπαδάριος στον Ιερό Ναό της Αγίας Ειρήνης Αιόλου (με πρωτοψάλτη τον αείμνηστο Λυκούργο Αγγελόπουλο) και ως μέλος της Ελληνικής Βυζαντινής Χορωδίας. Έχει διδάξει επί δεκαετία στα Πανεπιστήμια Αιγαίου, Κρήτης, Ιονίου, Πελοποννήσου, ΕΑΠ, ενώ το 2009 εξελέγη ερευνητής του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών. Έχει δημοσιεύσει δεκάδες άρθρα σε ελληνικά και ξένα επιστημονικά περιοδικά και συλλογικούς τόμους, έχει εκδώσει αρκετές μονογραφίες και έχει επιμεληθεί εκδόσεις της Ακαδημίας Αθηνών. Έχει συμμετάσχει σε ηχογραφήσεις βυζαντινής μουσικής και έχει ηχογραφήσει ανέκδοτα έργα της Εύας Πάλμερ - Σικελιανού για το Γ' Πρόγραμμα της EPA.

Κυριαζής Δασκαλούδης, ο μελουργός

Κωνσταντίνος Σαΐτης*

saitisk@gmail.com

Η εκκλησιαστική βυζαντινή μουσική έχει τις ρίζες της στην παράδοση καθώς επίσης και στους μελουργούς και τα έργα αυτών. Ο μελουργός και ο ιεροψάλτης το γνωρίζουν αυτό και οφείλουν να διαφυλάξουν την παράδοση αυτή, η οποία επιβίωσε τόσους αιώνες αλλά και να την συνεχίσουν και να την διατηρήσουν ουσιαστικά ανόθευτη. Στην επίτευξη του στόχου αυτού, οφείλουν να μελετάνε και να γνωρίζουν τις παραδοσιακές θέσεις έτσι ώστε μελοποιώντας ύμνους να μην προσφεύγουν σε πρωταφάνταστες, νεοφανείς και πρωτοσύλληπτες θέσεις. Σκοπός της εισηγήσεώς μου είναι να αναδείξω την προσωπικότητα του Πρωτοψάλτου Κυριαζή Δασκαλούδη, μέσω των λίγων χειρογράφων του ως μελουργού, αλλά και να τονίσω τις παραδοσιακές του καταβολές. Από τα λιγοστά χειρόγραφα του εν λόγω Πρωτοψάλτου, επέλεξα να μελετήσω και να παρουσιάσω ύμνους από τον εσπερινό και τη Θεία Λειτουργία: α) το δοξαστικό των αποστίχων του εσπερινού της εορτής του Αγίου Αχιλλίου σε ήχο πλ. δ' και β) τα λειτουργικά σε ήχο δ' λέγετο. Μελετώντας τις ανωτέρω συνθέσεις και συγκρίνοντάς τες με συνθέσεις παλαιοτέρων μελουργών, θα διαπιστώσουμε ότι ο σύγχρονος αυτός Πρωτοψάλτης και μελουργός στηρίζεται πάνω σε παραδοσιακά πλαίσια ως προς την μελοποίηση των μελών.

* Ο Κωνσταντίνος Σαΐτης γεννήθηκε στη Λάρισα το 1979. Είναι απόφοιτος της Ανωτέρας Εκκλησιαστικής Σχολής Θεσσαλονίκης και του τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος ειδίκευσης στη Βυζαντινή Μουσικολογία και Ψαλτική Τέχνη και υποψήφιος διδάκτωρ του τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας του Α.Π.Θ. Κάτοχος πτυχίων της Αγγλικής, Γερμανικής και Ρωσικής γλώσσας. Διδάχθηκε την φαλτική τέχνη από τον Πρωτοψάλτη του Μητροπολιτικού Ναού Αγίου Αχιλλίου Λαρίσης, Κυριαζή Δασκαλούδη. Από το έτος 2006 έως και σήμερα υπηρετεί στο αριστερό αναλόγιο του εν λόγω ναού ως Λαμπαδάριος. Το πτυχίο της Βυζαντινής Μουσικής το έλαβε από την Σχολή Βυζαντινής Μουσικής «Ο Άγιος Αχιλλίος» στη Λάρισα το έτος 1997 και το Δίπλωμα από το «Μακεδονικό Ωδείο» στη Θεσσαλονίκη με καθηγητή τον Περικλή Μαυρουδή. Καθηγητής στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση από το 2005 έως και σήμερα διδάσκοντας Εκκλησιαστική Βυζαντινή μουσική και το μάθημα των Θρησκευτικών. Αρθρογραφεί σε επιστημονικά περιοδικά και έχει συμμετοχή με εργασίες σε μεγάλο αριθμό επιστημονικών συνεδρίων, συμποσίων και ημερίδων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Έχει αποσπάσει διακρίσεις από το ίδρυμα εθνικού και θρησκευτικού προβληματισμού, Καρίπειον Μέλαθρον.

Επαγγελματική φωνή και διαταραχές φωνήσεως σε επαγγελματίες χρήστες φωνής

Ιωάννης Σαμψάκης*

sampsakisioannis@yahoo.gr

Οι φωνητικές απαιτήσεις για την άσκηση της ψαλτικής τέχνης είναι μεγάλες, ενώ πολλές φορές παρατηρούνται διαταραχές που προκαλούνται κατά την άσκηση και λόγω της άσκησης αυτής. Ο βασικός στόχος της συγκεκριμένης παρουσίασης είναι να περιγράψει συνοπτικά και γλαφυρά τις φωνητικές διαταραχές καθώς και τους τρόπους ίασης αυτών. Συγκεκριμένα ορίζονται έννοιες, όπως π.χ. η επαγγελματική φωνή και τα χαρακτηριστικά της. Ταξινομούνται οι χρήστες φωνής αναλόγως με τις φωνητικές απαιτήσεις της εργασίας τους και γίνεται εκτενής αναφορά στα 4 διαφορετικά επίπεδα φωνητικών απαιτήσεων (κλίμακα κατά Koufman Blalock - 1991), με παράλληλη κατάταξη των ιεροψαλτών με βάση την εν λόγω κλίμακα. Επίσης παρουσιάζονται τα συμπεριφεριολογικά και οργανικά αίτια των επαγγελματικών φωνητικών διαταραχών και ταξινομούνται αιτιολογικώς –εν γένει– οι φωνητικές διαταραχές. Επίσης ορίζονται η φωνητική κόπωση και οι προδιαθεσικοί παράγοντες της, ενώ γίνεται εξειδικευμένη ανάλυση των αιτίων της φωνητικής κόπωσης για επαγγελματίες χρήστες φωνής και αναφέρονται τα συχνότερα συμπτώματα που παρατηρούνται κατά την άσκηση της ψαλτικής τέχνης. Τέλος γίνεται μνεία στη θεραπεία των επαγγελματικών φωνητικών παθήσεων και σχετικά με το τι δέον γενέσθαι.

* Ο ωτορινολαρυγγολόγος με ειδίκευση στη φωνιατρική Ιωάννης Σαμψάκης είναι απόφοιτος της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ειδικεύθηκε στην Ωτορινολαρυγγολογία στο Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Ηρακλείου. Εργάσθηκε σε Βρετανικά Νοσοκομεία και εξειδικεύθηκε στη Φωνιατρική στο Πανεπιστήμιο του U.C.L. στο Λονδίνο. Παράλληλα με την ιατρική του ιδιότητα, είναι βαρύτονος με σπουδές κλασικού τραγουδιού και αγωγής του λόγου. Διετέλεσε καλλιτέχνης της Εθνικής Λυρικής Σκηνής και άλλων επαγγελματικών χορωδιών.

Repertorium γραφέων ελληνικών μουσικών κωδίκων

Κωνσταντίνος Σιάχος*

konnsiak@gmail.com

Τα χειρόγραφα της Ψαλτικής Τέχνης, αποτελούν πηγή έρευνας για ποικίλους επιστημονικούς κλάδους. Όσον αφορά την επιστήμη της Ιστορίας και της Παλαιογραφίας, τα χειρόγραφα αυτά, κατέχοντας σημαντική θέση στο σύνολο των ελληνικών χειρογράφων, παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ιστορία της Ελληνικής Μουσικής (Εκκλησιαστικής, Κοσμικής και Οργανικής). Οι γραφείς των μουσικών αυτών χειρογράφων, με τον γραπτό τους λόγο, διέσωσαν και παρέδωσαν στις επερχόμενες γενεές τον μουσικό αυτό πλούτο, σε χιλιάδες ανθολογίες, καλλιγραφημένες ή προχειρογραμμένες, περίτεχνα σταχυολογημένες, είτε απλά συρραμμένες. Οι γραφείς αυτοί, έως την εποχή των έντυπων εκδόσεων, αποτέλεσαν την ανθρώπινη αλυσίδα του ρωμαίικου μουσικού πολιτισμού. Πρόσωπα γνωστά και άγνωστα, λόγιοι και ολιγογράμματοι, δάσκαλοι και μαθητές, κληρικοί και λαϊκοί, επαγγελματίες και ερασιτέχνες, συνθέτες και φιλόμουσοι, ενώθηκαν όλοι νοητά στο διάβα των αιώνων με κοινό δεσμό την αγάπη και τον σεβασμό για την μουσική τους παράδοση, με σκοπό την διαιώνιση της Ψαλτικής Τέχνης και της Ελληνικής Μουσικής. Μια ιστορική επισκόπηση στο συγγραφικό τους έργο, ως εγχείρημα παρουσίασης των προσώπων και του έργου, με τελικό στόχο την σύναξή τους σε ένα Repertorium γραφέων ελληνικών μουσικών κωδίκων. Με βάση και οδηγό τους καταλόγους χειρογράφων των ελληνικών βιβλιοθηκών και όχι μόνο, παρουσιάζουμε μια ποσοστιαία καταγραφή των μουσικών κωδίκων από τον 11^ο έως τον 19^ο αιώνα, με αλφαριθμητική παρουσίαση των ονομάτων των γραφέων και καταγραφή του έργου τους. Παράλληλα εξετάζεται η εκτεταμένη και πλούσια κωδικογραφική δραστηριότητα στους αιώνες 17^ο έως 19^ο, ως συνέχεια, διάσωση και εξέλιξη του μουσικού πλούτου της βυζαντινής περιόδου. Τέλος, παρουσιάζονται κωδικοποιημένοι πίνακες ως προσπάθεια δημιουργίας ενός corpus κωδικογράφων της Ψαλτικής Τέχνης.

* Ο Κωνσταντίνος Γ. Σιάχος γεννήθηκε το 1988 στο Θέρμο Αιτωλίας. Πτυχιούχος του Τμήματος Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου στην Κέρκυρα το 2010. Το 2008 έλαβε το Δίπλωμα Βυζαντινής Μουσικής από την Σχολή της Μητροπόλεως Αιτωλίας και Ακαρνανίας με θαῦμό «Άριστα». Έχει συγγράψει τα: «Οι «εξόριστοι» λόγιοι: Λόγιοι και Λογιοσύνη στον Μυστρά κατά την Παλαιολόγεια περίοδο (1262-1461)», «Κατάλογος Χειρογράφων Βυζαντινής Μουσικής: Κέρκυρα», «Επισκόπηση της μουσικής του Βυζαντίου». Την περίοδο 2009 - 2011 κατέγραψε δεκάδες παραδοσιακά τραγούδια της ορεινής Τριχωνίδος, καθώς και σημαντικά λαογραφικά στοιχεία του περασμένου αιώνα. Το 2009 στην Κέρκυρα, ηχογράφησε με ομάδα συνεργατών, ύμνους από τον 12ο έως τον 20ο αιώνα και το 2011 με τον χορό των «Θερμίων» ψαλτών, ηχογράφησε και ανέλαβε την γενική επιμέλεια του ψηφιακού δίσκου «Ακολουθία Υπεραγίας Θεοτόκου Τριχερούσας, Πολιούχου Φοινικούντας» για λογαριασμό της Ιεράς Μητροπόλεως Μεσσηνίας. Το 2012 έδωσε συνέντευξη τριών κύκλων, στον ραδιοφωνικό σταθμό της Μητροπόλεως Κερκύρας για γενικά και ειδικά θέματα του βυζαντινού μέλους. Το 2012 κατέθεσε ως ομιλητής, επιστημονική ανακοίνωση στο Ε' Διεθνές Συνέδριο του Ιδρύματος Βυζαντινής Μουσικολογίας. Από το 2011 είναι Πρωτοψάλτης στον Ι. Ν. Αγίων Κων/νου κ' Ελένης Καλαμάτας και διδάσκει ως αρομίσθιος τον ταμπουρά στο Μουσικό Σχολείο της πόλης. Από το 2012 ανέλαβε Διευθυντής της Σχολής Βυζαντινής Μουσικής της Ι. Μητροπόλεως Μεσσηνίας, ενώ εκπονεί παράλληλα Master Λειτουργικής στο Ε.Κ.Π.Α.

Το κάθισμα-προσόμοιο «Τον τάφον Σου, Σωτήρ», του Mihalache Bucureșteanul (χφ Λαύρας Z26). Μία σημαντική διαφωνία μέσα σε ένα Κάθισμα που ανήκει στο Δίφωνο Πρώτο Ήχο (νάος)

Αντριάν Σιρμπού *

adrian_sirbu2005@yahoo.com

Στη θεωρία, το κάθισμα «Τον τάφον Σου, Σωτήρ» ανήκει στον Πρώτο Ήχο. Ωστόσο, σήμερα ψάλλεται στην κλίμακα του δεύτερου ήχου, όπως φανερώνουν και όλα τα δείγματα μιας συγκριτικής μελέτης έργων από 30 Ρουμανικές και Ελληνικές πηγές. Η εκτέλεση του ψαλμού στο χρωματικό γένος αναμφισβήτητα απεικονίζει κατεστημένη προφορική παράδοση. Ο θεωρητικός Σίμων Καράς κάνει την υπόθεση ότι αυτό το προσόμοιο ανήκει με μεγαλύτερη ακρίβεια στον Δίφωνο Πρώτο Ήχο, έναν ήχο του οποίου το άκουσμα διαφέρει από την προφορική παράδοση τη σήμερον ημέρα. Στα χειρόγραφα της προ-Χρύσανθου σημειογραφίας τα οποία μελετήθηκαν υπάρχει σημείωση του Πρώτου Ήχου και ο «θεματισμός έσω» μαζί ή χωριστά, αλλά δεν υπάρχει καμία ένδειξη για τον Δίφωνο Πρώτο Ήχο. Αυτό συνέβαλε στη διαφωνία μεταξύ των μουσικολόγων. Το ρουμανικό χειρόγραφο Lavra Z26 είναι ένα Αναστασιματάριο γραμμένο το 1825 από τον Mihalache Bucureșteanul «σύμφωνα με το Ελληνικό ύφος». Το χειρόγραφο είναι πολύ σχετικό με τη μελέτη του «Εκρωμανισμού» των ψαλμών πριν το 1814. Μελετώντας αυτό το χειρόγραφο εξεπλάγημεν βρίσκοντας τη μαρτυρία του Δίφωνου Πρώτου Ήχου για το προσόμοιο «Τον Τάφο Σου, Σωτήρ». Αυτή η μελέτη, η οποία αποτελεί διασύνδεση μεταξύ της Ελληνικής και της Ρουμανικής προφορικής και γραπτής παράδοσης, και μεταξύ θεωρίας και πράξης, τονίζει το αδιαφιλονίκητο γεγονός πως τα προσόμοια ανήκουν στον Δίφωνο Πρώτο Ήχο. Άλλη μια φορά ξεπροβάλλει η ιδέα ότι βασικά υπάρχει μια μελωδία με το άκουσμα του Νάου ήχου, ο οποίος σταδιακά υφίσταται διαστηματικές αλλαγές ενδεικτικές αλλαγών σε επίπεδο ήχου, οδηγώντας στην ανάδειξη μίας νέας προφορικής παράδοσης, πιθανόν συνυπάρχουσας με την παλαιότερη. Η σύνθεση του Mihalache Bucureșteanul είναι ένα σημαντικό έγγραφο για την ψαλτική παράδοση στα τέλη του 18^{ου} αιώνα στη Ρουμανία, το οποίο μπορεί να προσεγγιστεί ως ο χαμένος κρίκος στην διερεύνηση της εξέλιξης αυτού του ψαλμού σε επίπεδο ήχου.

* Πτυχιούχος Θεολογίας και Μουσικολογίας, με μεταπτυχιακές σπουδές και στις δυο επιστήμες. Διπλωματούχος Βυζαντινής μουσικής με μεταπτυχιακή ειδίκευση, με καθηγητές τον Λυκούργο Αγγελόπουλο και τον Γεώργιο Κωνσταντίνου, με τους οποίους είχε πολλές συνεργασίες στα πλαίσια προγραμμάτων προώθησης Βυζαντινής μουσικής. Από το 2008 είναι βοηθός καθηγητής του Τμήματος Θρισκευτικής Μουσικής της Σχολής Ερμήνειας, Σύνθεσης και Θεωρητικών Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Καλών Τεχνών "George Enescu" του Ιασίου. Σ' αυτό το Πανεπιστήμιο, οργανώνει μαθημάτα «Masterclass Βυζαντινού Μέλους». Από το 2008 είναι πρόεδρος της Πολιτιστικής Εταιρείας «Βυζάντιον» και από το 2013 γραμματέας του Ιδρύματος «Ρήγας Φεραίος» του Ιασίου. Από το 2005 ως το 2012 ήταν διευθυντής της Πολυφωνικής Χορωδίας της Ενορίας Αγίου Νικολάου – Socola στο Ιάσι, και πραγματοποίησε συναυλίες ψρησκευτικής μουσικής και καλάντων, εκδίδοντας και 2 CD. Από το 1997 είναι διευθυντής της Βυζαντινής Χορωδίας «Βυζάντιον» με συμμετοχές σε πολλές συναυλίες και φεστιβάλ όπως και σε πολλές πανηγυρικές εορτές σε μοναστήρια της Ρουμανίας και της Ελλάδας, συμπεριλαμβανομένου και του Αγίου Όρους. Έχει ηχογραφήσει με αυτή τη χορωδία 13 CD. Από το 2010 είναι υποψήφιος διδάκτορας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης με επιβλέπουσα καθηγήτρια την Μαρία Αλεξάνδρου.

Ο ήχος της προσευχής στον σύγχρονο Ορθόδοξο Ιερό Ναό

Σπύρος Σκόρτσης*

spyrosko@gmail.com

Ο Χριστός αναφέρεται στα Ευαγγέλια ως Λόγος. Άρα ο ήχος αποτελεί θεμελιώδες μέσο προσέγγισης των αληθειών της πίστης μας. Οι ναοδόμοι του Βυζαντίου μέχρι το 1200 μ.Χ. αξιοποιώντας την εμπειρία και την τεχνογνωσία των αρχαίων Ελλήνων αλλά και των Ρωμαίων στα κλειστά και ανοιχτά αρχαία θέατρα προσπάθησαν ο ήχος μέσα στο βυζαντινό ναό να είναι λιτός, άδολος, φυσικός όπως αρμόζει σε ψυχές που προσεύχονται, με τονισμένες κάποιες συχνότητες που προκαλούν το συναίσθημα και την κατάνυξη. Γι αυτό κατασκεύασαν θόλους και τρούλους με συγκεκριμένα ύψη και διαστάσεις και δημιούργησαν κατάλληλο αριθμό παραθύρων ώστε χωρίς την ύπαρξη ενισχυτικών διατάξεων ο ήχος να φτάνει σε όλα τα μέρη του ομοιόμορφα και φυσικά δίνοντας τη μεγαλοπρέπεια που αρμόζει. Στο σύγχρονο ναό σήμερα λόγω του πλήθους των πιστών και των θορύβων των σύγχρονων πόλεων δεν είναι αρκετό να ακούει με ένταση τη φωνή του ο λειτουργός και ο ψάλτης αλλά απαιτείται να μεγεθυνθεί ο φυσικός ήχος αναλλοίωτος από μηχανήματα και ρυθμίσεις, ξεκουράζοντας τις ψυχές. Μηχανικοί του ήχου σε όλο τον κόσμο με τη βοήθεια της σύγχρονης ηχογνωσίας και τεχνολογίας μελετούν, παρατηρούν, πειραματίζονται στην ακουστική συμπεριφορά των Χριστιανικών ναών και κάνουν τις κατάλληλες προτάσεις. Ναι, είμαστε σε θέση σήμερα να δώσουμε έναν ήχο προσευχής στον σύγχρονο ορθόδοξο ιερό ναό. Τι θα λέγατε να ουζητίσουμε για ένα ήχο που να αναλογεί σε ένα χώρο λατρείας και όχι συναυλίας;

* Ο Σπύρος Σκόρτσης γεννήθηκε το Δεκέμβριο του 1964 στην Αθήνα. Σπούδασε Ηλεκτρολόγος Μηχανικός στα ΤΕΙ Πειραιά και ειδικεύθηκε στα συστήματα Αυτομάτου Ελέγχου. Αριστεύοντας εισήχθηκε χωρίς εξετάσεις στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο της Αθήνας και εξειδικεύθηκε στην Χοχοεχνία αποκτώντας την ειδικότητα του Ακουστικού Μηχανικού. Ασχολήθηκε συστηματικά με την φυσική ακουστική ναών συνεργαζόμενος με εξαιρετικούς σύγχρονους ναοδόμους. Εργάστηκε ως ηχολόγητη στην Ελληνική Ραδιοφωνία (ως βοηθός ηχολόγητη του Μάνου Χατζηδάκη). Παράλληλα σπούδαζε δάσκαλος στην Παιδαγωγική Ακαδημία. Ταυτόχρονα εργαζόταν στην εσωτερική και εξωτερική ιεραποστολή φτιάχνοντας μικρούς ναούς, αίδουσες για νέους με ειδική επίβλεψη στην ακουστική τους. Εκμεταλλεύομένος τις τεχνικές γνώσεις στην ηχοεχνία και ηχοληψία εφάρμοσε πρωτοποριακές ιδέες για τη διευκόλυνση της μάθησης και τη δημιουργία εποπτικού υλικού τόσο για τις συνήθεις σχολικές τάξεις όσο και για παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες (με την κατάλληλη αξιοποίηση του ήχου). Το 2000 βραβεύτηκε σε μια σεμνή τελετή από τον τότε πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας Κωστή Στεφανόπουλο, ως μέλος τριμελούς ομάδας που δημιούργησε εποπτικό υλικό φιλικό προς τους μαθητές που συμβάλλει ουσιαστικά στη διαδικασία της μάθησης. Δημιούργησε ηχητικό υλικό σε εξαιρετική ποιότητα ήχου και εικόνας, πρωτοποριακό για την εκπαιδευτική πραγματικότητα της Ελλάδας. Από το 2002 κι εξής έχει εργαστεί ως επιμορφωτής δασκάλων και εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με αντικείμενο τις νέες τεχνολογίες. Από το 2005 υπηρετεί στη Δημόσια Εκπαίδευση. Τα τελευταία χρόνια, με άδεια της υπηρεσίας, ασκεί το επάγγελμα το Μηχανικό Ήχου σε ιερούς ναούς και πνευματικά κέντρα με την τεχνική της ηχομεγέθυνσης. Εργάζεται για να υλοποιήσει την ιδέα της δημιουργίας μιας βάσης δεδομένων με ηχογραφήσεις εκκλησιαστικών ύμνων σε εξαιρετική ποιότητα από ψάλτες που αγαπούν και γνωρίζουν την Βυζαντινή μουσική προς ωφέλεια των Ορθοδόξων πιστών σε όλο τον κόσμο.

Νευρομουσικολογία και Ψαλτική Επιστήμη: Μια διεπιστημονική προσέγγιση με πολλαπλά οφέλη

Δημοσθένης Σπανουδάκης*

dimosmusic@yahoo.gr

Η Νευρομουσικολογία είναι ένας ταχέως αναπτυσσόμενος κλάδος της Μουσικολογίας και της Νευρολογίας. Διερευνά μεταξύ πολλών άλλων το νευροψυχολογικό αντίκτυπο της μουσικής, την πιθανή θεραπεία ανθρώπινων παθήσεων μέσω της μουσικής αλλά και τους αντιληπτικούς μηχανισμούς του εγκεφάλου στα ηχητικά ερεθίσματα. Σε αυτήν την παρουσίαση γίνεται αναφορά της τρέχουσας έρευνας στον τομέα της Νευρομουσικολογίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Γίνεται σχολιασμός των στόχων που έχουν τεθεί, των μεθόδων που ακολουθούνται (π.χ. Ερωτηματολόγια, χρήση τεχνολογίας fMRI [Functional Magnetic Resonance Imaging] κ.ά.) και ορισμένων σημαντικών ευρημάτων. Αναδεικνύονται επίσης οι λόγοι για τους οποίους η Ψαλτική έχει μία πολύ ιδιαίτερη θέση σε αυτόν τον επιστημονικό κλάδο και επισημαίνεται η Νευροψυχολογική προσέγγισή της ήδη από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες από Μεγάλους Πατέρες της Εκκλησίας όπως ο Μέγας Βασίλειος, ο Άγιος Ιωάννης Χρυσόστομος κ.ά. Τέλος, επισημαίνονται τα πολλαπλά οφέλη που μπορούμε να αποκομίσουμε μέσα από την συστηματική και πολύπλευρη προσέγγιση της Ψαλτικής Επιστήμης και της Νευρομουσικολογίας.

* Ο Δημοσθένης Σπανουδάκης ασχολήθηκε με την Βυζαντινή και την Παραδοσιακή Μουσική από την παιδική του ηλικία. Σπούδασε στο Μουσικό Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης και εν συνεχείᾳ στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ. Αποφοίτησε το 2008 έχοντας πάρει πτυχιακή εργασία με αντικείμενο την Βυζαντινή Μουσική (επιβλεπουσα: καθηγήτρια Μαρία Αλεξάνδρου). Το 2007 πήρε πτυχίο Ανώτερων Θεωρητικών - Αντίστιχης με τον καθηγητή Βασίλειο Κίτσο. Το 2006 και το 2009 αντίστοιχα, πήρε Πτυχίο και Δίπλωμα Βυζαντινής Μουσικής στο Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης με καθηγητή τον Πέτρο Παπαεμμανουήλ. Έλαβε Μεταπτυχιακό στην Βυζαντινή Μουσικολογία το 2012 στην Θεολογική Σχολή του Α.Π.Θ. (επιβλέπων: καθηγητής Πρωτοπρεσβύτερος Σπυρίδων Αντωνίου). Από το 2006 είναι μέλος της Ομάδος Παλαιογραφίας Βυζαντινής Μουσικής του Τ.Μ.Σ. του Α.Π.Θ. Έχει συμμετάσχει με εισηγήσεις σε Διεθνή Μουσικολογικά Συνέδρια και έχει παρακολουθήσει μεταξύ άλλων ένα τρίμηνο Σεμινάριο επί των Νευροεπιστημών στο Ινστιτούτο για την νόσο Alzheimer με τον ομότιμο καθηγητή Ιατρικής - Νευρολογίας Σταύρο Μπαλογιάννη. Τα τελευταία έξι χρόνια έχει εργαστεί ως καθηγητής Βυζαντινής και γενικής Μουσικής στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Από τις αρχές του 2012 ξεκίνησε την Διδακτορική του Διατριβή στην Βυζαντινή Μουσική στο Τ.Μ.Σ. με επιβλέπουσα την καθηγήτρια Μαρία Αλεξάνδρου. Ενδιαφέροντα: Ανάλυση και Παλαιογραφία Βυζαντινής Μουσικής, Νευρομουσικολογία και Γνωσιακές Επιστήμες της Μουσικής, Ψαλτική Επιστήμη και Παραδοσιακό τραγούδι.

‘Ορθογραφία’Ισου, ‘Ολίγου, ‘Οξείας ...

Γρηγόριος Θ. Στάθης*

gregorios.stathis@gmail.com

Η προσεκτική θεώρηση τῶν κανόνων ὄρθογραφίας στὶς παντοῖες θεωρητικὲς συγγραφές, βυζαντινὲς καὶ μεταβυζαντινὲς, ἐκδεδομένες καὶ ἀνέκδοτες,, ποὺ ἀφοροῦν στὰ τρία βασικὰ σημάδια τῆς σημειογραφίας, δηλαδὴ τοῦ ‘Ισου, τοῦ ‘Ολίγου καὶ τῆς Ἀποστρόφου, καὶ παρεμφερῶς καὶ τῆς ‘Οξείας καὶ τῆς Πεταστῆς, ὑπαγορεύει τὴν ὄρθη χρήση τῆς ‘Οξείας, ἅρα καὶ τὴν ἐπαναφορά της στὴν σύγχρονη ἀναλυτικὴ σημειογραφία μας. Πρόκειται γιὰ τὴν ὄρθογραφία τῆς σημειογραφίας σὲ ὅσες περιπτώσεις ὑπαγορεύουν οἱ κανόνες τὴν χρήση τῆς ‘Οξείας ἀντὶ τοῦ ‘Ολίγου νὰ φέρει τὰ ἀνιόντα πνεύματα Κέντημα καὶ Υψηλή, καὶ τὰ κατὰ περίπτωση κατιόντα πνεύματα Ἐλαφρὸν καὶ Χαμηλή, καὶ σώματα Ἀπόστροφο καὶ Συνδέσμους (δύο Ἀποστρόφους), καὶ ἀπαραιτήτως τοῦ ‘Ισου.

* Ο Γρηγόριος Θ. Στάθης γεννήθηκε στο χωριό Πλατανιά - Γερακάρι Ιωαννίνων την 8η Νοεμβρίου 1939. Η πανεπιστημιακή μόρφωσή του (Αθήνα - Ρώμη - Κοπεγχάγη - Οξφόρδη) είναι τριπλή: Θεολογία - Βυζαντινή Φιλολογία - Μουσική και Μουσικολογία. Είναι ομότιμος καθηγητής της Βυζαντινής μουσικολογίας και Ψαλτικής τέχνης στο τμήμα μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών και Διευθυντής του Ιδρύματος Βυζαντινής Μουσικολογίας της Εκκλησίας της Ελλάδος. Είναι γνωστός ερευνητής και συγγραφέυς μουσικολόγος διεθνώς. Το μεγάλο, ποικίλο και σημαντικό συγγραφικό έργο του αριθμεί περισσότερους από πεντακόσιους τίτλους, διατριβές - μονογραφίες - ἀρθρα - μελετήματα - ἀλμπουμς ηχογραφήσεων, με κεντρικό ἀξονα τον μνημειώδη επτάτομο κατάλογο «Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής μουσικής - Άγιον Όρος», που βραβεύτηκε απ' την Ακαδημία Αθηνών το 1976. Ως πανεπιστημιακός διδάσκαλος είναι και πνευματικός ‘Πατήρ Διδακτόρων’, μιας ολκληρης γενεάς πενήντα νέων ερευνητών-επιστημόνων, και είναι, με την παντοία και πολύπλευρη προσφορά του, ο ουσιαστικός θεμελιωτής της επιστήμης της Βυζαντινής μουσικολογίας στην Ελλάδα και ανανεωτής της Ψαλτικής τέχνης, με διεθνή ακτινοβολία. Παράλληλα με το επιστημονικό και διδακτικό έργο, και αξεχώριστο στη βιοτή του, είναι το μελοποιητικό και καλλιτεχνικό έργο του. Ο Γρηγόριος Θ. Στάθης είναι μελοποιός με μεγάλο συνθετικό έργο και εξηγητής της προ του 1814 σημειογραφίας. Ως καλλιτέχνης είναι ‘μαΐστωρ της Ψαλτικής τέχνης’, δηλαδὴ διδάσκαλος και χοράρχης του περιφήμου Χορού Ψαλτών “Οι Μαΐστορες της Ψαλτικής τέχνης”, που ίδρυσε το 1983. Και πρώτιστα είναι ποιητής, με τριάντα συλλογές και μεγάλα πολύστιχα έργα (εκδεδομένα: «Οι αλύτρωτοι», δράμα πεντάπραχτο σε 3.612 15συλλάθους (1965), ο «Ερωτικός Λόγος» (τρεις συλλογές, 2001), οι «Αγιορειτικές Εννεάδες» και «οι Μπαλάντες του Φυλακισμένου» (2001), κ. ἀ.) Δίδαξε βυζαντινή σημειογραφία και ελληνική ψαλτική για πρώτη φορά στην Τιφλίδα της Γεωργίας τον φεβρουάριο του 2001 και 2002, και ένα δεκαήμερο ταχύρρυθμο σεμινάριο ψαλτικής τέχνης γιὰ τους φάλτες του Πατριαρχείου Αντιοχείας (Αύγουστος 1998). Με την αποφασιστική συμβολή του και την ηλεκτρονική χάραξη των σημαδίων (Stathis Series), βασισμένη στην διαχρονική χειρόγραφη μορφή τους, επιτεύχθηκε η παγκόσμια κωδικοποίηση (4 Ιουλίου 1997) απ' τον Διεθνή οργανισμό κωδικοποίησεως (ISO), μέσω του ελληνικού οργανισμού τυποποιήσεως (Ε.Ο.Τ.), όλων των σημαδίων (246 συνολικά) της Ψαλτικής τέχνης, απ' την πρωτοφανέρωσή τους τον 100 αιώνα, ως απότοκα του Ελληνικού αλφαριθμού, μέχρι σήμερα. Καθιέρωσε (2000) τον θεσμό της ανά τριετία πραγματοποιήσεως στην Αθήνα Διεθνούς Συνέδριου με θέμα «Θεωρία και Πράξη της Ψαλτικής τέχνης». Πραγματοποιήθηκαν το Α' πανελλήνιο (2000) και τα Β', Γ', Δ', Ε' διεθνή συνέδρια (2003, 2006, 2009, 2012), με έκδοση των Πρακτικών τους. Είναι μέλος και εταίρος επιτροπών, εταιρειών, Συλλόγων και οργανισμών και είναι ιδρυτής της αστικής μη-κερδοσκοπικής εταιρείας «Ανατολής το Περιήχημα» (1998). Έχει τιμηθεί με ἐπαινο και βραβείο της

Εκκλησίας της Ελλάδος (1971), βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών (1976), χρυσό σταυρό του παρασήμου του Αποστόλου Παύλου της Εκκλησίας της Ελλάδος (2006), μετάλλια του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων, του Αγίου Όρους, της ιεράς μονής Πάτμου, των Μετεώρων, κ. ά. Αναγορεύτηκε Έπιτιμος Διδάκτωρ (*Doctor Honoris Causa*) απ' τήν μουσική Ακαδημία “Gheorghe Dima” τής πόλεως Κλούζ-Ναπόκα τής ρουμανίας (31 Ιουλίου 2012). Ομιλεί και γράφει ιταλικά, αγγλικά, γαλλικά, και γνωρίζει γερμανικά και ισπανικά. Η αυτοβιογραφία του, ένα γλαφυρό κείμενο εθδομήντα σελίδων, στον τόμο “Τιμή προς τον διδάσκαλον – Έκφραση αγάπης στο πρόσωπο του καθηγητού Γρηγορίου Θ. Στάθη”, Αθήνα 2001, με τον οποίο οι μαθητές του διδάκτορες και το Πανεπιστήμιο Αθηνών τον τίμησαν την 10η Δεκεμβρίου 2001, ξετυλίγει όλες τις πτυχές του και αποκαλύπτει πολλά άδηλα και κρύφια του, που δεν χωρούν εδώ.

**Η διακοσιοστή επέτειος της μουσικής μεταρρύθμισης,
ως έναυσμα για την επαναδιατύπωση της Θεωρίας
της Ψαλτικής τέχνης**

Χάρης Συμεωνίδης

aigli.mail@gmail.com

Η εισήγηση θα ξεκινήσει με μια συνοπτική παρουσίαση της ιστορικής εξέλιξης της θεωρίας της ψαλτικής τέχνης από τις "προθεωρίες" των παπαδικών, ως τη μεταρρύθμιση των τριών δασκάλων και την περί αυτήν "περιρρέουσα" μουσική πραγματικότητα. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστεί μια σειρά παραδειγμάτων από "δεινές" μουσικές θέσεις, οι οποίες είναι πολύ δύσκολο (έως αδύνατον) να εξηγηθούν επαρκώς με τη θεωρία της νέας μεθόδου. Επιπλέον, θα παρουσιαστούν παραδείγματα διαφορετικής προσέγγισης των εξηγητών στο ίδιο μάθημα, σε θέματα διαστημάτων και διάρκειας μουσικών φράσεων (συντομότερη ή αργότερη εξήγηση της ίδιας μουσικής θέσης). Κατόπιν, θα παρουσιαστούν πιθανές "λύσεις" των προβλημάτων που διαπιστώθηκαν, βασισμένες είτε σε προ των τριών θεωρητικές πραγματείες, είτε σε διαφορετική προσέγγιση της θεωρίας της νέας μεθόδου (ειδικά με την τροπή που πήρε, μετά τις εργασίες της Επιτροπής του 1881 – 88). Ως υποστηρικτικές των προσεγγίσεων που θα γίνουν, θα παρουσιαστούν και φασματογραφημένες ηχογραφήσεις, κυρίως πατριαρχικών ψαλτών του 20ού αιώνα. Εν κατακλείδι, θα τεθεί ως ερώτημα, ο τίτλος της παρούσας εισήγησης, δεδομένων των ευρημάτων και των διαπιστώσεων της σύγχρονης ψαλτικής επιστήμης.

* Γεννήθηκε το 1963 στην Αθήνα, έζησε και εργάστηκε από το 1973 και για 37 έτη στην Θεσσαλονίκη, τώρα κατοικεί στην Αθήνα και εργάζεται στο Πειραματικό Μουσικό Γυμνάσιο Λύκειο Παλλήνης, ενώ από τον Φεβρουάριο του 2011 είναι Πρωτοψάλτης του Ι. Ν. Αγίων Αναργύρων Αμαρουσίου. Κατέχει δίπλωμα Μουσικοδιδασκάλου Βυζαντινής Μουσικής (1995, Αρ. Ιωαννίδης - Δημ. Σουρλαντζής), καθώς και δίπλωμα κλασικής κιθάρας (1989, Κ. Κοτσιώλης) και πτυχία Αντίστιχης και Αρμονίας, Διετέλεσε από το 1991 πρωτοψάλτης και χοράρχης σε ιερούς Ναούς της Θεσσαλονίκης (Μονή Βλατάδων, Προφήτης Ηλίας), ενώ παράλληλα εντρύφησε στο γνήσιο Αγιορείτικο Ύφος, με συχνές επισκέψεις στο Άγιο Όρος, όπου συνέψαλλε σε πάμπολλες αγρυπνίες δίπλα σε μεγάλους Αγιορείτες Ψάλτες όπως Δανιηλαίους, Θωμάδες, Σπυριδωναίους και Καρτσωναίους. Επίσης, σε συχνές επισκέψεις του στην Κωνσταντινούπολη έψαλε δίπλα στον Άρχοντα Πρωτοψάλτη Λεωνίδα Αστέρη, αλλά και ως πρωτοψάλτης σε πολλούς ναούς της Πόλης. Έχει συμπράξει επί σκηνής με καταξιωμένους καλλιτέχνες όπως η Ξανθίππη Καραθανάση, ο Μανώλης Ρασούλης, ο Σόλων Λέκκας, ο Ross Daly κ.ά. Μέχρι το 1991 υπήρξε σολίστ κλασικής κιθάρας με πολλά σόλο ρεσιτάλ. Από το 1991 ως το 2006 ήταν υπεύθυνος σπουδών στο Ωδείο «Γαλαξίας» Θεσσαλονίκης, όπου δίδαξε αρχικά κιθάρα και ανώτερα θεωρητικά και κατόπιν βυζαντινή και παραδοσιακή μουσική, θεωρητικά παραδοσιακής μουσικής, βυζαντινή χορωδία, δημοτικό τραγούδι και ταμπουρά. Από το 2001 ως το 2004 ήταν διοργανωτής και καλλιτεχνικός διευθυντής του ετήσιου φεστιβάλ «Μικρές Μουσικές Πατρίδες» για την προβολή της Παραδοσιακής μουσικής, σε συνεργασία με το Υπουργείο Πολιτισμού. Ακόμα, συνεργάστηκε με το Υπ.Πο. για την καλλιτεχνική διεύθυνση μεγάλων γεγονότων Πολιτισμού στο Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης και στο Βασιλικό Θέατρο. Το 2000 δημιουργεί και διευθύνει την ιστορική Μουσική Σκηνή Παραδοσιακής μουσικής της Θεσσαλονίκης «Μπαμ Τερλελέ», ενώ από το 2005 ως το 2009 είχε την καλλιτεχνική διεύθυνση του ιστορικού χώρου της Θεσσαλονίκης «Αίγλη – Γενί Χαμάμ». Από το 2009 ασχολείται συστηματικά με τη μουσικολογική και τεχνολογική έρευνα στο χώρο της εκκλησιαστικής Βυζαντινής μουσικής και παρουσιάζει τη δουλειά του σε συνέδρια και περιοδικά.

**Προτάσεις για μία διεπιστημονική προσέγγιση της καθ' ημάς
μουσικολογίας βάσει προσφάτων τάσεων
στην διεθνή έρευνα των επιστημών περί τον άνθρωπο**

Α γ α μέ μνων Τέντες *

agamemnontentes@gmail.com

Πέρα από το φαινόμενο της περιθωριοποίησης της επιστημονικής έρευνας περί τον άνθρωπο από μία εν κρίσει παγκόσμια κοινότητα, η σημερινή βυζαντινή μουσικολογία ως ακαδημαϊκός κλάδος χαρακτηρίζεται κατά μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας της από μία απομόνωση από τους άλλους ερευνητικούς κλάδους, μουσικολογικούς ή μη, εντός και εκτός συνόρων. Οι λόγοι σίγουρα είναι διάφοροι και περίπλοκοι. Ιστορικά μεν θέτοντας το ζήτημα, μεταξύ άλλων συνετέλεσαν οι παρελθούσες διαμάχες Ελλήνων με ξένους μουσικολόγους για επιψέρους ζητήματα της θεωρίας και πράξεως της βυζαντινής και μετα-βυζαντινής φαλτικής, οι διαφορετικοί τρόποι και ζητήματα στα οποία οι μεν και οι δε επέλεξαν να είναι παραδοσιακοί ή νεωτεριστές, η διαφορετική σχέση τους με την πράξη του αντικειμένου τους· μία κατ' ουσίαν φαλτική τέχνη, και η στήριξή τους σε διαφορετικές βιβλιογραφικές αυθεντίες. Από θεωρητικής δε απόψεως, διαφαίνεται ότι η βυζαντινή μουσικολογία – τουλάχιστον ως κλάδος της επιστημονικής βιβλιογραφίας και της διαπροσωπικής προφορικής ομιλίας (συνεδριακής ή και μη θεσμικής) – επιλέγει ακόμα να οριοθετεί τις θεωρίες και μεθοδολογίες της κυρίως βάσει του επιστημονικού της αντικειμένου, δηλαδή της λεγόμενης βυζαντινής μουσικής, και όχι το αντίθετο. Δεν θα ήταν γόνιμο να περιοριστεί κανείς σε μία κατάκριση αυτής της στάσεως, εν τούτοις· η τοποθέτησή της σε ένα ευρύτερο ερευνητικό περιβάλλον ίσως θα επέτρεπε να κατανοηθεί καλύτερα ως φαινόμενο, ενώ σίγουρα θα συντελούσε στο μπόλιασμά της με σύγχρονες επιστημονικές θεωρίες οι οποίες θα μπορούσαν να της δώσουν πιο εξελιγμένα ερευνητικά εργαλεία από αυτά τα οποία τώρα διαθέτει, εργαλεία κατάλληλα για να κατανοήσει αφ' ενός την θέση της σε έναν ευρύτερο κόσμο, στον οποίο υπάρχουν ακόμα μελετητές οι οποίοι ασχολούνται με την μουσική την οποία εμείς ψάλλουμε στην εκκλησία (εδώ συμπεριλαμβάνονται και οι εξαιρέσεις Ελλήνων ερευνητών οι οποίοι συστοιχίζονται με ένα διεπιστημονικό τρόπο θεωρήσεως των σχετικών πραγμάτων), αφ' ετέρου να βελτιώσει την ίδια την θεωρία και την μεθοδολογία της έρευνας προς εμπλουτισμό της ίδιας της παρ' ημίν εκκλησιαστικής μουσικής.

* Ο Αγαμέμνων Τέντες είναι διδάκτορας μουσικολογίας του Πανεπιστημίου Κοπεγχάγης (2009) με κατευθύνσεις την ιστορική μουσικολογία, την θεωρία της επιστημονικής έρευνας, και την θεωρία της Νέας Μεθόδου της Εκκλησιαστικής Μουσικής. Έχει παραδώσει διαλέξεις ως εξωτερικός ομιλητής σε πανεπιστημιακά μαθήματα επί σχετικών θεμάτων, έχει συμμετάσχει σε μουσικολογικά συνέδρια με επιστημονικές ανακοινώσεις του στην Ελλάδα και το εξωτερικό, και έχει διευθύνει την οργάνωση, καταγραφή και ψηφιοποίηση του μεταβυζαντινού μουσικού αρχείου Νηλέως Καμαράδου στην Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος «Λίλιαν Βουδούρη» στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών (2005 - 2006). Στο ενεργητικό του συμπεριλαμβάνεται επίσης συμμετοχή στο ερευνητικό Εθνομουσικολογικό Πρόγραμμα «Θράκη» του Συλλόγου «Φίλοι της Μουσικής» (2000 - 2001), συμμετοχή στην Ελληνική Βυζαντινή Χορωδία του Λυκούργου Αγγελόπουλου ως ψάλτης, εργασία ως δεξιός ψάλτης σε ιερούς ναούς, διδακτικό έργο στον τομέα της βυζαντινής και ελληνικής παραδοσιακής μουσικής σε δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς καθώς και σε εκκλησιαστικά κατηχητικά και ιδιαίτερα μαθήματα. Τα έτη 2012 - 2013 ήταν μέλος της Ερευνητικής Ομάδας Παλαιογραφίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης της Μαρίας Αλεξάνδρου, ενώ, από το 2002, είναι αντεπιστέλλον μέλος του Κέντρου Βυζαντινών Σπουδών Ιασίου (C.S.B.I.).

Απόψεις σχετικά με τη μουσική και τη λατρεία στον πρώιμο Χριστιανισμό

π. Μάριος Τεπελέα *

mariustepela@yahoo.com

Δεν έχουμε χειρόγραφα με σημειογραφία σχετικά με τη μουσική στην πρώιμη Χριστιανική περίοδο. Άλλα έχουμε, παρόλα αυτά, λογοτεχνικές αναφορές στην πίστη και στη μουσική στην αρχαιότητα. Υπάρχει ένα απόσπασμα από ένα πάπυρο που ονομάζεται Πάπυρος της Οξυρρύγχου 1786, από τον 3^ο αι., το οποίο περιλαμβάνει ένα θραύσμα από ένα Τριαδικό ύμνο από την Αίγυπτο, το οποίο έχει διασωθεί ως τις μέρες μας. Το ελληνικό κείμενο έχει περιστοιχίζεται από γράμματα, τα οποία εμφανίζονται σαν ένα είδος μουσικής σημειογραφίας, ικανά να αποκρυπτογραφηθούν με τη συμβολή άλλων πραγματειών της εποχής του. Όσο πολύτιμο κι αν είναι, δεν γνωρίζουμε αν αυτός ο ύμνος είναι αντιπροσωπευτικός της μουσικής εκείνης της περιόδου. Οι χριστιανοί συγγραφείς της αρχαιότητας αποδοκιμάζουν στην πλειοψηφία τους την παγανιστική μουσική επίδειξη, εστιάζοντας στα μουσικά όργανα. Από την άλλη μεριά, ήταν πολύ συνηθισμένη στην πρώτη Εκκλησία η μουσική της συναγωγής, που συμπεριλάμβανε τη απόδοση των Ψαλμών. Η πλειοψηφία των Πατέρων της Εκκλησίας δέχτηκαν τη μουσική σαν ελεύθερη τέχνη, μουσική που ήταν πολύ μακριά από την μουσική της παγανιστικής λατρείας. Υπάρχουν αναφορές στους Χριστιανούς συγγραφείς, που περιγράφουν την Χριστιανική μουσική, προαναγγέλλοντας την Ψαλτική τέχνη.

* Ο π. Μάριος Τεπελέα γεννήθηκε το 1971, στην Οράντεα της Ρουμανίας. Αποφοίτησε από το Τμήμα Ορθοδόξου Θεολογίας του Πανεπιστήμου της Οράντεα το 1995. Διδάσκει Ιστορία του Χριστιανισμού στο Πανεπιστήμιο της Οράντεα, στη Σχολή της Ορθόδοξης Θεολογίας, και από το 2009 είναι τακτικός καθηγητής του Ιδρύματος. Έλαβε το Διδακτορικό του το 2003, με θέμα διατριβής «Ο Λόγος περί Θεοτόκου τους τρεις πρώτους αιώνες. Η Παναγία στην παράδοση της Πρώτης Εκκλησίας». Είναι συγγραφέας 12 βιβλίων από το 2004 και πάνω από 65 άρθρων. Τομέας της έρευνας του είναι η πρωτοχριστιανική Εκκλησία και οι σχέσεις μεταξύ Παγανιστών και Χριστιανών στην αρχαιότητα και στα χρόνια του Χριστιανισμού, στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία.

Διαπολιτισμικές σχέσεις των ψαλτών της Κωνσταντινούπολης κατά την Μεταβυζαντινή περίοδο

Αχιλλέας - Απόστολος Τίγκας*

atigkas@gmail.com

Μία επισκόπηση μέσα από ιστορικές πηγές και μουσικά κείμενα των στοιχείων εκείνων που αποδεικνύουν σαφή επιρροή σε συνθέσεις ορισμένων ψαλτών της Πόλης από τον Οθωμανικό πολιτισμό. Από τις συνθέσεις κοσμικής μουσικής του Πατριάρχη Θεοφάνη Καρύκη έως την Μεταρρύθμιση των Τριών Διδασκάλων και τον τρόπο με τον οποίο αυτή έδρασε ως δίοδος επικοινωνίας προς μουσικές κουλτούρες άλλων εθνικών ομάδων της Κωνσταντινούπολης.

* Ο Αχιλλέας - Απόστολος Τίγκας γεννήθηκε στο Βόλο το 1984. Από πολύ μικρή ηλικία ξεκίνησε σπουδές στην κλασική ευρωπαϊκή και στη βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική. Είναι πτυχιούχος Βυζαντινής μουσικής του Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης. Είναι απόφοιτος του τμήματος Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, κατεύθυνση παραδοσιακής μουσικής. Μεταπτυχιακές σπουδές στην πραγματοποίησε στο Istanbul Technical University, τμήμα Μ.Ι.Α.Μ. (Κέντρο Ανώτερων Σπουδών Μουσικής). Από την άνοιξη του 2014 είναι υποψήφιος διδάκτωρ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, τμήμα Μουσικών σπουδών, τομέας Βυζαντινής μουσικολογίας.

Συναισθήματα και αρετές στη Βυζαντινή Μουσική. Η διερεύνηση της συνάφειας ή και της αλληλοσυμπλήρωσης με την Θετική Ψυχολογία. Η επίδραση στην καθημερινότητα του ανθρώπου

Αριάδνη Τσαλούχη*

ariadtsa@gmail.com

Η εισήγηση αναφέρεται στο ρόλο που μπορεί να ασκήσει η Βυζαντινή Μουσική και συγκεκριμένα οι ήχοι της Βυζαντινής μουσικής στην ευζωία των ανθρώπων χρησιμοποιώντας ως θεωρητικό πλαίσιο αυτό της Θετικής Ψυχολογίας, ενός νέου κλάδου της Ψυχολογίας που στόχο έχει όχι να αναπτύξει παρεμβάσεις που ανακουφίζουν από την μιζέρια όπως γίνεται στην ψυχοθεραπεία, αλλά να αναπτύξει παρεμβάσεις που προάγουν την ευζωία και τις δυνατές συνθήκες της ζωής. Είναι άλλο πράγμα να χτίζεις ικανότητες για να καταπολεμήσεις την κατάθλιψη, το άγχος και το θυμό και άλλο να χτίζεις ικανότητες (ελπίδα, αισιοδοξία) που θα σε βοηθήσουν να έχεις καλύτερες σχέσεις, περισσότερο νόημα στη ζωή, περισσότερη δέσμευση, περισσότερα θετικά συναισθήματα. Παρουσιάζεται η ευζωία από την πλευρά της Θετικής Ψυχολογίας ενώ αναλύονται οι στόχοι και η φιλοσοφία της Θετικής Ψυχολογίας καθώς και οι επιδράσεις σε διάφορους τομείς της ζωής μας (εκπαίδευση, υγεία, εργασία, διαπολιτισμικότητα, μητρότητα). Επιπλέον, περιγράφεται ο ρόλος της Βυζαντινής μουσικής στην ψυχική και πνευματική υγεία των ανθρώπων μέσω των συναισθηματικών συνιστωσών της ευζωίας από την οπτική γωνία της Θετικής Ψυχολογίας. Ειδικότερα παρουσιάζεται ο ρόλος και η σημασία των συναισθημάτων στη ζωή του ανθρώπου ενώ αναφέρονται τα συναισθήματα που απορρέουν από τη Βυζαντινή Μουσική σύμφωνα με τους πατέρες της εκκλησίας δίνοντας έμφαση στα θετικά συναισθήματα. Τέλος, προτείνεται ποιοτική έρευνα της Θετικής επίδρασης της Βυζαντινής μουσικής στους ανθρώπους χρησιμοποιώντας ως θεωρητικό πλαίσιο και μεθοδολογία τη Θετική Ψυχολογία με στόχο τη χρήση της Βυζαντινής Μουσικής σε παρεμβάσεις που έχουν σκοπό την ανάπτυξη των θετικών χαρακτηριστικών του ανθρώπου και έτσι την προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη.

* Η Αριάδνη Τσαλούχου σπούδασε Συμβουλευτική και Επαγγελματικό Προσανατολισμό και Ψυχολογία στο Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Είναι υποψήφια διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έχει επιμορφωθεί στην Πολυπολιτισμική Συμβουλευτική από τον Εθνικό Οργανισμό Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού. Είναι επιστημονικά υπεύθυνη για το Κέντρο Υποστήριξης Απασχόλησης του Δήμου Βόλου το οποίο υποστηρίζει ανέργους, γονείς, μαθητές, ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, άτομα με ειδικές ανάγκες με τη χρήση ψυχομετρικών εργαλείων και τεχνικών συμβουλευτικής από το 2005 με στόχο την επαγγελματική ανάπτυξη και τον επαγγελματικό προσανατολισμό. Έχει δουλέψει επίσης σε ιδιωτικές επιχειρήσεις στα τμήματα Διαχείρισης Ανθρωπίνου Δυναμικού και σε δημόσια σχολεία της Ελλάδος και της Κύπρου. Έχει πρόσφατη έρευνα α. στη διαχείριση άγχους, β. στη διαχείριση της διαφορετικότητας, γ. στη συμβουλευτική και τον επαγγελματικό προσανατολισμό ανέργων, δ. σε άτομα με ειδικές ανάγκες, ε. στη διαχείριση δια βίου σταδιοδρομίας. Είναι μέλος της Ελληνικής εταιρίας Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού της Ελληνικής Εταιρείας Θετικής Ψυχολογίας. Κάνει μαθήματα Βυζαντινής Μουσικής τα δύο τελευταία χρόνια, είναι μέλος του Τομέα Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου και μέλος της Ορχήστρας Κιθαριστών Βόλου "Sempre Viva & Sempre Viva Junior". Έχει κερδίσει υποτροφία του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (Ι.Κ.Υ.) ως φοιτήτρια τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στο Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών για άριστη επίδοση.

‘Ηχος και μνήμη του Χώρου: Ηχοτοπία των Μοναστηριών των νησιών του Ρωσικού Βορρά

Ειρήνη Τσουντίνοβα *

irinachud@gmail.com

Η εισήγηση ασχολείται με το ερευνητικό πρόγραμμα των ηχοτοπίων των μοναστηριών των νησιών του Ρωσικού Βορρά, σε σχέση με την συνάφεια της ψαλτικής τέχνης και της ηχητικής οικολογίας. Το ηχητικό προφίλ της μοναστικής ζωής, είναι μέρος της Ορθόδοξης Εκκλησιαστικής παράδοσης. Ένα Ορθόδοξο μοναστήρι είναι μια «ηχητική εικόνα», και η ακουστική του εικόνα δομείται αναλόγως, με πλήρη συνέργεια της φύσης και της δημιουργικής δραστηριότητας του ανθρώπου, η οποία αποτελείται από ένα ισορροπημένο μείγμα φυσικών ήχων και ήχων δημιουργημένων από τον άνθρωπο. Εκτός των φωνών και των μουσικών εργαλείων που συνεχώς ακούγονται στον ναό -ένα ολοκληρωμένο μουσικό μέρος του εκκλησιαστικού τελετουργικού- η καθημερινή κανονική ζωή σε ένα μοναστήρι, η ενότητα του λειτουργικού και καθημερινού τυπικού, περιλαμβάνει επίσης και τους ήχους των σημάντρων και των καμπανών. Αυτοί οι ήχοι, αποτελώντας ένα δημιουργικό αποτέλεσμα πολλών αιώνων μοναστικής πολιτισμικής πρακτικής, ενσωματώνονται στους φυσικούς ήχους του περιβάλλοντος μέσα και έξω από το μοναστήρι, στην ακουστική των ναών και των εσωτερικών χώρων των μοναστηριών, και δημιουργούν έτσι ένα ολοκληρωμένο ηχοτοπίο. Η επιλογή του τόπου για ένα μοναστήρι δεν υπήρξε ποτέ αυθαίρετη. Η αρχιτεκτονική εικόνα ενός μοναστηριού, είναι πάντοτε ένα πάντρεμα χειροποίητων και φυσικών χώρων· αυτή η εικόνα έχει συχνά θεαθεί ως όραμα από τον θεμελιωτή του, και κατόπιν υλοποιήθηκε από τους κτίστες σε μία συγκεκριμένη τοποθεσία. Τα αρχαία μοναστήρια των νησιών της Βόρειας Ρωσίας -του Solovetsky και του Valaam- είναι εξαιρετικά ενδιαφέροντα για την ακουστική τους εικόνα. Η έρευνα στα ηχοτοπία αυτών των ιερών τόπων, ως ιστορικών και γεωγραφικών φαινόμενων θα διεξαχθεί στις ακόλουθες κατευθύνσεις: Η μουσική πρακτική σε συνάφεια με τους τρόπους και τους τόπους του μοναστικού χώρου. Η ψαλτική και τα ηχητικά εργαλεία στο ηχητικό σύστημα ενός μοναστηριού. Η ψαλτική και η αρχιτεκτονική του φωτός. Η διατήρηση της δυναμικής της σιωπής και της έντασης στα μοναστηριακά ηχοτοπία. Υδάτινοι δρόμοι και υδάτινοι τόποι στα μοναστηριακά ηχοτοπία.

* Η Ιρίνα Τσουντίνοβα, αποφοίτησε από το κρατικό Ωδείο Ρίμσκι Κόρσακωφ της Αγίας Πετρούπολης ως συνδέτης. Έκανε την διδακτορική της διατριβή πάνω στο θέμα «Ο Εκκλησιαστικός Μουσικός πολιτισμός της Αγίας Πετρούπολης». Σήμερα η Ιρίνα Τσουντίνοβα είναι ανώτερη ερευνήτρια στο Ρωσικό Ινστιτούτο Ιστορίας της Τέχνης. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα είναι η μουσική στην εκκλησιαστική νομοθεσία, οι Ελληνο-Σλαβικοί δεσμοί στην μουσική των μοναστηριών, η ακρόαση και η δημιουργία ήχου στην Ορθόδοξη ασκητική. Έχει συγγράψει δύο μελέτες: «Η εποχή της Αφωνίας: Η μουσική στους Μοναστηριακό κανόνες», (2004), και «Άσμα, Καμπάνες και Τελετουργικό: Η τοπογραφία του εκκλησιαστικού μουσικού πολιτισμού στην Αγία Πετρούπολη» (1994), και πάνω από 50 άρθρα. Είναι επικεφαλής του προγράμματος «Η τέχνη της Ορθόδοξης Εκκλησίας» (του Ρωσικού Ινστιτούτου Ιστορίας και Τέχνης). Έλαβε μέρος σε πολλά διεθνή επιστημονικά συνέδρια (Ρωσία, Ελλάδα, Αγγλία, Η.Π.Α., Ουγγαρία, Βουλγαρία, Λευκορωσία).

Ψαλτικές χορωδίες και σύστημα θρησκευτικής εκπαίδευσης στις Ρωσικές στρατιωτικές σχολές: μαθήματα από το παρελθόν

Σ β ε τ λ á ν α Φ ι λ α ρ é τ ο β α *

filaretovas@mail.ru

Η εκπαίδευση των δοκίμων αξιωματικών στην Αυτοκρατορική Ρωσία γίνονταν σε οικοτροφεία. Δεκτοί γίνονταν ευγενείς ηλικίας 10 ως 17 ετών. Βασικό στόχο είχαν να προετοιμάσουν για τη στρατιωτική θητεία. Για μεγάλο χρονικό διάστημα στη Ρωσική Αυτοκρατορία λειτούργησαν 31 οικοτροφεία δοκίμων, το πρώτο από το οποίο άνοιξε το 1732. Σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών του μέσου 19^ο αιώνα, οι δόκιμοι διδάσκονταν δώδεκα αντικείμενα: θεολογία, ρωσική γλώσσα (στην εκκλησιαστική σλαβονική και την καθομιλούμενη), γαλλική και γερμανική γλώσσα, μαθηματικά κτλ. Τα μαθήματα μουσικής («τραγούδι» και «μουσική») ήταν απαραίτητα, αλλά θεωρούνταν εκτός προγράμματος. Το χορωδιακό τραγούδι ξεκινούσε στην πρώτη τάξη, και η ψαλτική στην τρίτη. Κάθε σώμα δόκιμων είχε μια εκκλησιαστική χορωδία, της οποίας κύριο καθήκον ήταν η συμμετοχή στις καθημερινές ακολουθίες, τις μεγάλες εορτές και τις εκδηλώσεις του Ρωσικού αυτοκρατορικού οίκου. Η εξάσκηση των χορωδών ήταν τουλάχιστον δύο ώρες την εβδομάδα, πλέον μισή ώρα πριν την κάθε ακολουθία και μία ή δύο ώρες επιπρόσθετα για τις ακολουθίες των μεγάλων εορτών. Το ρεπερτόριο των δοκίμων χορωδιών στην εκκλησία αποτελείτο από τρία μέρη: τακτική εκκλησιαστική ψαλμωδία (ρωσικά "Ομπιχόντ"), εκκλησιαστική και κοσμική μουσική. Η τακτική ψαλμωδία είχε προτεραιότητα στην καθημερινή πρακτική των μαθητών, αλλά είναι γνωστό ότι ανάλογη προσοχή δίνονταν στις θρησκευτικές συνθέσεις των A. Arkhangelsky, D. Bortniansky, A. Kastalsky, G. Lomakin κ.α.. Στο ρεπερτόριο της κοσμικής μουσικής των χορωδιών περιλαμβάνονταν δημοτικά τραγούδια και χορωδιακά αποσπάσματα από όπερες των M. Glinka, A. Dargomyzhsky, P. Tchaikovsky κ.α. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 άρχισε αναγέννηση των στρατιωτικών σχολών στη Ρωσία, των οποίων οι αριθμός έχει ήδη ξεπεράσει τις εκατό. Οι ευέλπιδες μαθαίνουν τις βασικές αρχές του Ορθόδοξου πολιτισμού, επισκέπτονται ναούς, διαβάζουν προσευχές. Υπάρχει η ελπίδα ότι θα εμφανιστούν σύντομα και εκκλησιαστικές χορωδίες, όπως και πριν, και θα αποτελέσουν αναπόσπαστο μέρος της μουσικής και της πνευματικής και αισθητικής εκπαίδευσης των δοκίμων.

* Διδάκτωρ, μουσικολόγος, ερευνήτρια, συγγραφέας πολλών βιβλίων για τη μουσική εκπαίδευση στις στρατιωτικές σχολές της αυτοκρατορικής Ρωσίας. Διδακτορική διατριβή: «Η Μουσική στην καθημερινή ζωή των στρατιωτικών σχολών της Ρωσίας: Με βάση το αρχειακό υλικό των ετών 1830 – 1917».

Η τέχνη του ψάλλειν και τα ζητήματα τεχνικής της φωνής

Δημοσθένης Φιστούρης*

defist@otenet.gr

Η βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική, ως ένας από τους μακροβιότερους μουσικούς πολιτισμούς με διάρκεια πάνω από μια χιλιετία, διακρίνεται για την μονοφωνική της μελοποιία, όπου η ερμηνεία των μουσικών κειμένων στηρίζεται στη ζώσα παράδοση που μεταλαμπαδεύεται από γενιά σε γενιά. Η ψαλτική αυτή τέχνη –της οποίας η διδασκαλία φέρει στοιχεία από τη «φωνασκία» των αρχαίων Ελλήνων– υπαγορεύει υψηλές απαιτήσεις άσματος. Συνεπώς, η γνώση του φωνητικού οργάνου και η τεχνική της φωνής θα πρέπει να αποτελεί υψίστης σημασίας μέλημα για το σύγχρονο ψαλτικό κόσμο. Παράλληλα ο ιεροψάλτης καλείται να αντιμετωπίζει προκλήσεις και να αποφεύγει παρεκκλίσεις, όπως μιμήσεις και ενίστε παραμορφώσεις του προσωπικού του φωνητικού οργάνου, στην προσπάθεια απόδοσης της χροιάς της φωνής και του τρόπου φώνησης διαφόρων επιφανών ιεροψαλτών. Στο διάβα αυτής της πορείας, ενίστε παρατηρούνται ενέργειες περιστασιακής παρακολούθησης μαθημάτων σε καθηγητές φωνητικής, είτε στα πλαίσια μιας επιμόρφωσης ή όταν προκύπτουν προβλήματα υγείας της φωνής. Ωστόσο και στις δυο περιπτώσεις, συνήθως υποβόσκει μια αμφιβολία ή ένας δισταγμός σχετικά με το ευκταίο φωνητικό αποτέλεσμα του ορθώς ψάλλειν ως προς τα πρότυπα της εκκλησιαστικής παράδοσης. Με ποιους τρόπους όλα τα παραπάνω ζητήματα συνδυάζονται, πού συμβαδίζουν και σε ποια σημεία αντίκεινται μεταξύ τους; Ποια θα πρέπει να είναι η φροντίδα, η μέριμνα και η σχετική αγωγή-φωνασκία ενός ερμηνευτή του βυζαντινού άσματος; Πώς ένας νέος ιεροψάλτης θα καλλιεργήσει το φυσικό τάλαντο της «καλλιφωνίας» και θα δώσει το δικό του ερμηνευτικό στίγμα στα πλαίσια της ψαλτικής παράδοσης; Ο σκοπός της παρούσης εισήγησης είναι να θέσει ορισμένα ζητήματα ερμηνευτικού προβληματισμού και να υποβάλλει ορισμένες προτάσεις-υποδείξεις που αφενός στηρίζονται στη βιωματική εμπειρία της ψαλτικής παράδοσης και αφετέρου τεκμηριώνονται από την επιστημονική γνώση και την κλασική φωνητική παιδεία.

* Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Ως μαθητής της Μεγάλης του Γένους Σχολής, και ως πρώτος κανονάρχης στον Πάνσεπτο Πατριαρχικό Ναό, σπούδασε Βυζαντινή μουσική δίπλα στον άρχοντα πρωτοψάλτη της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας Βασίλειο Νικολαΐδη. Στην Αθήνα, μαθήτευσε δίπλα στον άρχοντα πρωτοψάλτη της Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής της Αρχιεπισκοπής Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντίνου Μαφίδη και στον άρχοντα Β' Δομέστικο της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας Δημοσθένη Παϊκόπουλο. Είναι πτυχιούχος της σχολής Μεταλλειολόγων Μηχανικών – Μεταλλουργών του Ε.Μ.Π. και διδάκτωρ μουσικολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έχει δίπλωμα Βυζαντινής Μουσικής, Κλασικού τραγουδιού, καθώς και πτυχίο Φουγκας. Ως υπότροφος του Ιδρύματος “Αλέξανδρος Ωνάσης”, σπούδασε στην Ιταλία με επιφανείς δασκάλους και λυρικούς τραγουδιστές. Έχει συνεργαστεί ως σολίστ με την Εθνική Λυρική Σκηνή, το Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, με Ιταλικά δημοτικά θέατρα κ.α. Έχει δώσει ατομικά ρεσιτάλ και έχει συμμετάσχει ως σολίστ σε πολλές συναυλίες. Είναι καθηγητής Μονωδίας, Βυζαντινής μουσικής, και θεωρητικών σε αδεία και ανώτερες δραματικές σχολές. Παράλληλα έχει συμμετάσχει σε διεθνή μουσικολογικά συνέδρια. Έχει συνθέσει μουσική για το θέατρο “Η Πρόβα”, αποσπώντας ευμενείς κριτικές. Από το 2014, είναι παραγωγός της εκπομπής «Μορφές και κείμενα της ψαλτικής παράδοσης» στο ραδιόφωνο της Πειραιϊκής εκκλησίας.

Παλαιοί Δωδεκανήσιοι Εκκλησιαστικοί Μουσικοί

Γεώργιος Χατζηθεοδώρου *

maistwr@gmail.com

Η εισήγηση θα επικεντρωθεί αποκλειστικά σε μελουργούς, ψάλτες και θεωρητικούς της εκκλησιαστικής μας μουσικής, από των παλαιών χρόνων έως και τον 19^ο αιώνα, που κατάγονται ή έδρασαν στο δωδεκανησιακό χώρο και μας παρέδωσαν επώνυμο έργο. Για τους εκκλησιαστικούς μουσικούς του δωδεκανησιακού χώρου οι γνώσεις μας είναι ελάχιστες. Από τη μέχρι σήμερα έρευνα στους μουσικούς χειρόγραφους κώδικες και την έντυπη παράδοση διαπιστώνεται ότι σε σχέση με άλλους τόπους του ελλαδικού χώρου, η συμμετοχή των Δωδεκανησίων στο σύνολο της μουσικής δημιουργίας μπορεί να είναι μικρή σε αριθμούς αναφοράς, αλλά όμως είναι σημαντικότατη ως προς την ποιότητά της. Από την παραπάνω διαπίστωση γεννάται εύλογο ερώτημα εάν και κατά πόσο υπήρξε άνθιση της βυζαντινής μουσικής και στο δωδεκανησιακό χώρο, αντίστοιχη με εκείνη της Κρήτης και της Κύπρου. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειώσω ότι δεν αναφέρεται πουθενά δωδεκανησιακό μουσικό-ψαλτικό ιδίωμα, σε αντίθεση με άλλες περιοχές, όπου συναντούμε ύφος αγιοσοφίτικο, πολίτικο, αγιορείτικο, αθηναϊκό, επτανησιακό κ.α. Αν όμως λάβουμε υπ' όψη μας τη μεταγενέστερη, ακόμα και τη σημερινή υψηλή προφορική ψαλτική παράδοση που υπάρχει στα νησιά μας, ίσως έχομε την απάντηση. Κατά τη γνώμη μου, υπήρξε από παλιά αντίστοιχη άνθιση της εκκλησιαστικής μουσικής και στο δωδεκανησιακό χώρο, πλην δεν διαμορφώθηκε ξεχωριστό ύφος: πιθανά γιατί λόγω της μεγάλης προσκόλλησης των νησιών μας στο ψαλτικό ύφος της Κωνσταντινούπολης και της Σμύρνης. Αυτό πιθανώς να είναι και η αφορμή που η μουσικολογική έρευνα δεν έχει συναντήσει, τουλάχιστον μέχρι σήμερα, γραπτή αναφορά για ιδιαίτερο δωδεκανησιακό ψαλτικό ύφος, αν και στην ουσία, όπως εγώ διακρίνω, υπάρχει.

* Γεννήθηκε στην Αθήνα στις 28.10.1940 αλλά μεγάλωσε στην Κάλυμνο. Έλαβε πτυχίο Ιεροψάλτου, δίπλωμα Μουσικοδιδασκάλου και Φούγκας. Διορίστηκε ως καθηγητής μουσικής στην Μέση Εκπαίδευση, και από το 1985 υπηρέτησε σε Γυμνάσια της Καλύμνου από όπου και συνταξιοδοτήθηκε, ως γυμνασιάρχης. Ίδρυσε Σχολές Μουσικής στην Πάτμο, τα Χανιά και στην Κάλυμνο. Από το 1985 μέχρι σήμερα ψάλλει στον ιερό ναό της Παναγίας Κεχαριτωμένης Χώρας Καλύμνου. Το 1985 ίδρυσε τη Δημοτική Χορωδία Καλύμνου την οποία διευθύνει μέχρι σήμερα, και η οποία έχει παρουσιαστεί σε πολλές πόλεις της Ελλάδας και το εξωτερικό. Επίσης μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Αναγνωστηρίου Καλύμνου «Αι Μούσαι», συνεχώς από το 1975 και σημερινός αντιπρόεδρός του. Μαθητές του διακρίνονται σήμερα ως καθηγητές δημόσιοι λειτουργοί, ιεροψάλτες και μουσικοί. Συνέγραψε πολλά βιβλία σχετικά με την εκκλησιαστική και τη δημοτική μας μουσική, καθώς και άλλα λαογραφικού ενδιαφέροντος. Επίσης συνέθεσε και ολοκληρώμενα μουσικά έργα, ορατόρια, ωδές και διάφορα τραγούδια για χορωδία. Έχει τιμηθεί με το Βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών για το βιβλίο του «Τραγούδια και σκοποί στην Κάλυμνο» και το Πανδωδεκανησιακό Βραβείο «Δημοσθένη Χαβιαρά» για το βιβλίο του «Τραγούδια και σκοποί στην Κω». Το 2008 το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολεως τον τίμησε με το οφφίκιο του Άρχοντα Μαϊστορα της Αγίας του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας. Επίσης έχει τιμηθεί από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δωδεκανήσου για την προσφορά του στα Γράμματα και τον Πολιτισμό της Δωδεκανήσου, το Δήμο Καλυμνίων, καθώς και από πολλούς άλλους φορείς, Μητροπόλεις, Δήμους, Πολιτιστικούς Συλλόγους κλπ.

Το Βυζαντινό μέλος στη δημιουργία του Paul Constantinescu

Μανταλίνα Ανναμαρία Χοτοράν*

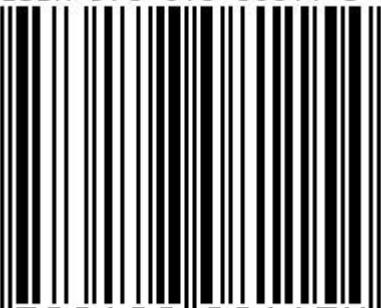
madalina.hotoran@emanuel.ro

Στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ου αιώνα, το βυζαντινό λειτουργικό μέλος έγινε μια πηγή πλούσιας έμπνευσης για τους Ρουμάνους συνθέτες, όπως οι Dumitru Kiriac, Gheorghe Cucu και Gavriil Musicescu, που το χρησιμοποίησαν αποκλειστικά στις χορωδιακές τους δημιουργίες. Ένας από τους πιο γνωστούς συνθέτες της Ρουμανίας, Paul Constantinescu (1909 - 1963) έχει αναγνωριστεί επίσης ως ο πρώτος Ρουμάνος συνθέτης ο οποίος επέκτεινε την ψαλτική μονοφωνία πέρα από την φωνητική της παράδοση και την μετέφερε σε ορχηστρικά και συμφωνική είδη, όπως με τις «Δυο Βυζαντινές Σπουδές» του για πιάνο τρίο (1929) και το «Τριπλό Κοντσέρτο για βιολί, πιάνο και βιολοντσέλο» (1963). Στα δύο ορατόριά του για σολίστ, χορωδία και ορχήστρα -το πασχαλινό Βυζαντινό ορατόριο «Το Πάθος, ο Θάνατος και η Ανάσταση του Κυρίου μας» και το Χριστουγεννιάτικο «Η Σύλληψη και η Γέννηση του Κυρίου μας»- υιοθετώντας αυθεντικές πηγές των Petre Efesiul, Macarie Ieromonahul, Dimitrie Suceveanu, Stupcanu και Anton Pann, επιτυγχάνει μια σύνθεση μεταξύ της αυτόχθονης βυζαντινής μελωδικής κληρονομιάς με το τροπικό ύφος της, αφενός, και στο φωνητικό - συμφωνικό ύφος και την τονική αρμονία της Δυτικής μουσικής παράδοσης, από την άλλη. Η μελέτη αυτή έχει ως στόχο να προσφέρει μια γενική άποψη σχετικά με την ένταξη της βυζαντινής ψαλμωδίας στη δημιουργία του Paul Constantinescu και τους τρόπους με τους οποίους αυτή η ετερόκλητη σύντηξη επηρέασε τις επόμενες γενιές των Ρουμάνων συνθετών.

* Γεννήθηκε το 1975. Είναι Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο «Emanuel» στην Οράντεα της Ρουμανίας, Τμήμα Μουσικής Παιδαγωγικής και Τέχνης, όπου διδάσκει μουσική μορφολογία, στρατηγικές μουσικής ανάλυσης και θεωρία της μουσικής. Είναι η πρόεδρος της επιτροπής για την αξιολόγηση και ανάλυση της ποιότητας της εκπαίδευσης του ίδιου ιδρύματος. Σπούδασε μουσικολογία (Πτυχίο και Μεταπτυχιακό δίπλωμα) στην Ακαδημία Μουσικής "Gh. Dima" του Cluj-Napoca, όπου το 2004 αναγορεύτηκε Διδάκτωρ με άριστα, με τη διδακτορική διατριβή «Το πάθος και ο θάνατος του Κυρίου μας Ιησού Χριστού στα έργα των συνθετών του 20ου αιώνα», υπό την επίβλεψη του καθηγητή Eduard Terényi. Έχει συμμετάσχει σε πολλά εθνικά και διεθνή συνέδρια και συμπόσια, έχει διευθύνει 3 προγράμματα έρευνας, έχει συμμετάσχει σε 3 προγράμματα στον τομέα της θρησκευτικής μουσικής, έχει δημοσιεύσει πάνω από 20 άρθρα σε έγκριτα περιοδικά της Ρουμανίας και δύο μουσικολογικά βιβλία: «Το Πάθος και ο Θάνατος του Κυρίου μας Ιησού Χριστού στα έργα των συνθετών του 20ου αιώνα. Τα Πάθη ως μουσικό είδος» και «Η έννοια των παραλλαγών στα έργα για όργανο του Ede Terényi» (έκδοση Risoprint, Cluj-Napoca 2008). Από το 2013, διοργανώνει το Διεθνές Φεστιβάλ Ars Sacra στο Πανεπιστήμιο Emanuel της Οράντεα.

וְאֵלֶּה תְּבִרְכָּה
תְּבִרְכָּה אֶת
בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל

ISBN 978-618-80811-5-4

9 786188 081154